

הצרכים התקציביים של האוכלוסייה הערבית מתקציב המדינה לשנת 2020

אמיר טועמה
ראש תחום קשרי ממשל

הצרכים התקציביים של האוכלוסייה הערבית מתקציב המדינה לשנת 2020

מסמך זה חובר ע"י :

אמיר טועמה

ראש תחום קשרי ממשל

פרסום זה נעשה בשיתוף פעולה עם :

**FRIEDRICH
EBERT**

STIFTUNG

התכנים במסמך זה מייצגים את עמדת מרכז מוסאוא, ואין לשייך אותם לקרנות או לארגונים התומכים בפרויקט.

הדעות המובעות בפרסום זה אינן משקפות בהכרח את דעותיה של קרן פרידריך אברט.

שימוש מסחרי בפרסומים של קרן פרידריך אברט ללא אישור בכתב של הקרן אסור בהחלט.

מסמך זה פורסם כחלק מפרויקט זכויות שנתמך גם על ידי :

kerk
in actie

European Union

תוכן עניינים

מבוא.....	4
תקציב המדינה.....	6
החלטות ממשלה ייעודיות.....	9
החלטת ממשלה מס' 922.....	17
הצרכים התקציביים של הנשים הערביות מתקציב המדינה והרשויות המקומיות.....	21
משרד החינוך והמועצה להשכלה גבוהה (מלי"ג).....	23
משרד הכלכלה והתעשייה וזרוע העבודה במשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים.....	34
משרד הרווחה והשירותים החברתיים.....	42
משרד הבינוי והשיכון.....	47
משרד הפנים והרשויות המקומיות.....	63
משרדי המדע והטכנולוגיה והתרבות והספורט.....	67
משרד התחבורה והבטיחות בדרכים.....	71
משרד הבריאות.....	75
משרד החקלאות ופיתוח הכפר.....	80
משרד המשפטים.....	82
משרד ראש הממשלה והמשרד לשוויון חברתי.....	84
המשרד לפיתוח הפריפריה, הנגב והגליל.....	86
המשרד לביטחון פנים.....	87
משרד התיירות.....	89
הרשות הממשלתית למים ולביוב ומשק המים.....	91
מקורות.....	93
נספחים.....	97

מבוא

תקציב המדינה הינו הכלי המהימן ביותר המשקף את המדיניות שממשלות רוצות להנהיג, את סדרי העדיפויות שלהן ואת תכניות העבודה לתקופה של שנה או יותר (לפי החלטות אותן ממשלות). בעצם, ממשלה מוציאה לפועל את מדיניותה באמצעות התקציב, ובכך היא מחליטה במה חשוב לה יותר להשקיע את כספי המסים של הציבור ובאיזה אופן. חשיבותו של התקציב היא בכך שרק לאחר אישורו והעברתו בכנסת הממשלה יכולה להמשיך לתפקד ולהוציא מדיניות לפועל, לפתח את כלכלת המדינה ויחד עם זאת לשמור על קופת המדינה ופיתוח כלכלתה.

במהלך ניתוח התקציבים המיועדים לאוכלוסייה הערבית מתקציב המדינה לשנת 2019 שנערך כבר באוקטובר 2018, לא נלקח בחשבון שהמדינה תלך לשתי מערכות בחירות באותה שנה (אפריל וספטמבר 2019) ותעמוד עתה בפני מערכת בחירות שלישית. המצב הפוליטי המסוכן שפקד את המדינה מאז פיזור הכנסת בדצמבר 2018 השפיע רבות על פעילות משרדי הממשלה, על אופן הקצאת הסכומים מתקציב המדינה, ובכך על יישום החלטות ממשלה והעברת הסכומים הדרושים לכך במהלך השנה. וזאת בנוסף למחיר קיום הבחירות שמגיע לכ-800 מיליון שקלים לכל מערכת בחירות.

בשנת תקציב ממוצעת וכאשר משרד האוצר כבר מכין את הצעת התקציב לשנה הבאה, ההצעה מובאת לאישור הממשלה באוגוסט ואז היא עוברת לאישור הכנסת עד דצמבר של אותה שנה, קרי לפני תחילת שנת התקציב המדוברת. בשנת 2019 ועקב כהונת ממשלת מעבר במשך רוב חודשי השנה, התקציב לשנת 2020 לא יאושר עד דצמבר 2019 אלא יאושר במהלך שנת 2020. כלומר הממשלה החדשה תפעל לפי התקציב הישן לפחות עד מרץ 2020.

כאשר מדובר על התקציבים המיועדים לאוכלוסייה הערבית, על אף שתקציבי מדינת ישראל בשנים האחרונות עברו שינויים לא מעטים (כמו צמצום בחוק ההסדרים והעברת תקציב דו-שנתי – נוסף לשינויים סובייקטיביים כמו התגברות השפעת הפוליטיקאים, היחלשות פקידי האוצר, קיום שתי מערכות בחירות וגירעון שמגיע עד לכ-3.7% מהתמ"ג), חלקה של האוכלוסייה הערבית מהתקציב לא השתנה מהותית במרוצת השנים, וניתוח התקציבים משנים קודמות מעלה תמונה חדה וברורה לתקצוב החסר בכל סעיפי התקציב (הן על פי החלק היחסי של האוכלוסייה הערבית מסך האוכלוסייה בישראל אל מול חלקה היחסי מכל סעיף תקציבי, והן על פי המודלים הכלכליים להערכת הצרכים של הסעיפים השונים). הניתוח בכל שנה מראה על אפליה שיטתית הנובעת מאסטרטגיה ותפיסת העולם של ממשלות ישראל כלפי הציבור הערבי בישראל. בסופו של דבר, אנו מסיקים שהאפליה התקציבית שהציבור הערבי סובל ממנה בכל מקרה, תלך ותחריף עוד יותר כתוצאה מהתשקיפים הכלכליים השליליים.

מאז שנת 1997 מרכז מוסאוא (לזכויות האזרחים הערבים בישראל) מתמחה בניתוח תקציב המדינה ואיתור התקציבים המיועדים לאוכלוסייה הערבית בנוסף לסגור למען סכומים תקציביים לפי הצרכים של האוכלוסייה הערבית, וזאת בשיתוף פעולה הדוק עם הציבור הערבי והנהגתו שכוללת את הוועד הארצי לראשי הרשויות המקומיות הערביות, חברי הכנסת הערבים, רשויות מקומיות, גופי חברה אזרחית

הפועלים בחברה, תנועות חברתיות ופעילים פוליטיים וחברתיים המעורים במתרחש בחברה הערבית.

מסמך זה חובר במטרה להציג את הצרכים התקציביים של האוכלוסייה הערבית ולהשוות אותם עם התקציבים שהוקצו לאוכלוסייה הערבית במהלך שנת 2019. באותה עת, מרכז מוסאוא מקדם את הרעיון שלפיו לכל אזרח יש את הזכות להבין את מהות תקציב המדינה, לדעת לקרוא אותו ולהסיק ממנו לגבי מדיניות הממשלה בשנים הבאות. לכן, קיים הסבר לגבי כל סעיף במסמך זה.

המידע שמוצג במסמך זה מסתמך על נתונים כפי שהשתקפו מ :

(1) בחינה מעמיקה והערכה המבוססת על מודלים כלכליים של הדרישות התקציביות לטיפול בסוגיות השוטפות מצד אחד, ושאיפה לפיתוח ושיפור מצבה הכלכלי של האוכלוסייה הערבית וצמצום הפערים בין האוכלוסייה הערבית לאוכלוסייה היהודית מצד שני.

(2) קריאה וניתוח התקציבים שאושרו בשנים האחרונות, כלומר ניתוח וביקורת בדיעבד לתוצאות ההקצאות שהיו וההשפעות וההשלכות שלהן על האוכלוסייה הערבית מחד, ומאידך בדיקה של ההקצאה בספרים אל מול הביצוע בפועל.

(3) שיתוף פעולה בין מרכז מוסאוא, רשויות מקומיות ערביות ומשרדי ממשלה (לרבות משרד האוצר) במטרה לעקוב אחרי הקצאות התקציבים לאוכלוסייה הערבית על פי החלטות ממשלה ייעודיות והעברות שוטפות לרשויות המקומיות הערביות, ולשים את הצרכים התקציביים על שולחן הממשלה על מנת לנסות ולהשפיע על מדיניות חלוקת התקציב בעתיד.

* חשוב להדגיש שמסמך זה מתרכז בסכומי התקציב שהם במסגרת הוצאה נטו לשנה מתקציב המדינה בסכומים של מיליוני שקלים (מלש"ח), אלא אם הוזכר אחרת.

תקציב המדינה

תקציב המדינה לשנת 2019 הסתכם בסכום הוצאה כולל של 479,604,627,000 שקלים. בסקירה כללית של סעיפי התקציב לפי חלוקה משרדית, היה אפשר לראות בבירור שתקציבי כל משרדי הממשלה גדלו מאז אישור תקציבי שנות 2017-2018 עקב הצמיחה הכלכלית במדינה, אך כמובן שתמונה זו השתנתה במהלך השנה בשל חוסר הוודאות הכלכלית והגירעון בתקציב.

סך הוצאות הממשלה בחודשים ינואר – נובמבר הסתכמו ב-353.0 מיליארד שקלים (שיעור ביצוע של 88.9% מהתקציב המקורי).

לפי ההסבר שהוצג לעיל ובשל שנת הבחירות הארוכה שכללה עד כה שתי מערכות בחירות, לא הייתה אפשרות למשרד האוצר להציג הצעת תקציב חדשה לשנת 2020 והצעה זו לפי הצפי תגיע לאישור סופי לכל המוקדם במרץ 2020 (בהנחה שתקום ממשלה חדשה), כלומר הממשלה תמשיך לפעול לפי התקציב של שנת 2019 על בסיס שיטת "1 חלקי 12" בכל חודש עד אישור התקציב החדש.

הגירעון התקציבי

בשל הגירעון בתקציב המדינה שהגיע ל-3.7% מהתמ"ג ומשתווה ל-37.6 מיליארד שקלים עד אוקטובר השנה (לעומת 24.7 מיליארד שקלים בתקופה המקבילה בשנת 2018), החליטה ממשלת ישראל על תכנית קיצוצים שתימשך לפחות עד שנת 2022. שר האוצר משה כחלון הציג תכנית מיוחדת לקיצוץ בתקציב המדינה החל מהתקציב הנוכחי של שנת 2019 והתכנית אושרה בממשלה ביום 24.6.2019 (החלטת ממשלה מס' 4614).

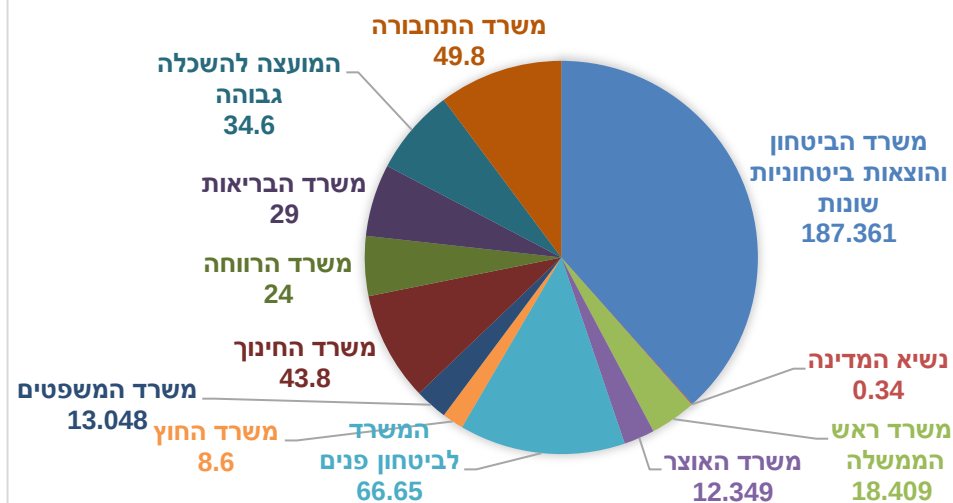
תכנית הקיצוצים באה במידית בעקבות התחייבויות תקציביות גדולות שהממשלה לקחה על עצמה בשנים האחרונות, כגון השקעה בסכום של כ-22 מיליארד שקלים למימון הגדלה של השכר והפנסיה של אנשי מערכת הביטחון.

בעיקרון, הממשלה רצתה לקנות לעצמה שקט תעשייתי לתקופה מסוימת ובמיוחד עד מועד ב' של בחירות 2019. למרות הקיצוץ בתקציב, משרד האוצר המשיך לסבסד את הצהרונים (כדי לא להרגיז את ההורים בתחילת שנת הלימודים 2019/2020), ולהקצות תקציבים חדשים בסך 324 מיליון ש"ח לבניית כבישים בשטחים. עם זאת, בעיקר שירותים חברתיים לנזקקים (כגון חלוקת תלושי מזון למשפחות נזקקות) החלו להיפגע כבר החל מספטמבר 2019 עקב קיצוצים תקציביים של משרד האוצר.

על פי התוכנית הממשלה תנהיג קיצוץ רוחבי בכל משרדי הממשלה בסכום של 1.15 מיליארד שקלים החל משנת 2019. סכום הקיצוץ הרוחבי יגדל בשנים 2020-2022 לכ-3.1 מיליארד שקלים. זאת על מנת לנסות ולעמוד ביעד הגירעון מהתוצר (2.9% ב-2019, 2.5% ב-2020, 2.25% ב-2021 ו-2% ב-2022).

להלן תרשים המכיל את סכום הקיצוץ הרוחבי מתקציבי משרדי הממשלה בשנת התקציב 2019 (מלש"ח):

סכום הקיצוץ מתקציבי המשרדים הממשלתיים (מלש"ח) - 2019

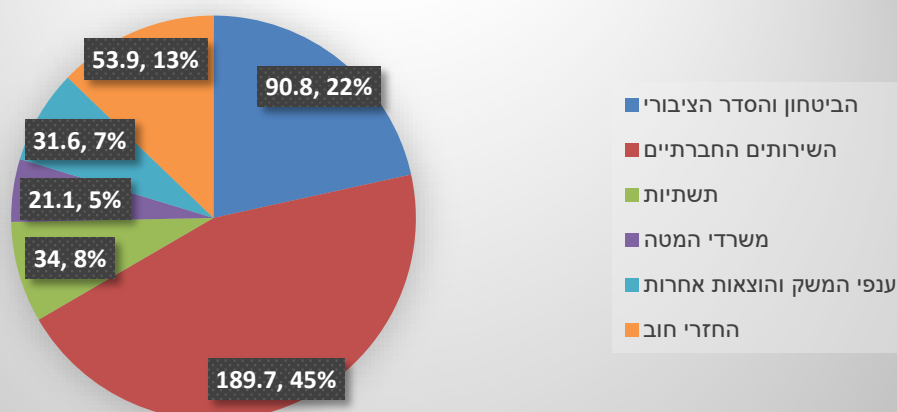
תכנית התקציב הרב-שנתית לשנים 2020 עד 2022

למרות העיכוב באישור תקציב המדינה לשנת 2020 במהלך שנת 2019, משרד האוצר אישר את תכנית התקציב הרב-שנתית לשנים 2020-2022 ששר האוצר מחויב לפי החוק לעדכנה ולהציגה לממשלה בכל 6 חודשים. התכנית העדכנית ביותר הוצגה ביוני 2019 וכללה את הצעדים הכלליים שהממשלה מתכננת לקחת בשנים הקרובות כאשר מדובר בתקציב המדינה והפיתוח הכלכלי. תכנית התקציב הרב-שנתית יכולה לתת לנו מידע מקדים לגבי הצעת התקציב בפועל לשנת 2020 המגובשת בימים אלו במשרד האוצר.

סך הוצאות הממשלה לשנת 2020 : כ-421 מיליארד שקלים

להלן תרשים המכיל את חלוקת סך הוצאות הממשלה לשנת 2020 לפי תחומים (סך הוצאות הממשלה במיליארדי שקלים):

תקציב המדינה לשנת 2020

כאשר מדובר באוכלוסייה הערבית ובהשקעה התקציבית בה, הרי שהיא יוצאת מופסדת בכל מקרה. החלטת ממשלה מס' 922 כבר שנים מחזיקה את התואר "החלטה היסטורית", אך לא מצופה שתהיה מיושמת במלואה ממילא בגלל אי-עמידת הממשלה בלוח הזמנים של יישומה וגם בגלל שלא יהיו מספיק תקציבים כדי להשלים את היישום. הגזירות הכלכליות אינן מביאות שום בשורה לאזרחים הערבים כאשר מדובר בתכניות כלכליות ייעודיות חדשות אשר אמורות להיות מתוקצבות בשנים הבאות: כגון תכנית צמצום הפערים של משרד הבריאות או תכנית כלכלית-חברתית חדשה אשר תמשיך את תכנית החלטת הממשלה מס' 922. ואפילו תכניות ממשלתיות שהיטיבו עם כלל האוכלוסייה אך לא ימשיכו כגון תכנית "מחיר למשתכן" של שר האוצר שרק התחילה לקרום עור וגידים ביישובים הערבים.

20% מהאזרחים במדינה ימשיכו לסבול מהאפליה התקציבית שמונהגת על ידי הממשלה מאז הקמת המדינה, וזאת למרות שכ-52% מהמשפחות הערביות חיות מתחת לקו העוני בגלל היעדר תכניות ייעודיות לפיתוח הכלכלה, התעשייה והמסחר והיזמות ביישובים הערבים. ההשקעה התקציבית באוכלוסייה הערבית שאמורה להניב רווחים לאוכלוסייה ולמדינה באופן כללי ובטווח הארוך, תידחה שוב. וזאת למרות אמירות חוזרות ונשנות מאת גופים פיננסיים בינלאומיים כגון קרן המטבע העולמית (IMF) או הארגון לשיתוף פעולה כלכלי ופיתוח (OECD) שלפיהן, על ממשלת ישראל להשקיע בעיקר בחברה הערבית על מנת להביא לפיתוח כלכלי כללי.

החלטות ממשלה ייעודיות

הממשלה קיבלה משנת 2015 מספר החלטות ממשלה ייעודיות לפיתוח הכלכלי בחברה הערבית, שמרכז מוסאוא מנסה לאתר את הסעיפים התקציביים הרלוונטיים לביצוען. החלטות הממשלה עסקו בכלל היישובים הערבים כולל היישובים הבדואים בנגב, היישובים הבדואים בצפון והיישובים הדרוזים.

בפרק זה אנו נספק הסבר כללי על כל החלטות הממשלה הרלוונטיות ומה הן כוללות, אך הדו"ח עצמו ינתח בעיקר את התקציבים המוקצים ליישובים הערבים מכוח החלטת ממשלה מס' 922. בהמשך, מרכז מוסאוא יחבר דו"ח מיוחד אשר ינתח את התקציבים המוקצים מכוח החלטת ממשלה מס' 2397 שעניינה הפיתוח הכלכלי-חברתי בחברה הערבית הבדואית בנגב.

עד כה ובשל חוסר השקיפות של משרדי הממשלה, לא ברור באופן מוחלט כמה מהסכומים אכן הוקצו ליישובים הערבים השונים בכפוף להחלטות הממשלה ומה אחוז היישום של כל ההחלטות.

החלטת ממשלה מס' 2397

החלטת הממשלה מס' 2397 מיום 12.2.2017 שעניינה "תכנית לפיתוח כלכלי חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב 2017-2021" מקצה יותר מ-2.4 מיליארד שקלים ליישובים הערבים הבדואים בנגב לפי התחומים והסכומים הבאים המפורטים בהחלטת הממשלה:

משרד ממשלתי	התחום	סכום תקציבי (מלש"ח)
משרד החינוך	תכניות למניעת נשירה, שיפור הישגים, שיפור איכות ההוראה, שיפור איכות הלמידה, התמודדות עם אלימות, עידוד השכלה גבוהה	112
	הקמת כיתות לימוד	1,180
המועצה להשכלה גבוהה	שילוב סטודנטים בדואים במסגרת מוסדות להשכלה גבוהה	110
משרד החקלאות ופיתוח הכפר (כולל הרשות לפיתוח והתיישבות הבדואים בנגב)	מיזמים משותפים בתחום החינוך הבלתי-פורמלי	20
	סיוע בפיתוח פרויקטים בקרקע פרטית	3
	סבסוד פיתוח תשתיות לבינוי ושיכון	77
	פיתוח תשתיות תומכות הסדרת התיישבות (שיווק 25,000 יחידות דיור)	20
	פיתוח אזורי מלאכה ומסחר קיימים	25
	תכנית המשרד לטיפול באלימות, התמודדות עם חירום ופיתוח העבודה הקהילתית	75
משרד הרווחה והשירותים החברתיים	הכשרה להנדסאים והנדסאיות	7.5
	תכנית לרפואת חירום, קידום בריאות מניעת תאונות בית והגברת הבטיחות	10
המשרד לביטחון פנים	תכנית לשיפור הביטחון האישי	20
משרד הכלכלה והתעשייה	כלי סיוע לעסקים הקטנים והבינוניים	23
	המשך פעילות המרכזים להכוון תעסוקתי	80 (מתקציב החלטת ממשלה מס' 922)
	תכנית להרחבת השליטה בשפה הערבית	5

30	תכנית ליצירת פעילות כלכלית תוספתית של מפעלים באזורי תעשייה קיימים	
40	עידוד העסקת עובדים בדואים	
10.75	הפעלת תכנית מעגלי תעסוקה לדורשי עבודה ופרויקט עברית תעסוקתית	שירות התעסוקה
95	הקמה ושיפוץ מוסדות ציבור	משרד הבינוי והשיכון
50 (בנוסף לתקציבים מהחלטת הממשלה מס' 922)	פיתוח תשתיות כבישים	משרד התחבורה
500	תכנית להעצמת הרשויות המקומיות	משרד הפנים
30	סל שירותים לסיוע למשפחות המעתיקות את מגוריהן ליישובים הבדואים המוכרים	
5	חיזוק ההון האנושי והמערך הארגוני ברשויות המקומיות	
12.5	שירותי פינוי פסולת ושיפור מערך פינוי פסולת	המשרד להגנת הסביבה
2,460.75		סה"כ

האוכלוסייה הערבית בנגב היא מהאוכלוסיות העניות והמוחלשות ביותר במדינה, בין היתר בגלל סירוב המדינה להכרה בעשרות כפרים בדואים שהיו שם לפני הקמת המדינה. ברור שהסכומים הניתנים מכוח החלטת הממשלה אינם מספיקים על מנת לסגור את הפערים בין האוכלוסייה הערבית בנגב לאוכלוסייה היהודית.

מעבר לזה, הממשלה מנסה לחסוך כמה שיותר כאשר מדובר על השקעה כללית באוכלוסייה הערבית: סעיף 5 בהחלטת הממשלה קובע שהאוכלוסייה הערבית בנגב תקבל את חלקה היחסי מהסכומים הניתנים לאוכלוסייה הערבית לפי החלטת ממשלה מס' 922 ולא יתווספו תקציבים תוספתיים לטיפול נקודתי בבעיותיה. מדיניות זו ממשיכה את האפליה התקציבית נגד האוכלוסייה הערבית.

ראשי הרשויות הערביות בנגב מבהירים מעל לכל במה שאין יחס שווה אליהם מהמדינה, במיוחד כאשר כל התקציבים שאמורים לעבור אליהם לא עוברים בצורה ישירה אלא רק דרך "הרשות לפיתוח והתיישבות הבדואים בנגב" במשרד החקלאות המנוהלת על ידי המנהל השנוי המחלוקת יאיר מעיין (ראו פרק "משרד החקלאות ופיתוח הכפר"). הרשות תחת הנהלתו של יאיר מעיין מערימה קשיים בפני הרשויות המקומיות הערביות כאשר מדובר על קבלת התקציבים מהממשלה, ומעדיפה לעסוק

יותר בפינוי תושבים מבתיים וגזילת קרקעותיהם בנגב (כשחלק גדול מהתקציבים בתכנית מובא ליישום פעולות אלו).

החלטת ממשלה מס' 1480

החלטת הממשלה מס' 1480 מיום 2.6.2016 שעניינה "תכנית ממשלתית להעצמה ולחיזוק כלכלי-חברתי של היישובים הבדואים בצפון לשנים 2016-2020" מקצה כ- 793 מיליון שקלים ליישובים הערבים הבדואים בצפון לפי התחומים והסכומים הבאים המפורטים בהחלטת הממשלה:

משרד ממשלתי	התחום	סכום תקציבי (מלש"ח)
משרד הבינוי והשיכון	פיתוח מוסדות ציבור	40 (הסכום ניתן מהחלטת ממשלה מס' 922)
	פרויקט שיקום חברתי	10
	שדרוג תשתיות ותיקות	45
	הסרת חסמי תכנון ופיתוח תשתיות	6
	מענק ראש שטח	10
משרד הפנים	הקמה, שיפוץ ואחזקה של מבני דת	20
	תקציבי פיתוח ליישובים	65
	העצמת הרשויות המקומיות	8
	היערכות לשעת חירום	2.5
מינהל התכנון	קידום תכניות מתאר	10
	קידום תכניות מפורטות	10
הרשות הממשלתית למים ולביוב ומשק המים	שיפור תשתיות המים והביוב ביישובים	120
משרד התחבורה	פיתוח ושדרוג התשתיות התחבורתיות ביישובים	120
משרד התיירות	פרויקטים לפיתוח תשתיות תיירות ציבוריות וסיוע לשיווק אירועים ופסטיבלים	9
המשרד לפיתוח הפריפריה, הנגב והגליל	קידום ומיתוג התיירות ביישובים	5.5
משרד הבריאות	בינוי ושיפוץ תשתיות של תחנות לבריאות המשפחה	10
	תכנית לקידום אורח חיים בריא	
משרד הכלכלה והתעשייה	המשך פעולת מרכזי הכוון תעסוקתיים	25
	פיתוח אזורי תעסוקה, מלאכה ופינוי מטרדים	35
	עידוד, קידום ופיתוח עסקים קטנים ובינוניים	6.5
	יישום תכנית החינוך הפורמלי והבלתי-פורמלי	120
משרד הרווחה והשירותים החברתיים	הקמה, שיפוץ ושיפור נכסים של מוסדות רווחה	20
	תגבור תקני עובדים סוציאליים	7
	המשך תכנית מעברים למתן שירותים בתחום התעסוקה	2

20	תגבור שירותי רווחה לילדים, בני נוער, צעירים ומשפחות	
12	תכנית לשיפור הביטחון האישי	המשרד לביטחון פנים
10	קידום הטיפול בפסולת והמחזור	המשרד להגנת הסביבה
	הגברת המודעות להגנה על הסביבה	
30	תכניות חינוך בלתי-פורמלי	המשרד לשוויון חברתי
4	הקמת מרכז מורשת בדואית	
10	קידום מעורבות חברתית של אוכלוסיית הצעירים	
792.5		סה"כ

*הסעיפים המוצגים אינם כוללים את הסעיפים תחת אחריות משרד הביטחון

לפי החלטת הממשלה וכפי שהוזכר לגבי החלטת ממשלה מס' 2397, סעיפים נוספים מתוקצבים על ידי החלטת ממשלה מס' 922 מבלי להוסיף תקציבים חדשים. בנוסף לכך, קיימים תקציבים רבים הקשורים למשרד הביטחון ולצבא (אשר אינם מוזכרים פה) שמושקעים באוכלוסייה הבדואית בצפון. ייעוד התקציבים הללו אינו תורם לפיתוח הכלכלי-חברתי של האוכלוסייה בהכרח.

האוכלוסייה הערבית בכלל סובלת מעוני מחרף ותשתיות רעועות ביישובים הערבים, ולחילופין הממשלה מחליטה להשקיע בתחומים אשר אינם בהכרח מקדמים את הפיתוח הכלכלי-חברתי של היישובים האלה או של תושביהם.

החלטת ממשלה מס' 959

החלטת הממשלה מס' 959 מיום 10.1.2016 שעניינה "תכנית לפיתוח ולהעצמת היישובים הדרוזיים והצ'רקסיים לשנים 2016-2019" מקצה כ-1.743 מיליארד שקלים ליישובים הערבים הדרוזים והצ'רקסיים לפי התחומים והסכומים הבאים המפורטים בהחלטת הממשלה:

משרד ממשלתי	התחום	סכום (מלש"ח)	תקציבי
משרד החינוך	תכנית לתגבור פעילות חינוך פורמלי ובלתי-פורמלי	180	
	תכנית לשיפור תשתיות במוסדות החינוך (בינוי כיתות לימוד, גני ילדים, שיפוץ בתי ספר, חידוש מבנים וטיפול במפגעי בטיחות)	140	
משרד הרווחה והשירותים החברתיים	תכנית להקמה, רכישת נכסים ולשיפור התשתיות של מוסדות הרווחה ביישובים	80	
	תגבור שירותי הרווחה ביישובים	50	
משרד הבינוי והשיכון	המשך הפעלת פרויקט השיקום החברתי	16	
	פיתוח שכונות ותיקות	80	
	פיתוח מוסדות ציבור	71	
	הסרת חסמי תכנון ופיתוח תשתיות	95	
משרד ראש הממשלה	המשך הפעלת מרכזי נעורים על ידי מרכז מעשה: העצמת בני נוער, פיתוח מנהיגות, חיזוק ההתנדבות...	40	
המשרד לביטחון פנים	הרחבת תכנית "עיר ללא אלימות" ביישובים	22.5	
משרד התרבות והספורט	תכנית לפעילויות תרבות, מורשת ופיתוח קהילה	30	
	הקמת מרכז המורשת הדרוזית	30	
משרד הכלכלה והתעשייה	פיתוח והרחבת אזורי תעשייה חדשים וקיימים, זירוז הקמה, שילוב יישובים באזורי תעשייה קיימים, הקמת מינהלות	75	
	פיתוח אזור התעשייה המשותף "נתיב השיירה", "כברי 2000" או אזור תעשייה אחר	25	
	פיתוח תשתיות נלוות לאזורי תעשייה	58	
	עידוד, קידום ופיתוח עסקים קטנים ובינוניים	10.5	
	המשך הפעלת מרכזי הכוון תעסוקתי	40	
משרד התיירות	פיתוח תשתיות תיירות ציבוריות, חדרי אירוח, הכשרת כוח אדם והכנת תכניות-אב	56	
המשרד לפיתוח	המשך קידום תכנית מיתוג התיירות ביישובים	5	

משרד ממשלתי	התחום	סכום (מלש"ח)	תקציבי
הפריפריה, הנגב והגליל	תקצוב משלים למבני ציבור חוץ תקציביים	30	
	הצבת שילוט רחוב ומספור	15	
	תכניות קידום לילדים ונוער	35.5	
	קידום תכניות מתאר	10	
מינהל התכנון	קידום תכנון מפורט בקרקע פרטית	50	
	יועץ לגיבוש תכניות תכנון ובנייה	6	
משרד הפנים	תגבור תקציבי פיתוח	120	
	הקמה, שיפוץ ואחזקת מבני דת	80	
	חיזות שדרת העובדים ברשויות	30	
	תכנית לפיתוח דרכים חקלאיות והסדרת הניקוז הפנימי והאזורי	15	
משרד החקלאות	תיעול פנימי ביישובים	35	
	פריצה, סלילה ושיקום דרכים חקלאיות	15	
משרד התשתיות הלאומיות, האנרגיה והמים	פרויקטים להתייעלות אנרגטית	6	
	שיפור ופיתוח תשתיות תחבורתיות	175	
משרד התחבורה	פעילות חינוך והסברה לבטיחות בדרכים	2.5	
	תכנית לחינוך ולקידום בריאות והקמת תחנות בריאות למשפחה	14.5	
משרד הבריאות			
סה"כ		1,743.5	

* כמו במקרה של החלטת ממשלה מס' 1480, גם בהחלטת ממשלה מס' 959 קיימים תקציבים הקשורים למשרד הביטחון ולצבא (אשר אינם מוזכרים פה).

החלטת ממשלה מס' 922

החלטת הממשלה מס' 922 מיום 30.12.2015 שעניינה "פעילות הממשלה לפיתוח כלכלי באוכלוסיית המיעוטים בשנים 2016-2020". כאשר החלטת הממשלה פורסמה נטען כי היא תגיע לכ-15 מיליארד שקל, אך בסופו של דבר היא תוקצבה בכ-9.7 מיליארד שקלים בלבד למשך 5 שנים.

איך נוצר הפער בין 9.7 מיליארד ל-15 מיליארד שקלים? בדיקה מעמיקה העלתה למשל שמשרד החינוך מסרב לבצע באופן מלא את החלטת הממשלה בנושא שינוי שיטת תקצוב התלמידים הערבים. תלמיד יהודי מקבל בכל סוגי בתי הספר סכומים גבוהים יותר מתלמיד ערבי. משרד החינוך שאמור היה, כחלק מהחלטת הממשלה, להסיט תקציבים באופן דיפרנציאלי מסרב לעשות זאת. הסכום השנתי עומד על כ-1.4 מיליארד שקלים, ומכאן נובע הפער בין שני הסכומים (9.7 ו-15 מיליארד). משרד האוצר והממשלה חייבים לטפל באפליה המערכתית של משרד החינוך נגד התלמיד הערבי. תוצאות מבחני פיזה שפורסמו בימים האחרונים והמצביעות על הפערים העצומים בין הישגי התלמידים היהודים ולתלמידים הערבים הן עדות נוספת לדחיפות הצורך בשינוי המדיניות.

באופן כללי חלק קטן מהתקציבים שהוגדרו בהחלטה 922 הועבר לביצוע בשנים 2016-2019, ולגבי החלק הגדול, קיים קושי לאתר את התקנות התקציביות הרלוונטיות. מספר גדול ממשרדי הממשלה השונים אינם מספקים מידע מספק לגבי סטטוס יישום התוכנית, במיוחד כאשר מדובר על מספרי התקנות התקציביות (בדיוק כמו התכניות האחרות), ואינם פועלים לתמרץ את העברת התקציבים לגורמים הרלוונטיים, לרבות הרשויות המקומיות הערביות, וגם אינם עוזרים בהתגברות על החסמים השונים. וזאת למרות שכבר עברו שלוש שנים מאז יצאה התוכנית לפועל.

מאז דצמבר 2016, וביוזמת מרכז מוסאוא, נערכו בוועדות השקיפות, הצדק החלוקתי והכספים של הכנסת מספר דיונים אשר היו אמורים במסגרתם לעקוב אחרי יישום החלטת הממשלה 922 בהשתתפות משרדי הממשלה האמונים על יישום ההחלטה. הדיונים בוועדות הראו את האופן המפלה בו משרדי הממשלה אינם מעבירים את התקציבים לפי לוח הזמנים, ואם הם מעבירים, אז רק חלק קטן. הוועדות גילו שקיים קושי רב בהבנת אופן העברת התקציבים, כי נציגי משרדי הממשלה אינם מראים את התמונה המלאה. אופן העברת התקציבים לאוכלוסייה הערבית בשנת 2020 חייב להשתנות ולהתאים את עצמו ללוח הזמנים של החלטת הממשלה, גם אם המצב הכלכלי כרגע בעייתי עקב החלטות כלכליות חסרות אחריות שהתקבלו בממשלה בשנים 2018-2019 ו הביאו לגירעון התקציבי הגבוה.

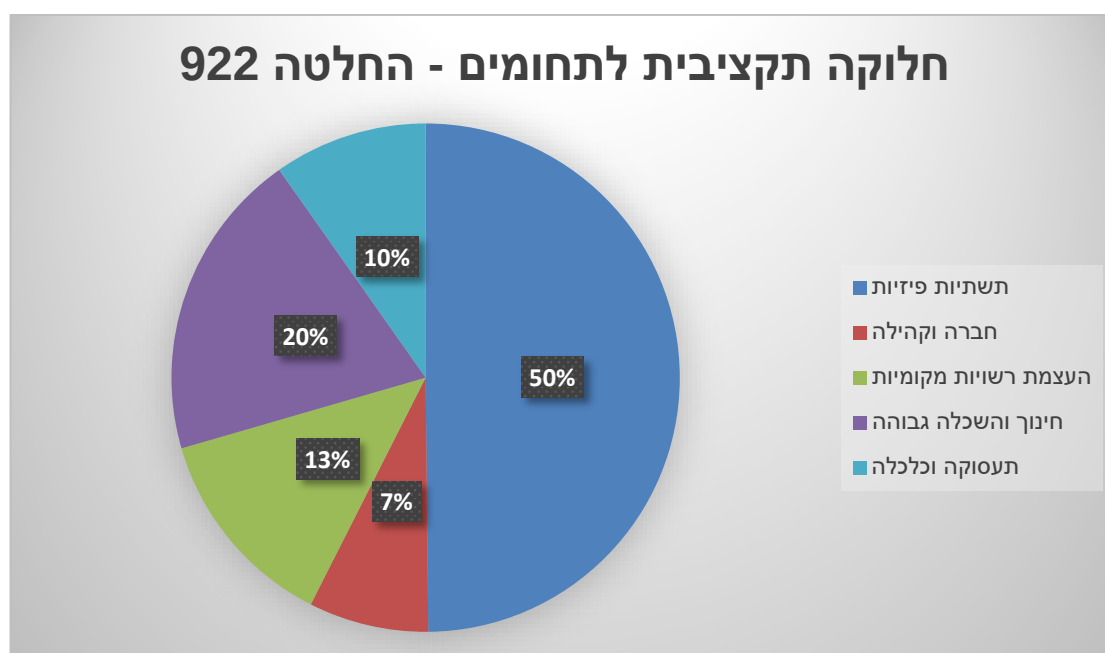
החלטה 922 התקבלה ביום 30.12.2015, לאחר אישור תקציב המדינה לשנים 2015 - 2016, ולכן רוב תקציבי ההחלטה נתקעו בוועדת הכספים של הכנסת. עד עתה, טרם הועברו כל התקנות התקציביות ליישום החלטה 922 בשנת 2019. משרדי הממשלה מודיעים מעל לכל במה כי הם יעבירו כספים שלא נוצלו בשנים הקודמות לשנים הבאות. שיטה זו של סחבת ביישום החלטות ממשלה ליישובים הערבים מוכרת מאז שנת 2000 ומעמיקה את הפערים. יש לוודא שהממשלה תציג את תקצוב החלטות הממשלה ליישובים הערבים בסעיפי תקציב ברורים ותדווח מדי רבעון לכנסת על היישום. הממשלה חייבת לקחת אחריות וליישם את ההחלטות והתכניות שלה בדיוק

לפי לוח הזמן שהיא בעצמה קבעה לעצמה. לא ייתכן שהממשלה תמעל באמון האזרחים ותצפה מהם לדרוש ממנה את התקציבים שמגיעים להם.

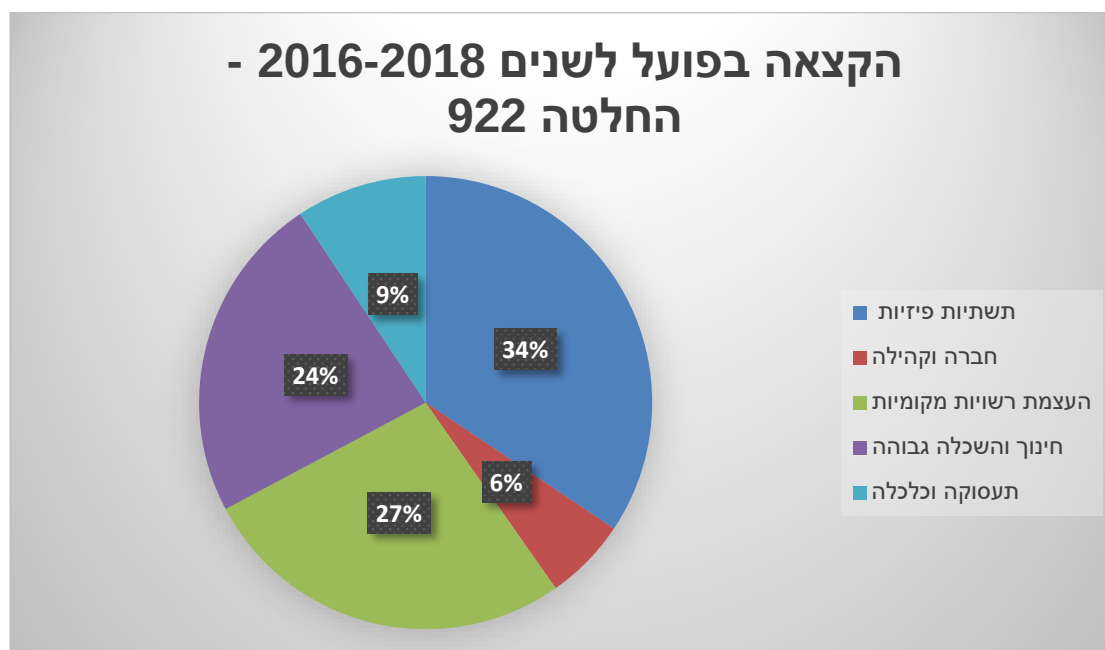
שנת 2020 אמורה להיות השנה החמישית והאחרונה לתכנית החלטת הממשלה מס' 922. למרות הספקנות, המנהיגות הערבית מנסה להבהיר למשרדי הממשלה שהמשך תקצוב סעיפי התכנית שטרם תוקצבו הינו דבר המובן מאליו עקב התחייבות הממשלה. בנוסף לכך, קיים דיון ער לקידום הצעת תכנית חדשה אשר תמשיך את התמיכה שניתנה במסגרת החלטת הממשלה מס' 922. בזמן הזה ועקב המצב הכלכלי העגום, פקידי המשרדים הממשלתיים נמנעים מלהתחייב על קידום החלטה חדשה בכל מקרה, אך על הממשלה מוטלת האחריות להמשיך את תמיכתה ביישובים הערבים בכל מצב.

ביוני 2019, המשרד לשוויון חברתי (אשר מנהל את יישום החלטת הממשלה מס' 922 והחלטות אחרות) פירסם דו"ח חדש על קידום תהליך יישום ההחלטה. הדו"ח כולל דיווח מכל משרדי הממשלה על יישום התכנית ועל תכניות חדשות אחרות האמורות להיכלל בתכניות ממשלה חדשות בהמשך, כגון תכנית לבריאות ותכנית לרווחה ומאבק בעוני.

לפי דו"ח המשרד, תקציבי החלטת הממשלה מתחלקים לתחומים כדלקמן:

לפי אותו דו"ח, בשנים 2016-2018 הוקצו בפועל ליישום ההחלטה יותר מ- 4.874 מיליארד שקלים שחולקו עד כה בצורה הבאה:

מבחינת הקושי ביישום התכנית: בנוסף לקשיים והחסמים שתיארנו בדו"ח זה ובדו"חות קודמים אשר פירסמנו בנוגע לתקציב המדינה ויישום החלטת הממשלה מס' 922 מאז 2016, לראשונה המשרד לשוויון חברתי מכיר בחסמים אלו ומצביע עליהם בדו"ח שלו, והם:

- עיכוב ביישום ההרשאות הן מבחינה תהליכית והן פנים רשותיות
- התקציבים אינם מספיקים להשלמת המשימות
- תכנון לקוי והצבת אומדנים לא נכונים לפרויקטי תשתית
- מחסור בקרקע מדינה
- קשיים בעבודה מול המשרדים הממשלתיים, החברות המנהלות והקבלנים ורשויות אחרות.

קשיים וחסמים אלו משפיעים על יכולת הרשויות המקומיות לעשות שימוש בתקציבים שהן מקבלות מהמשרדים, גם בגלל שסכום התקציבים הגבוה לרוב מקשה על אופן ניהולו בידי הרשות שסבלה מאפליה במשך עשרות שנים. לפיכך, על הממשלה גם לקדם יעוץ ולווי צמוד לרשויות אשר רובן אינן מורגלות לנהל תקציבים כה גדולים.

להלן טבלה מדו"ח המשרד לשוויון חברתי המסכמת את אחוזי השימוש בתקציבים המוקצים על ידי המשרדים לרשויות המקומיות לפי החלטת הממשלה :

הרשות המקומית	אחוז הביצוע	הרשות המקומית	אחוז הביצוע
גיסר א-זרקא	57%	דבוריה	55%
טייבה	51%	נחף	48%
יפיע	42%	מזרעה	42%
כפר קרע	41%	פסוטה	41%
עילבון	40%	כאבול	39%
עין מאהל	38%	גית	37%
כפר קאסם	37%	ביענה	33%
אבו גוש	32%	טמרה	32%
פורידיס	32%	באקה אלגרביה	31%
כפר ברא	30%	טורעאן	30%
אכסאל	30%	עילוט	27%
כאוכב אבו אלה'ג'א	26%	כפר כנא	26%
טירה	24%	בסמ"ה	24%
נצרת	23%	בוסתן אלמרג'י	22%
שעב	22%	קלנסווה	22%
ריינה	22%	שפרעם	21%
משהד	21%	גיש	21%
דיר אלאסד	21%	אום אלפאחם	19%
כפר מנדא	19%	אעבלין	18%
מעיליא	17%	סכנין	17%
מעלה עירון	17%	עראבה	17%
גידידה-מכר	16%	ערערה	16%
מג'ד אלכרום	11%	דיר חנא	11%
כפר יאסיף	6%	זמר	5%
גילגוליה	4%		

הצרכים התקציביים של הנשים הערביות מתקציב המדינה והרשויות המקומיות

כאשר מדובר על היענות לדרישות ולצרכים של הנשים הערביות, קיים מחסור עצום בתקציבים הייעודיים לטיפול בסוגיות שהנשים בפרט מתמודדות איתן. באופן כללי, חשוב לקדם החלטות ממשלה ותכניות לאוכלוסייה הערבית. אך על המדינה לקחת בחשבון את הצרכים של הנשים הערביות ולייעד להן תקציבים בכל החלטות ממשלה, במיוחד עקב האפליה המערכתית נגדן, וכמנוע לפיתוח כלכלי כללי בחברה הערבית.

על האשה לקבל שירותים מהמדינה באופן שווה לגבר, וזאת גם אם הרשויות הלאומיות והמקומיות יצטרכו להשקיע יותר או להנהיג מדיניות של אפליה מתקנת. לפיכך, כל תקציב צריך להיות רגיש מבחינה מגדרית, ואחת הדרכים לבדוק זאת היא על ידי ניתוח התקציב מבחינה מגדרית, ובמילים אחרות לבדוק איזה תועלת מקבלות הנשים מכל תקציב שנבדק. על המדינה לקדם חקיקה ורגולציה לפיה ייעשה ניתוח מגדרי לתקציבי המדינה והרשויות המקומיות בנוסף לקידום השתלמויות לצוותי הרשויות המקומיות בנוגע לתקציב המגדרי.

התקציבים הייעודיים לנשים הערביות חייבים להיות בכל התחומים, אך בעיקר בתחומי התעסוקה, הרווחה, הבריאות, התחבורה והספורט.

תפקיד היועצת לקידום מעמד האשה

כאשר מדובר על מימוש צרכי הנשים הערביות מתקציב הרשויות המקומיות, ליועצת לקידום מעמד האשה ברשות המקומית יש תפקיד חשוב ביותר בתהליך.

לפי חוק הרשויות המקומיות (יועצת לקידום מעמד האשה), תש"ס-2000, על כל רשות מקומית למנות יועצת לקידום מעמד האשה ברשות המקומית שתפקידה יהיה לפעול "לקידום מעמד האשה והשוויון בין המינים, לביעור ההפליה נגד נשים ולמניעת אלימות נגד נשים" על ידי כמה דרכי פעולה כגון:

- להיות מעורבת בהתוויות המדיניות ברשות המקומית בכל הנוגע לצרכיהן של נשים ברשות, וזאת בתיאום עם ראש הרשות המקומית ומועצת הרשות המקומית
- לפקח על ביצוע אותה מדיניות והקצאת המשאבים לביצועה
- איתור הצרכים לשם בקשת תקציבים והכנת תכניות עבודה עבור הנשים, במיוחד בעקבות התייעצות עם מועצת נשים ביישוב שבתפקיד היועצת להקימה
- בחינת ההשלכות של החלטות הרשות המקומית על השוויון בין המינים
- הרחבה ושיפור של שירותים קיימים בעבור נשים ברשות
- שיתוף פעולה עם אנשים, גופים וארגונים הפועלים בתחום הרשות המקומית לקידומן של נשים וצרכיהן
- איסוף מידע ונתונים לביצוע התפקיד, במיוחד בנושאי תעסוקה והשכר של נשים
- טיפוח תודעה ציבורית באמצעות חינוך, הסברה והדרכה

החוק אכן נותן מידה של כוח למחזיקה בתפקיד היועצת לקידום מעמד האישה, אך ברוב הרשויות ההשפעה של התפקיד בפועל היא מאוד קטנה, במיוחד כאשר החוק אינו מבטיח את עצמאותה. היועצת כפופה לראש הרשות המקומית ואינה נהנית מתקציב עצמאי ומספיק על מנת להביא בפועל לשינוי מדיניות לפי התפקיד.

לשם כך, על המדינה בראש ובראשונה להקצות תקציב לתקנים כך שלא תהיה כפילות בתפקידים של עובדות הרשות המקומית אשר רוצות להיות היועצות לקידום מעמד האישה. בנוסף לכך, קיימת הבעיה של הכפיפות לראש הרשות שאמורה להיפתר על ידי קביעת סמכויות ברורות ליועצת והקצאת תקציב עצמאי על מנת שתוכל לבצע את תפקידה כמה שיותר טוב, במיוחד כאשר מדובר על הפעלת לחץ על ראשי הרשויות בנושא התקציבים לנשים והניתוח המגדרי. צעדים אלו יודאו שהגדרת התפקיד של היועצת ותפקידה לא יגבילו אותה מלחולל שינוי.

משרד החינוך והמועצה להשכלה גבוהה (מל"ג)

תקציב ב-2019		סטטוס הקצאה תקציבית להחלטת ממשלה מס' 922 בשנים 2016-2018	
תקציב משרד החינוך	60,456,672,000	סכום הקצאה בפועל	1,158,000,000
תקציב הפיתוח של משרד החינוך	1,361,689,000	אחוז הקצאה בפועל	62%
תקציב המועצה להשכלה גבוהה	11,506,233,000		
סה"כ תקציב של משרד החינוך והמועצה להשכלה גבוהה	73,324,594,000		

תקציב משרד החינוך והמל"ג הוא התקציב החברתי הגדול ביותר בספר התקציב הכולל של מדינת ישראל. התקציב גדל משמעותית במהלך העשור האחרון ומחקרים רבים ממליצים לממשלה להגדילו אף יותר על מנת לצמצם את הפערים בין התלמידים במדינה, ובינם לבין התלמידים במדינות ה-OECD. לפי נתוני ספרי התקציב, תקציב החינוך גדל בכ-30 מיליארד שקלים מאז שנת 2009.

לפי תכנית התקציב הרב שנתית לשנים 2020-2022, תקציב משרד החינוך צפוי לגדול בכ-0.2 מיליארד שקלים בשנת 2020, בעיקר בשל הגידול הטבעי במספר התלמידים וקידום תכניות לאומיות כגון יישום החלטת ממשלה מס' 1848 לבינוי כיתות לימוד.

סקירה כללית

הנתונים המרכזיים של משרד החינוך שפורסמו באוגוסט 2019 מראים שמספר התלמידים בחינוך הערבי הוא כ-545 אלף תלמידים שמהווים כ-24% מכלל התלמידים במדינה. 45% מהתלמידים לומדים בבתי ספר יסודיים, 19% מהתלמידים לומדים בגני ילדים ו-35% מהתלמידים הם תלמידים על-יסודיים.

לפי דו"ח מרכז המחקר והמידע של הכנסת שפורסם ביולי 2018 שיעור הנשירה של תלמידים בגילאי 14-17 בחינוך הערבי גבוה בכ-4% משיעור הנשירה בחינוך העברי.

מבחינת הישגים לימודיים, נראה שהחינוך הערבי משפר את הישגיו משנה לשנה: אך מאחר ובכל שנה חל גידול בשיעור הזכאים לתעודת בגרות בשתי מערכות החינוך, הפער שנוצר לטובת החינוך העברי נשמר. וזאת למרות ההישגים שבתי הספר הערביים מגיעים אליהם: נתוני משרד החינוך מיולי 2019 חשפו שהתיכון הדרוזי למדעים ולמנהיגות הנמצא בירכא הוא התיכון המצטיין בישראל עם 100% זכאות לבגרות.

כאשר מדובר על אחוזי הזכאות לבגרות ביישובים הערבים, השינוי ניכר לפי המצב הסוציו-אקונומי של כל יישוב ויישוב שמשפיע על ההשקעה בחינוך. בצמרת רשימת

אחוזי הזכאות לבגרות ביישובים מופיעים כאוכב אבו אלהיג'א (96.3%), חורפיש (93.7%) ובית ג'ן (92.6%). למרות זאת, שיעור הזכאות הכללי של התלמידים הערבים נמוך בכ-20% משיעור הזכאות של התלמידים היהודים, כך שכ-60% מהתלמידים הערבים מסיימים ללמוד בתיכון מבלי לקבל תעודת בגרות.

שעות דיפרנציאליות

כאשר מדובר על תקציב שעות לתלמידים, רוב התלמידים הערבים משתייכים לקבוצת הטיפוח החלשה והחלשה-בינונית, כאשר רוב התלמידים היהודים משתייכים לקבוצת הטיפוח החזקה והבינונית-חזקה. מצב זה משקף את המצב החברתי-כלכלי העגום ביישובים הערבים לעומת המצב ביישובים היהודיים, ועל משרד החינוך לתקצב שעות לימוד דיפרנציאליות על מנת לסגור את הפער בכפוף למדדי הטיפוח.

למרות הצורך, נתוני משרד החינוך מראים שהפערים בתקצוב שעות הלימוד בבתי הספר הם עצומים. במערכת החינוך היסודית, תלמידים ערבים מרקע סוציו-אקונומי חלש מקבלים סכום של 18.3 אלף שקלים בשנה (14% פחות תקציב מתלמידים יהודים מאותו רקע סוציו-אקונומי שנהנים מתקצוב דיפרנציאלי במערכת החינוך היהודית בלבד ומקבלים סכום של 21.1 אלף שקלים בשנה). בחטיבות הביניים תלמיד ערבי מרקע סוציו-אקונומי חלש יקבל סכום של 21.4 אלף שקלים בשנה, אך תלמיד יהודי מרקע דומה יקבל 27.5 אלף שקלים בשנה שהוא גבוה בכ-30%. בבתי הספר התיכוניים המצב הוא הגרוע ביותר: כאשר תלמיד יהודי מקבל סכום ממוצע של 35.8 אלף שקלים לשנה, תלמיד ערבי מקבל סכום של 24.5 אלף שקלים בשנה בלבד (שהוא 65% פחות מהסכום הניתן לתלמיד בתיכון דתי יהודי).

הפער הגדול בתקציב שעות לימוד יכול להיסגר על ידי הנהגת מדיניות תקציב דיפרנציאלי מתאים מטעם משרד החינוך. בנוסף לכך, דו"חות ה-OECD של השנים 2018 ו-2019 מדגישים כי על המדינה לבצע רפורמה מקיפה ולשים דגש על מערכת החינוך הערבית עקב הפערים הקיימים.

לפי החלטת ממשלה מס' 922, משרד החינוך אמור להקצות סכום של כ-5.8 מיליארד שקלים לתקצוב שעות דיפרנציאליות במערכת החינוך הערבית. במילים אחרות, 1.16 מיליארד שקלים בשנה החל משנת 2016 עד שנת 2020. מיום קבלת החלטת הממשלה ועד עכשיו, משרד החינוך סירב להקצות את התקציב שהוא בעצמו קבע כתוספת להחלטה.

באותו זמן, ההצהרות של מנכ"ל משרד החינוך שמואל אבואב מנוגדות למה שקורה בשטח מבחינת תקצוב וצמצום הפערים: בשנת 2018, הצהיר אבואב שהתקציב המוקצה למטרה זו בפועל בשנים 2016-2020 הוא 300 מיליון שקלים בלבד!

התכנית הרב-שנתית לפיתוח כלכלי ביישובים הערבים בישראל שגובשה על ידי מנהיגות הציבור הערבי כולל מרכז מוסאוא, קבעה שיש להקצות סכום של 2.5 מיליארד שקלים בשנה כדי לסגור את הפער בתחום החינוך בכפוף לחוסר בתקציב, קרי סכום של 12.5 מיליארד שקלים ב-5 שנים, ולא הסכום של 5.8 מיליארד שקלים שנקבע על ידי משרד החינוך.

ביוני 2018, הצהיר שוב מנכ"ל משרד החינוך שבשנת הלימודים 2018/2019 יתחיל משרד החינוך בביצוע פיילוט של תקצוב דיפרנציאלי בכמה יישובים ערבים. ואכן המשרד התחיל ליישם את פיילוט התקצוב הדיפרנציאלי בכ-100 תיכונים ביישובים הערבים בעלות של כ-500 מיליון שקלים ל-5 שנים. באותו זמן ולפי התכנית, המשרד יעשה הערכה וילמד איך לפעול בהמשך. מצד שני, משרד החינוך עצמו דיווח שסכום של 960 מיליון שקלים הושקעו בתקצוב דיפרנציאלי, מבלי להזכיר איך הושקעו הכספים ובאילו בתי ספר או יישובים.

בינתיים ולפי הנתונים של ועדת המעקב לענייני החינוך הערבי ומרכז אינג'אז מיוני 2019, הושקעו רק 50 מיליון שקלים בשנת הלימודים 2018/2019.

למעשה, משרד החינוך מעדיף להתממהה ביישום תכנית החינוך הדיפרנציאלי במלואה אשר הוספה להחלטת הממשלה מס' 922 מיום קבלתה בסוף 2015. למשרד החינוך הייתה האפשרות לעשות את המיפוי ואת ההערכה לתכנית התקצוב הדיפרנציאלי מיד לאחר קבלת החלטת הממשלה ובכך לנצל את כל התקציב, אך דבר זה לא קרה.

תקציבי ההוצאה נטו של משרד החינוך אינם כוללים סעיף או תקנה של תקצוב דיפרנציאלי למען מערכת החינוך הערבית. הבטחות הממשלה להוציא לפועל תקציב דיפרנציאלי (שממילא לא מספיק לסגור פערים אפילו אם יוקצה כולו), אינן מתקיימות כבר כמה שנים, ובכך שרי החינוך נפתלי בנט ורפי פרץ בעצם גזרו על התלמיד הערבי במדינה ללמוד בתנאים פחותים רק מעצם היותו ערבי.

בינוי כיתות לימוד

לפי דו"ח ה-OECD שפורסם בספטמבר 2019, הצפיפות בכיתות הלימוד במדינה היא מהגבוהות ביותר בקרב מדינות הארגון מאז שנת 2005. בבתי הספר היסודיים, מספר התלמידים הממוצע במדינה הוא 27, כאשר במדינות מתקדמות אחרות הממוצע הוא 21 תלמידים בכיתה. המגמה ממשיכה בחטיבת הביניים, כך שממוצע מספר התלמידים בכיתה בישראל הוא 29 לעומת 23 תלמידים בממוצע במדינות הארגון. משום כך, המדינה חייבת להשקיע בבינוי כיתות לימוד ובמיוחד ביישובים הערבים.

בסופו של דבר ובשל החוסר של מעל ל-4500 כיתות לימוד ביישובים הערבים (לפי נתוני ועדת המעקב לענייני החינוך הערבי), מספר התלמידים בכיתות הלימוד ביישובים הערבים לרוב עולה על המספר הממוצע במדינה. מצב זה מצביע על הצורך העז בבינוי כיתות לימוד ביישובים הערבים על מנת לסגור את הפער. בנוסף לכך, על המדינה לתמוך ולעזור בהסרת חסמי התכנון שמהם סובלות הרשויות המקומיות הערביות מול רשויות התכנון, רשות מקרקעי ישראל וקק"ל כגון החוסר בקרקעות לבינוי. משרד החינוך בעצמו מודה שחסמים אלו חייבים להיפתר בדיווחים שלו על יישום החלטות הממשלה.

החלטת ממשלה מס' 922 אכן קבעה שהמדינה צריכה לקדם הרשאות לבינוי כיתות לימוד חדשות, אך לא צורף סכום תקציבי בהחלטת הממשלה שלפיו הממשלה אמורה לסגור את הפערים. בינתיים, משרד החינוך ממשיך ביישום החלטת הממשלה מס' 1848 מאוגוסט 2016, לפיה ייבנה מספר כולל של 17,000 כיתות לימוד בשנים 2017-2021 אך לא ברור אם הכיתות שאכן נבנות ביישובים הערבים הן מכוח התכנית. לפי

תכנית התקציב הרב-שנתית, בשנים 2020-2021 מתוכננת הקצאה תקציבית להקמת כ-6800 כיתות וגני ילדים באופן כללי לפי החלטת הממשלה.

לפי דו"ח מרכז המחקר והמידע של הכנסת, בשנת 2016 נבנו סה"כ 526 כיתות לימוד ביישובים הערבים לעומת 2171 כיתות לימוד שנבנו במערכת החינוך העברית. בשנת 2018 משרד החינוך הכיר בצורך לבנות 2416 כיתות לימוד חדשות ביישובים הערבים. מספר זה, גם אם ייושם במלואו, אינו מספיק על מנת לסגור את הפער לחלוטין. חלק מצרכים אלו מסוכמים בטבלה הבאה לפי יישובים:

יישוב	צורך - מספר כיתות לימוד
נצרת	101
טייבה	75
אום אלפאחם	60
שפרעם	60
טמרה	52
עראבה	48
ערערה	45
קלנסווה	41
בסמ"ה	39
אל קסום	256
נווה מדבר	213
רהט	206
ערערה בנגב	116
חורה	101
תל שבע	91
לקיה	76
כסיפה	42
אל בטוף	14
ביר אל-מכסור	13
עוספייה	22
מג'אר	21
ירכא	18
בית ג'ן	16
דאלית אל-כרמל	15
חורפיש	14
אבו סנאן	10
מסעדה	10
מג'דל שמש	9
ג'וליס	8
סה"כ	1,792

בסופו של דבר, לא ברור מהו מספר כיתות הלימוד שאכן נבנו בשנת 2019, אך מבחינה תקציבית בתקציב לשנת 2019, הוקצה בפועל סכום של כ-58.4 מיליוני שקלים בהוצאה נטו לבינוי כיתות ביישובים הערבים (תקנות מס' 60021012/60021013).

ביולי 2019, מרכז מוסאוא הגיש בקשה לחופש המידע ממשרד החינוך ולפיה ביקש המרכז לקבל את דו"ח התחייבויות משרד החינוך כאשר מדובר על בינוי כיתות לימוד

או שיפוץ מבני חינוך ביישובים הערבים. להלן מוצג המידע שקיבל המרכז ממשרד החינוך ושכולל את כל התחייבויות המשרד ליישובים הערבים בשנת 2019 :

כיתות לימוד :

יישוב	מספר פרויקטים	סכום התחייבות המשרד
אום אלפאחם	1	7,407,156
אום בטין	1	4,750,080
אל סייד	1	5,126,128
בסמ"ה	1	9,416,044
חורה	2	5,882,740
טייבה	1	7,021,212
טמרה	1	1,860,016
ירכא	1	6,361,688
כסייפה	4	22,149,604
כפר יסיף	1	4,195,040
כפר כנא	1	2,548,220
לקיה	1	6,951,940
נצרת	2	12,011,152
ערערה בנגב	2	12,417,608
תל שבע	2	18,667,962

גני ילדים :

יישוב	מספר פרויקטים	מס' כיתות	סכום התחייבות המשרד
אום אלפאחם	3	15	11,707,575
רומאנה	1	2	1,152,955
בסמ"ה	2	3	2,263,515
ג'סר א-זרקא	1	2	1,561,010
דבוריה	1	6	4,683,030
חורה	2	5	3,902,525
טייבה	1	6	4,683,030
טמרה	1	2	1,561,010
כפר ברא	1	1	780,505
לקיה	1	7	1,056,000
רהט	1	4	3,018,020
שגב שלום	2	5	3,902,525

לפי הצעת התכנית הרב-שנתית שגובשה על ידי הנהגת הציבור הערבי, הממשלה אמורה לתקצב בינוי כיתות לימוד בסך כולל של 3 מיליארד שקלים ל-5 שנים על מנת לסגור את הפערים מול היישובים היהודיים.

שיפור איכות ההוראה והכשרת מורים

לפי החלטת ממשלה מס' 922, משרד החינוך מתכוון לשפר את איכות ההוראה ביישובים הערבים על ידי "העלאת רמת המתקבלים להוראה, שיפור הכשרתם, תהליך קליטתם ושיפור רמת ההוראה ותרבות הלמידה בבתי ספר". הסכום שנקבע לפעולה זו במשך 5 שנים הוא 315 מיליון שקלים.

לפי דו"ח מרכז המחקר והמידע של הכנסת, למרות מספר המורים הגדול שהוכשרו בחברה הערבית, ישנה ירידה במספר המוכשרים שבפועל נכנסים לתחום ההוראה בגלל שישנו חוסר של כ-4000 משרות הוראה במערכת החינוך הערבית.

בתקציב של שנת 2019 לא הופיעו הסעיפים והתקנות שמקצים תקציב ייעודי לאוכלוסייה הערבית בתחום זה ולא ברור איך משרד החינוך מיישם סעיף זה. למרות זאת, משרד החינוך דיווח ביוני 2019 שסכום כולל של 152.26 מיליון שקלים הושקע בהכשרת המורים, התמחות וכניסה להוראה והכשרת עובדי הוראה וזאת עד 2018. אך באותו זמן המשרד מתייחס לעובדה שקיימת נטישה גדולה של המקצוע ושקיים קושי בשיבוץ מורים איכותיים.

חובת המדינה לקלוט מורים אלו על ידי הגדלת התקציב למטרה זו מעל מה שניתן במסגרת החלטה 922, ובנוסף לכך על המדינה לוודא שקיים מספר מספיק של מורים בדרום על מנת לספק את הצורך ביישובים הערבים בנגב. לשם כך על משרד החינוך להשקיע סכום כולל של 350 מיליון שקלים.

חינוך בלתי פורמלי

ישנה אפליה גדולה בתחום החינוך הבלתי פורמלי ותנועות הנוער ביישובים הערבים. לפי החלטת ממשלה מס' 922, סכום של 130 מיליון שקלים בשנה אמור להיות מוקצה למטרה זו. מתחילת התכנית הרב-שנתית ב-2016 לא הוקצה התקציב במלואו ולא דווח באופן שקוף על הקצאתו.

משרד החינוך אמור להוציא לפועל את תכנית החינוך הבלתי פורמלי לחברה הערבית על ידי תכנית "אתגרים" שפועלת כבר 3 שנים, אך אין נתונים בנוגע לניצול בפועל של התקציב הניתן לפי החלטת הממשלה. למרות זאת, נודע לנו שחלק מהתקציב שהוקצה לא נוצל מסיבות שאינן ידועות.

תקציב החינוך הבלתי פורמלי הערבי אינו נמצא בבסיס התקציב של שנת 2019 בסעיף/תקנה אחת, לכן קשה לעקוב אחרי התקציבים מבחינה טכנית. באופן כללי התקציבים שהועברו תחת סעיף החינוך הבלתי פורמלי הכללי בשנת 2019 נמצאים בטבלה הבאה :

שם תקנה	קוד תקנה	סכום הוצאה נטו – תקציב (אלפי שקלים) 2019
החברה למתנ"סים	20460405	לא נמצא
אתגרים-פעילות עם הרשויות	20460417	לא נמצא
תמיכה בתנועות נוער	20460418	110,163
תמיכה בארגוני נוער	20460420	39,414
פעילויות לא פורמליות ברשויות המקומיות - הקצבות	20460422	לא נמצא
צמצום פערים בפריפריה	20460446	לא נמצא

בהחלטת ממשלה מס' 922 נכתב שמשרד החינוך יפעל "לתיקון של מנגנוני ההקצאה ו/או לבניית מסלולים חדשים ותכניות ייעודיות החל משנת 2016". אך עד כה לא תוקנו התקנות לצורך העברת התקציבים לארגוני נוער בחברה הערבית. כתוצאה מכך, התקציב של תכנית אתגרים למען ארגוני הנוער בחברה הערבית לא עבר אליהם באופן מלא בשנות התקציב 2016-2017.

לפי מידע שקיבלנו מאגף חברה ונוער במשרד החינוך (אשר מנהל את התכנית), התקציב הכולל של תכנית אתגרים מאז שנת 2016 הוא 130 מיליון שקלים שהתחלקו לפי הסעיפים הבאים:

- מטה וניהול – 11 מיליון שקלים (רובד ניהולי – עד סוף 2019)
- תיקון תקנות ופרויקטים ארציים – 31 מיליון שקלים
- מתנסים חדשים (החברה למתנ"סים) – 18 מיליון שקלים (רובד ארצי). לפי האגף, נפתחו ביישובים הערבים 16 מתנ"סים חדשים.
- רשויות מקומיות (חוגים ותכניות) – 70 מיליון שקלים (רובד רשות)

התקציב של שנת 2016 בוצע בפועל בשנת 2017, והתקציב של שנת 2017 בוצע בפועל עד ספטמבר 2018. במסגרת התקציב, וועד ראשי הרשויות הערביות דרש ממשרד החינוך לנצל מספר סכומים ביתרות משנים שעברו.

מאז תחילת התכנית, הופעלו לחצים פוליטיים אדירים כדי להעביר את התקציבים לגופי חינוך לא פורמלי יהודיים מקורבים שפעילותם ביישובים הערביים מזערית או אינה קיימת, וכל זה ללא קריטריונים ברורים ושקופים. בשנת 2017 משרד החינוך העביר את האחריות לבניית תכניות-אב לחינוך בלתי פורמלי מידי הרשויות המקומיות הערביות לידי הג'וינט והחברה למתנ"סים. בסופו של דבר יצא שמספר

מצומצם של בכירים יהודים מקבלים החלטות גורליות בנוגע לחינוך הלא-פורמלי בחברה הערבית, כולל בענייני תקציב ותוכן.

מרכז מוסאוא וארגוני החינוך הערבים מחו על החלטה זו בטענה שארגונים אלו אינם מכירים את הצרכים של התלמידים כמו שהרשויות הערביות מכירות. בנוסף לכך, יש להכיר בצורך להעביר אחריות לגופים המורכבים ממומחים ערבים אשר יודעים להתמודד עם המורכבות של החברה הערבית, קשיי השפה והצרכים של בני הנוער.

בסופו של דבר ומפאת מורכבות נושא המעקב אחרי ניצול תקציבי החינוך הבלתי-פורמלי ביישובים הערבים, הדרישות בנושא זה הן:

- העסקת חברות ערביות אשר ינהלו את הפרויקט ברמה הארצית ויספקו מלווים רשותיים, הערכה ומדידה, הכשרות ופיתוח מענים.
- שקיפות מלאה בדרכי העברת התקציבים שאמורים ללכת אך ורק לילדים ולבני הנוער הערבים.
- העברת כל התקציבים לרשויות המקומיות ללא סיבוכים, קרי להכניס את הסכום לבסיס התקציבים הבאים.
- להקים תנועת נוער ערבית ארצית שתוכל לקבל תקציב (שבינתיים רובו עובר לתנועות נוער יהודיות שפעילותן מזערית ביישובים הערבים).
- הגדלת מספר הספקים הערבים שיוכלו לתת שירותי חינוך בלתי-פורמלי בהכרת משרד החינוך, בין היתר על ידי הצעת שירותי תמיכה ולווי לגופים המעוניינים להיכנס לתהליך.

התכנית לקידום השכלת מבוגרים בדואים בנגב

התכנית לקידום השכלת מבוגרים בדואים בנגב נחשבת לתכנית גדולה בחשיבותה במיוחד כאשר היא מספקת השכלה בסיסית לגברים ונשים בדואים מהנגב שנאלצו להפסיק את הלימודים בבתי הספר עקב מגוון סיבות, ובסופו של דבר החליטו לטובתם לחזור ולסיים את לימודיהם. התוכנית המנוהלת על ידי החברה למתנ"סים, הקיפה בשנים קודמות 27 כיתות בשנה ונתנה מענה ל- 540 נשים ביישובים ערבים בנגב, הזקוקות להשכלה בסיסית ולהשלמת שנות לימוד עד לרמת בגרות.

בתאריך 12.8.2019, פורסם שמשרד החינוך שוקל לבטל את תקצוב התכנית לקידום השכלת מבוגרים בדואים בנגב ללא שום סיבה מוצדקת והגיונית. המשרד טען שהוא מתקשה למצוא את התקציבים המתאימים להפעלת התכנית אל מעבר ליולי 2020, וזאת למרות שמדובר בתקציב זעום יחסית בסך של 2.2 מיליון שקלים, ובמיוחד כאשר התקציב הכללי של משרד החינוך בשנת 2019 הגיע לסכום של כ-60.5 מיליארד שקלים ועוד צפוי לגדול עם השנים.

השנה פעלו רק תשע כיתות, וגם זאת רק בעקבות לחץ ציבורי שהופעל על משרד החינוך. לא הגיוני שמשרד החינוך החליט לוותר על תכנית כה חשובה לקידום ההשכלה, במיוחד כאשר התוצאה בסוף מאפשרת לתלמידים למצוא עבודה ראויה ובכך לתרום לפיתוח הכלכלה של האוכלוסייה בנגב. אי-תקצוב המשך התכנית על ידי משרד החינוך יתרום לאפליה התקציבית הקיימת שהאזרחים הערבים בנגב כבר סובלים ממנה כל כך הרבה שנים בתחום החינוך ובכלל. מדובר באוכלוסייה מוחלשת

בכוונה, ומדיניות המשרד תמשיך להחלישה במקום להשקיע בה ולקדמה הן מבחינה חינוכית והן מבחינה כלכלית.

בעקבות כוונת משרד החינוך לבטל את תקצוב התכנית לקידום השכלת מבוגרים בדואים בנגב, שלח מרכז מוסאוא מכתב לשר החינוך רפי פרץ שבו דרש ממנו לתקן את העוול שנוצר, וזאת על ידי אישור המשך תקצוב התכנית, ואף הגדלת התקציב על מנת שהתכנית בסופו של דבר תוכל לספק השכלה למספר גדול יותר של אזרחים.

המועצה להשכלה גבוהה (מל"ג)

האפליה במערכת החינוך גרמה לאורך השנים לשיעורים נמוכים של סטודנטים ערבים במוסדות הישראליים להשכלה גבוהה. בנוסף לכך, מכלול הבעיות שהסטודנט הערבי מתמודד איתן גרמו לעשרות אלפי סטודנטים ערבים לעבור ללמוד באוניברסיטאות ומוסדות להשכלה גבוהה בשטחים, בירדן ובמדינות נוספות.

לפי מחקר של מכון אהרן למדיניות כלכלית (המרכז הבינתחומי הרצליה) ואגף הכלכלן הראשי במשרד האוצר אשר פורסם ביולי 2019, בתוך עשור עלה פי 10 מספר הסטודנטים הערבים הלומדים במוסדות האקדמיים בשטחים הכבושים. כך שלמשל כ-55% מכלל הסטודנטים באוניברסיטה האמריקאית בג'נין הם ערבים אזרחי ישראל (6215), מעצם העובדה שיותר סטודנטים ערבים לומדים בשטחים מאשר בכל מוסד אקדמי בישראל.

המחקר שהוזכר לעיל מאשש את מה שמרכז מוסאוא כבר טוען במשך כמה שנים: האפליה נגד הערבים במערכת החינוך ובתהליך הקבלה למוסדות האקדמיים גורמים לאזרחים הערבים לחפש השכלה גבוהה מחוץ למדינה, אם זה בשטחים הכבושים או במקומות אחרים ברחבי העולם. הנושאים הנלמדים ביותר הם רפואה, רוקחות, סיעוד, הנדסה ועוד.

האפליה בקבלה ללימודים בישראל מסתכמת בחסמים קשים העומדים מול המועמדים הערבים אך לא מול היהודים: למשל רק 36% מהמועמדים הערבים מתקבלים ללימודי מקצועות הבריאות בהשוואה ל-60% מהמועמדים היהודים.

בשנים האחרונות מנהיג המל"ג תכנית רב-שנתית לעידוד שילוב אוכלוסיות ייחודיות במערכת ההשכלה הגבוהה בישראל, כולל האוכלוסייה הערבית. התכנית הכוללת מחולקת לתכניות קטנות יותר המכוונות לאוכלוסיות ספציפיות: תקציב שילוב האוכלוסיות של המל"ג לשנת 2019 הוא 366.25 מיליון שקלים (תקנה מס' 21110113). לפי תכנית העבודה הראשונית של המל"ג, הסכום שהיה המיועד לאוכלוסייה הערבית בשנת הלימודים 2018/2019 הינו 97.54 מיליון שקלים. מבחינת הישגים לתכנית, אחוז הסטודנטים הערבים במוסדות האקדמיים בישראל אכן עלה לפי הטבלה הבאה מאת המל"ג:

ערך העלייה	ערך נוכחי (יוני 2019)	ערך התחלתי (2016)	
1.9%+	16.9%	15%	אחוז הסטודנטים הערבים לתואר ראשון
2.9%+	13.9%	11%	אחוז הסטודנטים הערבים לתואר שני
0.7%+	6.7%	6%	אחוז הסטודנטים הערבים לתואר שלישי

עם זאת ולמרות העלייה בקרב מספר הסטודנטים והסטודנטיות הערבים, הפערים התרחבו, כי במקביל גם התרחשה עלייה מסיבית בקרב הסטודנטים היהודים. בסופו של דבר, דרושה הרחבה לתכנית הרב-שנתית, ובמיוחד כאשר היא מיועדת להסתיים בשנים הקרובות.

בשנים האחרונות, הגישו מרכז מוסאוא והעמותה להכוון לימודי למל"ג מסמך המסכם את הבעיות איתן מתמודדים סטודנטים ותלמידי תיכון ערבים באקדמיה, והציעו מספר פתרונות אשר אמורים להיכלל בתכנית.

בשנת 2015 פורסם קול קורא להקמת מוסד אקדמי ביישוב ערבי, אך קרו מספר מחדלים וננקטו מספר צעדים תמוהים על ידי המל"ג במסגרת מהלך זה. באוקטובר 2017 החליט המל"ג לאפשר פתיחת סניף של הקריה האקדמית אונו באחד היישובים הערבים. אותה מכללה שהפלתה סטודנטים ערבים כאשר שלחה אותם ללמוד בבניין נפרד מהקמפוס הראשי של המכללה שלא קיבל אישור רשמי מהמל"ג. בסופו של דבר גם החלטה זו בוטלה במרץ 2018.

עקב הסחבת בבחירת מפעילים למכללה מתוקצבת לפי הקול קורא, מרכז מוסאוא עתר לבג"ץ בנושא נגד המל"ג (תיק מס' 8879/17). בשנת 2018, קיבל המל"ג החלטה להקים את המוסד האקדמי הערבי בחסות מכללת סכנין בעקבות זכייתה במכרז, אך החלטה זו בוטלה בטענה שהמכללה אינה מוכנה לנהל פרויקט שכזה מטעמים טכניים וניהוליים. במילים אחרות, הסחבת בהקמת מוסד אקדמי ערבי ממשיכה והתהליך עצמו לא מניב פירות. מרכז מוסאוא ימשיך במאמצים להביא לפתיחת מוסד אקדמי ערבי מוכר ומתוקצב ביישוב ערבי לפי הדרישה של הציבור הערבי (בסכום של 60 מיליון שקלים להקמה).

החינוך הערבי בערים המעורבות

בניגוד לחינוך הערבי ביישובים הערבים אשר ברובו מנוהל על ידי הרשות המקומית הערבית עצמה, החינוך הערבי בערים המעורבות מתמודד עם סוגיות יותר חריפות, במיוחד בגלל שמדובר בחינוך הנשלט על ידי העיריות, שברוב המקרים אין לחברים הערבים בהן הרבה השפעה. כלומר, התושבים הערבים תלויים בחסד של ההנהלות העירוניות.

- חינוך בלתי-פורמלי וזהות: היעדר תכניות זהות ערבית פלסטינית כגון תכנית "שורשים" המוצעת לתלמידים היהודים משפיעה על אופן קביעת הזהות אצל התלמידים הערבים בערים המעורבות. הבעיה מחריפה כאשר לוקחים בחשבון את העובדה שלא נמצא שום תקציב ייעודי לחינוך הבלתי-פורמלי לתלמידים הערבים בערים המעורבות: תכנית "אתגרים" אשר מקודמת במסגרת החלטת ממשלה מס' 922 אינה נותנת מענה בכלל לתלמידים הערבים, והם נאלצים לסבול מהחוסר בתכניות. קיימת דרישה לקבלת החלטת ממשלה ייעודית אשר תרחיב את תכנית "אתגרים" לתלמידים הערבים בערים המעורבות.

- תקציב דיפרנציאלי בחינוך: חוסר התקצוב בחינוך התלמידים הערבים ביישובים הערבים אינו פוסח על התלמידים הערבים בערים המעורבות, במיוחד כאשר מדובר על התקצוב לפי גזע שמקודם על ידי משרד החינוך. תקצוב דיפרנציאלי יביא להעלאת רמת החינוך בבתי הספר הערביים בערים ויבטיח קיום אפשרויות חינוך מרובות בעבור התלמיד הערבי בדיוק כמו בחברה היהודית. לתלמיד הערבי גם תהיה הזכות לבחור אם הוא רוצה ללמוד בבית ספר לאמנות, בית ספר דמוקרטי או כל בית ספר אחר, ובנוסף יוכל לבחור בין מגמות רבות בבתי הספר הממלכתיים הערבים.

- השקעה בבתי הספר הדו-לשוניים: חסמים רבים עומדים מול בתי הספר הדו-לשוניים בערים המעורבות והם זקוקים לכל תמיכה שאפשר לקבל מהרשויות העירוניות, במיוחד כאשר מדובר על הקצאת שטח להקמת בתי הספר ותמיכה בהרחבת התכנית בערים בהן אין תכנית לחינוך דו-לשוני.

- הקמת בתי ספר וגני ילדים: האוכלוסיות הערביות בערים המעורבות נמצאות במגמת גדילה תמידית. לשם כך, על העיריות לקחת בחשבון את הצרכים החדשים גם בזמן הקמת שכונות מגורים חדשות. הפוקוס חייב להיות בראש ובראשונה על ערים מעורבות שלא הקימו בהן בתי ספר ערביים, כמו נוף הגליל (נצרת עלית לשעבר) שעד היום העירייה מסרבת להקים בה בית ספר לתלמידים הערבים בעיר למרות שכ-25% מהתושבים בעיר הם ערבים.

משרד הכלכלה והתעשייה וזרוע העבודה במשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים

תקציב ב-2019		סטטוס הקצאה תקציבית להחלטת ממשלה מס' 922 בשנים 2016-2018	
תקציב זרוע העבודה במשרד הרווחה והשירותים החברתיים (תעסוקה)	3,792,215,000	סכום הקצאה בפועל	461,000,000
תקציב תמיכות בענפי המשק – משרד הכלכלה	2,442,740,000	אחוז הקצאה בפועל	68%
תקציב התעשייה פיתוח	178,419,000		
סה"כ התקציב	6,413,374,000		

התקציב הכולל של תחום התעשייה והתעסוקה כולל את התקציב של משרד הכלכלה והתעשייה ותקציב תמיכות בענפי המשק, את תקציב פיתוח התעשייה שמתרכז בפיתוח אזורי תעשייה, ואת תקציב זרוע העבודה והתעסוקה במשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים.

הכשרה מקצועית

החלטת ממשלה מס' 922 לפיתוח כלכלי ליישובים הערבים מתעלמת לחלוטין מחשיבות טיפוח ההון האנושי וכוח האדם הערבי, ובכך מתעלמת מאפשרות תרומת כוח האדם הערבי למשק ולכלכלת המדינה באופן כללי. כ-20% מסך אוכלוסיית המדינה, החברה הערבית היא מנוף כלכלי למדינה. בנוסף לכך, דו"ח ה-OECD לשנת 2019 ממליץ למדינה לקדם העסקת אוכלוסיות ייעודיות כגון נשים ערביות על מנת לא להביא למצב בו הצמיחה דועכת.

משרד הכלכלה חייב לשנות את מנגנוני תקצוב ההכשרה המקצועית ולהתאימם לכוח העבודה הערבי, אך הוא נמנע מלעשות זאת עד היום. בספר עיקרי התקציב של זרוע העבודה משנת 2019, הדגיש משרד העבודה שהמשרד יישם תכנית לייעול והרחבת מערכת ההכשרה המקצועית באופן כללי. על המשרד לוודא שהקריטריונים החדשים מותאמים ספציפית גם לאוכלוסייה הערבית.

מבחינה תקציבית: בשני התקציבים של השנים 2018-2019 לא הוקצו תקציבים בכלל במסגרת התקנה "הכשרה מקצועית לאוכלוסייה הערבית" (תקנה מס' 36420125). לחליפין, התכנית הכלכלית המוצעת מטעם הנהגת הציבור הערבי כולל מרכז מוסאוא דורשת סכום של 100 מיליון שקלים בשנה להכשרות מקצועיות.

סיוע לעסקים קטנים ובינוניים

התקציב שניתן לתחום זה מתוך החלטת הממשלה מס' 922 הינו כ-18 מיליון שקלים בשנה עד שנת 2020. לפי התכנית המקורית, משרד הכלכלה היה אמור להקצות למען

האוכלוסייה הערבית לפחות 17.5% בתקציב הבסיס למעו"ף בשנים 2017-2018, כך שהתקציב יגדל ללפחות 20% מתקציב המעו"ף בשנים 2018-2020. עד כה לא ברור אם המשרד אכן הקצה את התקציבים, בשל אי קיום תקנה ספציפית לחברה הערבית.

לפי דיווח משרד הכלכלה מיוני 2019, המשרד השקיע תקציב של כ-38.4 מיליון שקלים למטרה זו בשנים 2016-2018.

לפי נתוני משרד הכלכלה, קיימים 10 סניפי מעו"ף המיועדים לאוכלוסייה הערבית מתוך מספר כולל של 40 סניפים, ואשר סייעו ל-4456 עסקים ערבים מאז 2016 מה שמוביל אותנו למספר כולל של 11,368 עסקים. בנוסף לכך, פועלים 4 מרכזי עסקים ייעודיים לאוכלוסייה הערבית ביישובים באקה אלגרביה, סכנין, ירכא ונצרת.

התקציב הכולל של תחום זה בתקציב לשנת 2019 היה 120 מיליון שקלים.

עידוד תעסוקת אוכלוסיות ייעודיות ומרכזי הכוון תעסוקתיים

התקציבים לעידוד תעסוקת אוכלוסיות ייעודיות מופנים בעיקר להפעלת מרכזי הכוון תעסוקתיים ולפעולות עידוד תעסוקה אחרות, במיוחד לאוכלוסייה הערבית. קיימות שלוש תקנות בתקציב זרוע התעסוקה לשנת 2019 והמיועדות לעידוד התעסוקה בחברה הערבית ולהפעלת מרכזי הכוון:

מס' תקנה	שם תקנה	סכום בתקציב 2019 (מלש"ח)
36420121	ערבים - מרכזי הכוון לאוכלוסייה הערבית לעניין עידוד תעסוקת האוכלוסייה הערבית במסגרת תכנית החומש ויישום דו"ח טרכטנברג (החלטת ממשלה מס' 4193)	36.143
36420123	עתודה ליישום החלטות הממשלה לעניין עידוד תעסוקת אוכלוסיות ייעודיות לרבות אנשים עם מוגבלות, ערבים, חרדים, חד הוריות ואתיופים	56.903
36420124	ערבים - פעולות לעידוד תעסוקה	0

לגבי מרכזי הכוון: החלטת הממשלה מס' 922 קבעה שמשרד הכלכלה וזרוע העבודה ימשיכו להפעיל את מרכזי הכוון "ריאן" אשר ממוקמים ביישובים הערבים. בנוסף לכך, בשנים 2017-2020 נקבע שהמשרד יקצה סכום של 200 מיליון שקלים כדי להפעיל 21 מרכזי הכוון חדשים ביישובים הערבים. זה אומר שבשנים 2017-2020 המשרד אמור להקצות סכום של כ-50 מיליון שקלים למטרה זו. תחת קטגוריה זו, משרד הכלכלה דיווח ביוני 2019 שכ-135 מיליון שקלים הושקעו בשנים 2016-2018 (כ-45 מיליון שקלים בשנה).

בנוסף לכך, דווח מהמשרד שהוקצה סכום של 112.4 מיליון שקלים לתמרוץ מעסיקים להעסיק עובדים ערבים, מה שהוביל להעסקת 112 אזרחים ערבים בשנת 2018.

כאשר מדובר על הצרכים של החברה הערבית בתחום זה, התכנית המוצעת לממשלה על ידי הנהגת הציבור הערבי ממליצה להקצות סכום כולל של 300 מיליון שקלים

למשך 5 שנים להפעלת מרכזי הכוון, וזאת כאשר משרד הכלכלה בעצמו טוען שאין לו תקציבים מספקים.

מינהל סחר חוץ ועידוד יצואנים

החלטת הממשלה מס' 922 קובעת ש-10% מתקציב מינהל סחר החוץ יוקצה לציבור הערבי החל משנת 2017. תקציב זה אמור לעודד יצואנים מתחילים ולסייע ליצואנים ערבים לקדם את התעשייה הערבית בשווקים הבינלאומיים. במילים אחרות, הסכום הכולל שמוקצה במשך 5 שנים למטרה זו הוא כ-24 מיליון שקלים לפי ההחלטה (4.8 מיליון בשנה).

התקציב הכולל של תקנת "כלי סיוע ליצוא" שמספרה 38400410 בתקציב שנת 2019 היה 50 מיליון שקלים בשנה.

משרד הכלכלה פירסם ביוני 2019 שתקציב של 23.82 מיליון שקלים הושקע בשנים 2016-2018 להפעלת תכנית "כסף חכם" (סיוע ממשרד הכלכלה בשיווק מוצרים ושירותים לחו"ל) והרצת 5 קמפיינים של התכנית בחברה הערבית. בעקבות התכנית אושרו 19 בקשות לתמיכה, אך הבעיה העיקרית היא שרק חברות שיש להן היקף מכירות של 200 מיליון שקלים וניסיון ייצוא מקודם יכולות להגיש בקשה לתמיכה, מה שמונע ממספר גדול של עסקים ערבים מלהגיש בקשה.

מסלולי תעסוקה מנהליים

לפי החלטת הממשלה מס' 922, משרד הכלכלה אמור להקצות 50% מהתקציב המיועד לאוכלוסיות שהשתתפותן בתעסוקה נמוך במרכז להשקעות הון לאוכלוסייה הערבית, ובמיוחד לתמרוץ מעסיקים להעסיק נשים ובדואים.

התקציב הכולל למטרה זו לפי החלטת הממשלה עד שנת 2020 הוא 163 מיליון שקלים. תקציב התקנה מס' 38400114 תחת הכותרת "מסלול תעסוקה כללי" כלל סכום של 70 מיליון שקלים בשנת 2019.

לפי נתוני משרד הכלכלה, בתקציב של השנים 2017-2018 הוקצו כ-35 מיליון שקלים למטרה זו, המשרד השקיע תקציבים לשילוב מתמחים ערבים בתעשייה עתירת ידע בסכום של 9 מיליון שקלים מה שהוביל לאישור 46 משרות בתחום, וזאת לפי הוראת מנכ"ל 4.20.

עידוד העברת מפעלים גדולים ליישובים הערבים

אחד מכלי ההשקעה הנתונים בידי הממשלה ומשרד הכלכלה הוא מתן מענקים בגובה מיליוני שקלים לחברות הייטק וחברות טכנולוגיה על מנת לעודד אותן לעבור לישראל, להשקיע בה על ידי פתיחת מפעלים ומרכזי פיתוח והעסקת אלפי עובדים. לממשלה קיימת האפשרות להתנות את מתן המענקים וההקלות במס במעבר החברות הללו לפעולה ביישובים הערבים, אם בהעברת מפעליהן, משרדיהן או מרכזי הפיתוח שלהן, אך היא נמנעת מלעשות זאת בינתיים ודבר זה פוגע בצורה משמעותית במאמצים לעידוד תעסוקה ביישובים הערבים.

המאמצים היחידים הנראים לעין בתחום זה הן במסגרת הוראות מנכ"ל מס' 4.1 ו-4.49 :

הוראה מס' 4.1 (משנת 2011) מסדירה את התוכנית ליצירת תמריצים להעסקת מפעלים לאזור התעשייה נע"מ, הממוקם בין נתיבות, שדרות ואופקים וגם רהט.

הוראה מס' 4.49 שפורסמה בשנת 2018 מציעה מענקים של עד 10 מיליון שקלים להעברת מפעלים ליישובים הבדואים בנגב והם רהט, תל שבע, חורה, לקיה, שגב שלום, כסייפה, ערערה בנגב, אל קסום ונווה מדבר.

מדובר בסכומים קטנים אשר מוצעים למפעלים בהשוואה לסכום שניתן לחברת אינטל (50 מיליון שקלים). אך בכל מקרה על משרד הכלכלה לוודא שההוראות מפורסמות בהתאם על מנת למשוך כמה שיותר מפעלים להגיש בקשות לתמיכה. התכנית המוצעת מאת הנהגת הציבור הערבי דורשת סכום כולל של כ-100 מיליון שקלים בשנה לתכניות מהסוג הזה.

פיתוח אזורי תעשייה

קיום אזורי תעשייה נחשב למנוף כלל יישובי, בפרט אם מדובר באזור שנבנה אחרי מיפוי צרכים ועבר תכנון מובנה שלוקח בחשבון את החסמים הקיימים ואת צרכי היישוב העתידיים, וגם אזור שיועד להתברג לתוך עולם התעסוקה המשתנה. אזורי תעשייה הם המנוף הכלכלי של המדינה, הם מספקים מקומות עבודה ליישובים מסביבם ולמומחים, והם מחזקים את תוצר המדינה ומספקים רווחים לרשויות המקומיות מארנונה עסקית.

חלק רב מההשקעות בפיתוח אזורי תעשייה בעשור האחרון היו חלק מהחלטות ממשלה, האחרונה מביניהן הייתה 922 מתאריך 30.12.2015 שלפיה משרד הכלכלה מתקצב החל משנת 2016 את פיתוח אזורי התעשייה באחוז מוגדר מראש מתוך סעיף "השקעה בפיתוח תשתיות" (תקנה מס' 761001 שמתוקצבת בכ-162 מיליון שקלים בשנת 2019).

בנוסף, לפי נתוני מנהל פיתוח אזורי תעשייה במשרד הכלכלה התקציבים המיועדים ליישובים הערבים אמורים לכסות החלטות ממשלה ישנות שלא יושמו במלואן עד כה, ואין שם תקציבים חדשים. התקבלו גם לא מעט החלטות ממשלה בקשר לאזורי תעשייה בחברה הערבית עוד מלפני 922, כמו 1539, 4139, 1052 עד 1295. החלטות אלה אמורות היו להיות מיושמות עד סוף שנת 2015, אך רוב ההחלטות סבלו מתת ביצוע. בעקבות כך כל החלטת ממשלה חדשה לא ממש מוסיפה תקציבים חדשים כמו שהיא מחלקת את העוגה מחדש ע"י תקצוב מחדש של ההחלטה שקדמה לה על אותו נושא.

התקנות התקציביות הרלוונטיות לפיתוח אזורי תעשייה ביישובים הערבים מתקציב
המדינה לשנת 2019 :

מס' תקנה	שם תקנה	סכום בתקציב 2019 (מלש"ח)
76100160	פיתוח תעשייה במגזר המיעוטים לפי החלטת ממשלה 1539	3.4
76100161	פיתוח אזורי תעשייה על קרקע פרטית לפי החלטת ממשלה 1539	2.5
76100162	שילוב רשויות ממגזר המיעוטים במינהלות אזורי תעשייה קיימים לפי החלטת ממשלה 1539	לא נמצא
76100163	פיתוח אזורי תעשייה במגזר הערבי בהתאם להחלטת ממשלה 4193	20
76100165	פיתוח תעשייה במגזר הדרוזי והצ'רקסי לפי החלטת ממשלה 2861	2.5
76100168	פיתוח תעשייה במגזר הבדואי בדרום לפי החלטת ממשלה 3708	2.5
76100169	שדרוג אזור התעשייה בטייבה והקמת מינהלת לפי החלטת ממשלה 1298	0.5
76100173	פיתוח ישובים דרוזים וצ'רקסים - החלטת ממשלה מס' 59	5
76100174	העצמת היישובים הבדואים בצפון - החלטת ממשלה 1480	1.5
76100176	פיתוח כלכלי במגזר המיעוטים - החלטת ממשלה 2365	1.5

התכניות לפיתוח אזורי תעשייה:

מתוך הכרה בצורך בשנת 2016 החל מינהל פיתוח אזורי תעשייה במשרד הכלכלה ביחד עם הרשות לפיתוח כלכלי בבניית תכנית רב שנתית. משרד הכלכלה הצהיר בוועדות שונות כי הוא בנה תוכנית רב שנתית בעלות מיליארד שקל ומשרד האוצר סירב לתקצב אותה והנושא לא קודם. התוכנית המקורית הייתה אמורה להגיע לכ- 3 מיליארד שקלים, אך משרד הכלכלה גיבש קריטריונים להקצאה שצמצמו את התכנית לכ- 30 ישובים ערבים ולאומדן עלות של כ- 1.092 מיליארד שקלים שהמשרד מבקש מתוכם תקצוב של 472 מיליון שקלים. בסופו של דבר, התכנית היא תכנית משלימה להחלטת ממשלה מס' 922 שדי עונה על הצרכים ביישובים הערבים. על משרד האוצר להשתכנע שתכנית זו נחוצה לסגירת הפערים בפיתוח אזורי תעשייה, גם אם חלק ממנה כבר נכלל בתכנית הדו-שנתית של 2018-2019.

לפי נתוני משרד הכלכלה, בשנת 2018 הועברו בפועל כ-40 מיליון שקלים לפיתוח אזורי תעשייה והשמת עבודות פיתוח קטנות בשטח כולל של 100 דונם (בעיקר בכפר כנא ובדיר חנא), וזאת במסגרת תכנית דו-שנתית בשווי של 80 מיליון שקלים. משרד הכלכלה טוען שתקציב התעשייה לחברה הערבית יעמוד על 42.5% מהתקציב הכללי של המינהל. ב-2018 הם עמדו על 40.8% ובשנת 2019 יעמדו על כ-63%, וזאת בזכות ההשקעה המסיבית בא.ת. בשפרעם (התכנית מצורפת למסמך זה).

הבעיה העיקרית מבחינת היישובים הערבים היא שמשרדי הממשלה כרגע רוצים לקדם את עיקרון האזוריות: לפיו משרד האוצר ומשרד הכלכלה יתקצבו רק פיתוח אזורי קיימים והסרת חסמים באזורים שכבר קיימים. אם הממשלה אכן תרצה לפתח אזורי חדשים, בחירת המיקום תתבסס על תעדוף אזורי מסוימים (כולל היישובים הערבים).

חסמים בפיתוח אזורי תעשייה:

בנוסף לסוגיות התקצוב וההקמה של אזורי תעשייה, על המדינה לקדם תקציבים להסרת מטרדים וחסמים במסגרת הפרויקטים באופן כללי, ולעודד חתימה על הסכמים של חלוקת הכנסות מארנונה עסקית גם ליישובים הערבים עד שייבנו אזורי התעשייה ביישובים הערבים. זאת בנוסף לבעיית חוסר הקרקע ביישובים הערבים עקב הפקעות וצמצום האפשרויות להרחבת שטחי הרשויות המקומיות הערביות. על הממשלה מוטלת האחריות לקבל החלטת ממשלה ייעודית שתעניק תקציב להסרת חסמים בהמשך פיתוח אזורי תעשייה קיימים.

מעונות יום, משפחתונים וצהרונים

מעונות יום לילדים נחשבים לעוד כלי חשוב בפיתוח כלכלת האוכלוסייה הערבית ובכך בפיתוח כלכלת המדינה, על ידי ההקלה על הורים מועסקים. התקציב להקמה וסבסוד של מעונות יום מגיע מזרוע העבודה במשרד העבודה והרווחה.

המשרד תקצב את סבסוד שהות ילדי הורים עובדים באופן כללי בסכום של כ-1.27 מיליארד שקלים בשנת 2019. תקציב זה מועבר במסגרת העברות והוא נחשב לתקציב שוטף (תקנות מס' 36410101 ו-36410102).

מהפרטים שנמצאים בספרי התקציב אי אפשר להבין כמה מהתקציבים לבינוי מעונות יום מוקצים במיוחד לבנייתם ביישובים הערביים. חוסר שקיפות זה אינו מאפשר מעקב אחר יישום החלטת הממשלה מס' 922 הקובעת שהיישובים הערבים יקבלו 25% מתקציב הבינוי הכללי החל משנת 2017. בינתיים משרד הרווחה עדיין מתעכב בקביעת התקציב הקבוע ליישובים הערבים ודיווח שהחלת ה-25% תתחיל בתקציב של שנת 2020 – עיכוב של שלוש שנים.

מאידך המשרד מסר בתחילת שנת 2018 שהוקצו מלוא התקציבים המשוריינים (24 מיליון שקלים ב-2016 ו-75 מיליון שקלים ב-2017 בנוסף ל-10 מיליון שהוקדמו מתקציב שנת 2018). משרד הרווחה דיווח שבשנים 2016-2018, המשרד תיקצב הקמת 29 מעונות יום ביישובים הערבים בשווי של כ-96.4 מיליון שקלים.

מעונות יום שתוקצבו בשנת 2017 :

שם רשות	סכום	מס' כיתות
מ.מ. ג'יסר א-זרקא	4,069,334	4
מ.מ. ג'לג'וליה	3,108,000	3
מ.מ. גוש חלב	989,333	1
מ.מ. טורעאן	10,808,000	9
מ.מ. כאבול	3,528,000	5
מ.מ. כסיפה	2,996,000	3
מ.מ. מזרעה	2,034,666	2
מ.מ. נחף	3,612,000	3
מ.מ. סאג'ור	3,668,000	3
מ.מ. עין מאהל	3,668,000	3
מ.מ. ערערה	7,224,000	6
מ.מ. פסוטה	3,388,000	3
מ.מ. תל שבע	9,240,000	9
עיריית כפר קאסם	3,080,000	3
עיריית סחנין	6,720,000	6
עיריית שפרעם	6,608,000	6
סה"כ	74,741,333	69

באופן כללי, על משרד הרווחה להשקיע רבות בהקמת מעונות יום במיוחד ביישובים הערבים, וזאת בנוסף להשקעה בהסרת החסמים הקיימים ממילא ברשויות המקומיות כגון החוסר בקרקע זמינה לבנייה והדרישה למאצינג מהרשויות המקומיות שמתקשות בדרך כלל לספקו – חסמים אשר מוכרים על ידי משרד הרווחה.

בעקבות החוסר במעונות יום בעלי סמל, נפתחו ביישובים הערבים מאות מעונות יום ומשפחתונים באופן פרטי וללא מסגרת פורמלית של משרד הרווחה אך עם רישיון הפעלה.

למרות הקושי הקיים ממילא, משרד הרווחה צפוי לאשר תקנות חדשות להפעלת מעונות יום במהלך נובמבר-דצמבר 2019 ולפיהם יהיה על עובדים/עובדות מעונות היום לעמוד במספר תנאים שיקשו על המשך פעילות מאות מעונות יום ומשפחתונים

פרטיים. התנאים החדשים עלולים להביא לסגירת המעונות והחרפת הבעיה מבחינת ההורים והילדים השוהים במעונות אלו. לפיכך, ובנוסף לתקצוב הסרת חסמים והקמת מעונות יום, על משרד הרווחה להתייחס למצב הייחודי של מעונות היום והמשפחתונים הפרטיים ביישובים הערבים ולקדם בעבורם פתרונות חלופיים כאשר מדובר על קבלת הרישיון להפעלת המעונות.

פיתוח ההייטק ביישובים הערבים

בשנים האחרונות פיתוח מרכזי ההייטק ביישובים הערבים קיבל עדיפות בקרב היזמים וחברות ההייטק אשר הבינו את הפוטנציאל הטמון בעובדים הצעירים שאט-אט כובשים עוד ועוד פסגות בתחום. וזאת בלי שום סיוע מיוחד מהממשלה, אלא רק מיזמים ועמותות שמסייעות לצעירים להשתלב בהייטק כמו ארגון צופן.

פיתוח ההייטק ביישובים הערבים אכן מביא לפיתוח כלכלי ביישובים עקב העסקה הולכת וגוברת של מהנדסים מהיישובים והרווח לרשויות המקומיות מהארנונה העסקית שאותה משלמות חברות ההייטק שקמות או בוחרות להשתקע ביישוב הערבי. בינתיים, רוב הפיתוח קורה בעיר נצרת עם כ-50 חברות הייטק שמעסיקות כ-1300 עובדים.

לפי נתוני ארגון צופן, כ-6600 עובדים ערבים מועסקים בהייטק וקיימת הערכה שכ-700 עובדים חדשים משתלבים בתעשייה בכל שנה. עבודתם של העובדים הערבים בענף מניבה רווח כולל של כ-2 מיליארד שקלים לתוצר של המדינה. במילים אחרות, ההעסקה בתחום פותרת במעט את בעיית העסקת האקדמאים הערבים.

במאי 2018, התקבלה החלטת ממשלה מס' 3780 ובעקבותיה התפרסם מכרז להקמת שני פארקי הייטק ביישובים ערבים בסכום כולל של 25 מיליון שקלים. אחרי עיכוב מצד הממשלה, אושרה הקמת פארק בכפר קאסם.

משרד הרווחה והשירותים החברתיים

סטטוס הקצאה תקציבית להחלטת ממשלה מס' 922 בשנים 2016-2018	תקציב ב-2019	
תחום הרווחה אינו כלול בהחלטת הממשלה	7,772,516,000	סה"כ התקציב

אחת הסוגיות הכי בוערות בחברה הערבית הוא מצב העוני המחפיר של כמחצית מהאוכלוסייה. למרות חשיבותה, סוגיית העוני אינה על סדר היום של התקשורת במדינה או של הממשלה. לכן כל השקעה מצד הממשלה בפיתוח הכלכלה של הציבור הערבי חייבת לעסוק בראש ובראשונה בסוגיה זו באופן פרטני.

היעדר הטיפול הספציפי בעוני במסגרת החלטת ממשלה מס' 922 מבטיח בסופו של דבר שכל יוזמה כזו מצד הממשלה, דינה להיכשל. נתוני העוני הגבוהים בחברה הערבית מעלים את נתוני העוני של המדינה באופן כללי ומשפיעים על הצמיחה הכלכלית, כך שעתה ישראל היא המדינה הכי ענייה מבין מדינות ה-OECD.

דו"ח העוני של המוסד לביטוח לאומי לשנת 2017 קבע שכ-50.3% מהאזרחים הערבים חיים מתחת לקו העוני לעומת 13.9% מהאזרחים היהודים. לפי הדו"ח תחולת העוני של משפחות ערביות היא 47.1% ושל ילדים ערבים היא 60.7%. נתונים אלו דורשים טיפול מידי של הממשלה תוך שימוש בכל האמצעים העומדים לרשותה, ובמיוחד תוך שימוש בתקצוב נכון מטעם משרד הרווחה.

גורמים השונים לעוני בחברה הערבית

אפשר להצביע על מספר רב של גורמים אשר משפיעים ישירות על מצב העוני בחברה הערבית ומעמיקים אותו. כל הגורמים האלה הם חלק ממדיניות האפליה של האזרחים הערבים על ידי הממשלה בכל תחומי החיים:

מצוקת הדיור ביישובים הערבים: עקב היעדר השקעה מהמדינה בבניית תכניות מתאר עדכניות, אלפי זוגות צעירים נקלעים למצוקה ונאלצים לבנות בתים ללא היתר. משפחות אלו סופגות קנסות והוצאות משפטיות שמעמיקות את מצוקתן.

תעסוקת נשים וצעירים: יש חוסר אדיר בהזדמנויות תעסוקה בקרב הנשים והצעירים ביישובים הערבים. התקציב הנמוך שניתן לבינוי מעונות יום ביישובים הערבים, היעדר תחבורה ציבורית נאותה ואי-בניית אזורי תעשייה משפיעים באופן ישיר על גורם זה.

יוקר המחיה: קיים ומשפיע על כלל אזרחי המדינה, אך במיוחד משפיע על האזרחים הערבים עקב נתוני העוני הגבוהים כל כך.

הפערים בבריאות: הממשלה מזניחה את הטיפול בתשתיות הבריאות בפרט ובמיוחד ביישובים הערבים. מצב זה מביא לעלייה בתחלואה בקרב הציבור הערבי, ירידה בתוחלת החיים, עלייה במחירי שירותי הבריאות שממילא גבוהים בפרט בבריאות ובכך להחמרה במצב העוני בקרב האזרחים הערבים.

בשנה האחרונה, גיבש משרד הרווחה ביחד עם משרד הבריאות תכנית כוללת רב-שנתית למאבק בעוני בהיבט הבריאותי והיא אושרה בספטמבר 2018. פוקוס התכנית יהיה גם על היישובים הערבים, והיא תכלול את כניסת פעילות משרד הבריאות ל-35 מרכזי עוצמה של תכנית "נושמים לרווחה" ותכלול בעיקר הדרכה לצוותים וללקוחות בנושא מיצוי זכויות בבריאות. וזאת בנוסף למחקר בנושא פיתוח פרקטיקה מודעת עוני למערכת הבריאות. המשרדים מתכננים גם לייצר חיבורים ברמת מחוזות שני המשרדים כדי להביא לאפקטיביות בעבודה.

חוק האזרחות: חוק האזרחות (2003) ממשיך להשפיע לרעה על החיים של אלפי משפחות ערביות, הוא מפריד משפחות ומונע מהן להתפרנס בכבוד. קורבנות חוק האזרחות מנועים מלעבוד ולתרום לכלכלת הבית, מנועים מלנהוג ברכב מה שמגביר את המצוקה במיוחד עם המצב הירוד של התחבורה הציבורית ביישובים הערבים. בנוסף לכך, עלויות הביטוח הרפואי והטיפול המשפטי מכבידים עליהם רבות. בשנה הבאה ידונו הממשלה והכנסת באפשרות הפיכת החוק מהוראת שעה לחוק קבוע. צעד זה בטוח יביא להחמרה נוספת במצב קורבנות החוק.

אי השקעה בחקלאות ערבית: הפקעת הקרקעות מידי הרשויות המקומיות הערביות והאזרחים הערבים, בנוסף לאי-תקצוב מספיק של מגזר החקלאות הערבי נוטלים מהציבור עוד אפשרויות תעסוקה שפרנסו אותו במשך דורות. בכל מקרה, מגזר החקלאות הערבי מקבל פחות מ-1% מתקציב משרד החקלאות ופיתוח הכפר.

אי השקעה בתיירות: פיתוח פרויקטים תיירותיים ביישובים הערבים (שלא חסר בהם פוטנציאל תיירותי) יביא בהחלט להגדלת ההכנסות ביישובים ולהעסקת עוד אזרחים ערבים בתחום. על המדינה לקחת אחריות ולהשקיע בפיתוח התיירות ביישובים הערבים גם לטובת כלכלת המדינה באופן כללי.

תכנית "נושמים לרווחה"

מאז שנת 2015, משרד הרווחה מנהיג תכנית בשם "נושמים לרווחה" והיא התכנית הממשלתית העיקרית למאבק בעוני במדינה. המשפחות המשתתפות בתכנית זוכות לליווי צמוד של עובד סוציאלי במסגרת "מרכזי זכויות ועוצמה" המוקמים ביישובים ונחשבים למטה של התכנית בכל יישוב ויישוב. בנוסף לתכנית "נושמים לרווחה", מרכזי העוצמה כוללים רכזי תעסוקה.

לפי נתוני משרד הרווחה, משתתפים בתכנית כ-3910 משפחות מכל רחבי המדינה והתכנית פועלת ב-113 יישובים ורשויות מקומיות. כמובן שהמדינה חייבת להגדיל את מספר המשתתפים ולהקים עוד מרכזי עוצמה, כיוון שמספר המשפחות הכללי שחיות מתחת לקו העוני במדינה מגיע לכ-466.5 אלף משפחות! התקציב השנתי של התכנית מגיע לכ-100 מיליון שקלים, אך הוא כמובן לא מספיק כדי לסייע לכל משפחה הזקוקה לסיוע מהמשרד וזאת למרות רצון המשרד בהרחבת התכנית לעוד 100 רשויות מקומיות.

לפי נתוני משרד הרווחה, כ-45% מהמשפחות המשתתפות בתכנית באות מהחברה הערבית: 1484 משפחות מ-63 יישובים ערבים וערים מעורבות.

להלן רשימת היישובים הערבים הכלולים בתכנית "נושמים לרווחה" ומספר המשפחות המטופלות בכל יישוב:

יישוב	מס' המשפחות המטופלות בתכנית "נושמים לרווחה"
אבו סנאן	20
אום אלפאחם	80
אכסאל	20
מ.א אלבטוף	20
מ.א אלקסום	20
אעבלין	20
באקה אלגרביה	20
בעינה נג'ידאת	20
ביר אל-מכסור	20
בית ג'ין	20
בענה	20
גידידה מכר	20
ג'וליס	20
ג'סר א-זרקא	20
דאלית אלכרמל	20
דיר אלאסד	20
דיר חנא	20
חורפיש	20
יאנוח-ג'ית	20
כסרא-סמיע	20
כפר כמא	20
עוספיא	20
פקיעין	20
ראמה	20
סאג'ור	20
חורה	20
טורעאן	20
טייבה	30
טירה	20
יפיע	20
ירכא	20
כאבול	20
כסייפה	20
כפר כנא	20
כפר מנדא	20
כפר קאסם	20
כפר קרע	20
לקיה	20
מג'ד אלכרום	20
מגאר	20
מעלה עירון	20
נווה מדבר	20
נחף	20

מס' המשפחות המטופלות בתכנית "נושמים לרווחה"	יישוב
50	נצרת
30	סכנין
20	עילוט
20	עין מאהל
20	עראבה
20	ערערה
20	ערערה בנגב
20	פרידיס
20	קלנסווה
60	רהט
20	ריינה
20	שגב שלום
20	שעב
40	שפרעם
20	תל שבע
1330	סה"כ מס' משפחות מטופלות

*מקור: משרד הרווחה והשירותים החברתיים

בנוסף למשפחות הגרות ביישובים הערבים, התכנית כוללת גם משפחות ערביות המתגוררות ביישובים וערים מעורבות:

מס' המשפחות הערביות הכלולות בתכנית "נושמים לרווחה"	יישוב/עיר
6	רמלה
23	עכו
6	לוד
80	ירושלים
39	חיפה
154	סה"כ מס' משפחות מטופלות

*מקור: משרד הרווחה והשירותים החברתיים

היישובים שיש בהם מרכזי עוצמה שלא כוללים את התכנית וקיים צורך לתקצבם במידי הם: ראמה, כסרא סמיע, חורפיש, פקיעין (בוקייעה), סאג'ור וכפר כמא.

בעיה נוספת הקשורה לתכנית "נושמים לרווחה" ולהפעלת מרכזי העוצמה היא שרוב המרכזים שמופעלים ביישובים הערבים אינם מופעלים על ידי עמותות או חברות ערביות אשר מבינות ויודעות לטפל בעוני בצורה ייחודית בחברה הערבית. למרכז מוסאוא הגיע מידע שהרבה מהתכנים המועברים במרכזי העוצמה אינם בהכרח מתאימים למשפחות הערביות ביישובים ואינם מתייחסים לאורח חייהן. על משרד הרווחה לפנות לגורמים מקצועיים בחברה הערבית להפעלת המרכזים בצורה יעילה.

המלצות לעתיד

בנוסף לדרישה להרחבת תכנית "נושמים לרווחה" ולהקמת תכנית ייחודית למאבק בעוני בחברה הערבית מרכז מוסאוא דורש להעמיק את השירותים לטיפול בקשישים, להעמיק את השירותים לטיפול בנערות ונשים במצוקה, להעמיק את השירותים לטיפול בקבצנים וניצול ילדים, להרחיב את השירותים לשיקום אסירים ושילובם בקהילה, לטפל בגורמים השונים לעוני, ולפתח כלים ללווי פיננסי למשפחות במצוקה כולל הלוואות לדיור.

משרד הבינוי והשיכון

תקציב ב-2019		סטטוס הקצאה תקציבית להחלטת ממשלה מס' 922 בשנים 2016-2018	
תקציב משרד הבינוי והשיכון	261,198,000	סכום הקצאה בפועל	510,000,000
תקציב מענקי בינוי ושיכון	2,597,874,000	אחוז הקצאה בפועל	100%
תקציב השיכון	2,023,299,000		
סה"כ התקציב	4,882,371,000		

לפי תכנית התקציב הרב-שנתית לשנים 2020-2022 שעודכנה לאחרונה ביוני 2019, תקציבי הפיתוח של המשרד יגדלו בשנים הקרובות על מנת להגדיל את היצע הדיור.

תקציב משרד השיכון והבינוי במסגרת החלטת ממשלה מס' 922

התקציב הכולל במסגרת החלטת ממשלה מס' 922 לתחום התכנון, הדיור והבנייה ביישובים הערבים הוא כ-1.21 מיליארד שקלים ל-5 שנים. הסכום הכולל יתקצב פעולות כגון: תכנון מתארי ומפורט (בקרקע פרטית ובקרקע מדינה), בינוי שכונות חדשות, רישום מקרקעין, בינוי מוסדות ציבור, וראש שטח.

בכל המקרים, תקציב זה אינו מספיק לסגירת הפערים בתחום הדיור והתכנון ולפתירת משבר הדיור ביישובים הערבים. משבר הדיור הביא למצב בו משפחות ערביות רבות עוברות לערים המעורבות כגון חיפה, נוף הגליל (לשעבר נצרת עלית), כרמיאל, באר שבע ואפילו עפולה. על הממשלה לספק אפשרויות דיור שונות ביישובים הערבים, ועליה מוטלת חובת פיתוח התשתיות ביישובים הללו.

רשימת חלוקת התקציבים ליישובים הערבים:

יישוב	אוכלוסייה	דירוג סוציו-אקונומי (1-10)	תקציב התכנון ובינוי שכונות (מלש"ח)	תקציב בינוי מוסדות ציבור ומגרשים (מלש"ח)
אבו גוש	6,795	2	7	4.5
אום אלפאחם	51,400	2	22.3	13
אכסאל	13,403	2	8.9	6.5

תקציב בינוי מוסדות ציבור ומגרשים (מלש"ח)	תקציב התכנון ובינוי שכונות (מלש"ח)	דירוג סוציו- אקונומי (1-10)	אוכלוסייה	יישוב
6.5	5.5	3	12,479	אעבלין
13	10.1	3	27,500	באקה אלגרבייה
4.5	6.2	2	6,500	בעינה נגידאת
6.5	6.6	2	8,657	בסמ"ה
6.5	5.6	2	7,751	בענה
8.5	18.4	2	19,700	גידידה מכר
6.5	11.2	2	9,216	גילגוליה
6.5	7.7	1	13,689	גייסר א-זרקא
4.5	3	5	3,015	גיש
6.5	5.8	3	10,899	גית
6.5	8.8	2	9,699	דבוריה
6.5	8.2	3	9,624	דיר חנא
6.5	6.9	2	11,500	דיר אלאסד
4.5	4.8	3	6,375	זימר
6.5	7	3	13,021	טורעאן
13	13.8	3	40,200	טייבה
13	7.6	3	24,400	טירה
13	30	3	31,700	טמרה
6.5	8.7	3	17,900	יפיע
6.5	7.7	2	12,985	כאבול
4.5	6	2	3,237	כאוכב אבו אלהיג'א

תקציב בינוי מוסדות ציבור ומגרשים (מלש"ח)	תקציב התכנון ובינוי שכונות (מלש"ח)	דירוג סוציו- אקונומי (1-10)	אוכלוסייה	יישוב
2	3	מ.א מטה אשר (7)	2,851	שייח דנון
1.5	3	מ.א זבולון (6)	624	ראס עלי
1.5	3	מ.א חוף הכרמל (8)	304	עין חוד
4.5	4	3	3,200	כפר ברא
6.5	3.7	4	9,371	כפר יסיף
8.5	14.5	2	20,800	כפר כנא
8.5	16.2	2	18,100	כפר מנדא
13	14.6	3	21,400	כפר קאסם
6.5	8.9	4	17,350	כפר קרע
6.5	10.7	2	14,505	מגיד אלכרום
4.5	7.5	2	3,596	מזרעה
4.5	3	5	3,170	מעיליא
-	8.9	2	13,722	מעלה עירון
6.5	6.4	2	11,900	נחף
13	30.9	3	74,600	נצרת
13	20.4	2	28,600	סכנין
2	3	3	2,400	ע'ג'ר
4.5	3	4	5,400	עילבון
4.5	4.8	2	7,400	עילוט

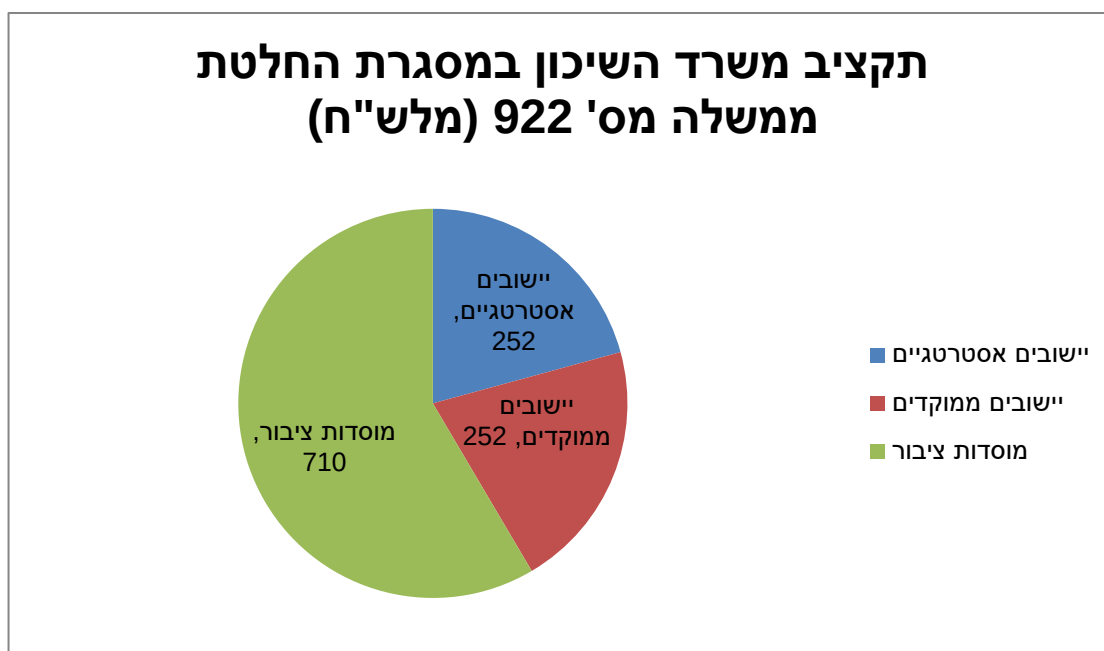
תקציב בינוי מוסדות ציבור ומגרשים (מלש"ח)	תקציב התכנון ובינוי שכונות (מלש"ח)	דירוג סוציו- אקונומי (1-10)	אוכלוסייה	יישוב
6.5	5.7	2	12,267	עין מאהל
13	15.2	2	23,500	עראבה
13	14.3	2	23,600	ערערה
6.5	6.5	2	12,098	פורידיס
4.5	3.8	4	2,977	פסוטה
8.5	8.7	2	21,043	קלנסווה
8.5	7.2	3	18,152	ריינה
-	6.2	2	6,480	שעב
13	15	3	39,200	שפרעם

התקנות הקיימות ליישובים הערבים בספרי תקציב המדינה לשנים 2018-2019

לפי ספרי התקציב, התקציב של משרד השיכון וכל פעולותיו הוא התקציב המפורט ביותר מבחינת מספרי תקנות וסכומים אשר אמורים להינתן לפי החלטת ממשלה מס' 922 וליישובים הערבים באופן כללי. מסיבה זו, בחלק זה של המסמך אנו נספק את פרטי כל התקנות הקיימות ליישובים הערבים אשר נמצאו בספרי תקציב המדינה לשנים 2018-2019.

ביוני 2019, דווח ממשרד השיכון שקיים חוסר ניצול תקציבי גדול מצד הרשויות המקומיות הערביות לתקציבים הניתנים במסגרת החלטת ממשלה מס' 922. המשרד בשיתוף פעולה עם הרשויות, אמור לפתור חסמים כדי לקדם את הפרויקטים: בשנים 2011-2017 ניתנו הרשאות בסכום של כ-633 מיליון שקלים אך נוצלו רק 15% מהרשאות אלו, ובשנים 2016-2018 ניתנו הרשאות בסכום כולל של 550.186 מיליון שקלים אך נוצלו רק 9% מהרשאות אלו. נתונים אלו מפורטים בגרף ובטבלאות הבאות:

תקציב משרד השיכון במסגרת החלטת ממשלה מס' 922 מחולק כדלהלן :

התקציבים ליישובים האסטרטגיים :

שנה	תכנון (מלש"ח)	מתן הרשאות (מלש"ח)	ביצוע בפועל (מלש"ח)	אחוז הביצוע בפועל מההרשאות
2016	25.2	11.36	1.111	9.8%
2017	63	14.37	2.362	16.4%
2018	75.6	7.45	0	0%
סה"כ 2016-2018	שלב א': 78.8	שלב א': 33.18	3.473	10.5%
	שלב ב': 85			

*התקציבים חולקו בין הפעולות בתחומים : פעולות בקרקע מדינה, פעולות בקרקע פרטית, רישום והסדרה, חברות מנהלות, תכנון מתארי ומפורט.

התקציבים ליישובים הממוקדים :

שנה	תכנון (מלש"ח)	מתן הרשאות (מלש"ח)	ביצוע בפועל (מלש"ח)	אחוז הביצוע בפועל מההרשאות
2016	25.2	38.65	8.953	23.2%
2017	63	42.54	4.87	11.4%

שנה	תכנון (מלש"ח)	מתן הרשאות (מלש"ח)	ביצוע בפועל (מלש"ח)	אחוז הביצוע בפועל מההרשאות
2018	75.6	38.5	0.559	1.45%
סה"כ 2016-2018	163.8	119.7	13.823	11.5%

*התקציבים חולקו בין הפעולות בתחומים: פעולות בקרקע מדינה, פעולות בקרקע פרטית, ראש שטח וחברות מנהלות.

התקציבים למוסדות ציבור:

שנה	ביצוע ע"י	תכנון (מלש"ח)	מתן הרשאות (מלש"ח)	ביצוע בפועל (מלש"ח)	אחוז הביצוע בפועל מההרשאות
סה"כ 2016-2018	חברות מנהלות	109.786	109.786	7.536	6.9%
	רשויות	281.7	281.7	24.88	8.8%
סה"כ		391.486	391.486	32.416	8.2%

על מנת שיהיה ביצוע מלא, מרכז מוסאוא וועד ראשי הרשויות פועלים יחד ובשיתוף פעולה עם משרד השיכון על-מנת להתמודד עם החסמים שמנעו עד כה את ניצול מלוא סכום ההרשאות. משרד השיכון מדווח שקיימת עלייה בשווקים ביישובים הערבים וזאת אפילו שהבנייה הרוויה אינה מתאימה לאורח החיים ביישובים הערבים, ומהווה חסם עד עתה להתקדמות בפרויקטים, ולקבלת תקציבים נוספים.

חשוב להדגיש, שאחריות הביצוע לא רק מוטלת על ראשי הרשויות. עקב האפליה רבת השנים בתקציבים, אי אפשר לצפות שהביצוע יצא לפועל ללא חסמים ובעיות, ובמיוחד כאשר מדובר בתקציב גדול.

בכל מקרה, משרד השיכון קבע בספר עיקרי התקציב שהדגש בשנת התקציב 2019 יהיה על המשך הפיתוח ביישובים הערבים לפי החלטת ממשלה מס' 922 והחלטות אחרות בנושא כגון החלטת ממשלה מס' 959 שעניינה "תכנית לפיתוח ולהעצמת היישובים הדרוזיים והצ'רקסיים לשנים 2016-2019" ואשר מקצה תקציב בסך של 317 מיליון שקלים ממשרד השיכון.

בנייה חדשה ותכנון שכונות חדשות

חשוב להדגיש שלמרות שמשרד השיכון מקדם תכניות בניית שכונות חדשות במסגרת הסכמים אסטרטגיים עם 15 יישובים ערבים בנוסף ליישובים ממוקדים (43 במספר), צעד זה לא יהווה פתרון למצוקת הדיור הכללית ביישובים. החלטת ממשלה מס' 922 קבעה שסכום של 527 מיליון שקלים יינתן למטרה זו במשך כל שנות תכנית החומש

(עד 2020). סעיף התקציב המיועד למטרה זו תחת הכותרת "תשתיות לבנייה חדשה, ביצוע ישיר במגזרי המיעוטים" תוקצב בשנת 2019 בסכום של 66.211 מיליון שקלים.

תקציב היישובים האסטרטגיים גדול כמעט פי 3 מתקציב היישובים הממוקדים, ובגלל זה העברת התקציב ביישובים האסטרטגיים מותנית במעבר משלב א' לשלב ב' בתכנון והחלק הגדול של התקציב נמצא שם. ופה לרוב טמונה הבעיה: המעבר משלב א' לשלב ב' מחייב את הרשות המקומית להסדיר מעל ל-500 בתים בכל יישוב, משימה שהיא כמעט בלתי אפשרית כאשר אנו מתייחסים למספר הגדול של הבתים הלא-מוסדרים ביישובים הערבים, וכל זאת בגלל משבר הדיור שהממשלה לא התייחסה אליו לפני. בכל מקרה, יישובים אשר אינם יכולים לעבור שלב, יכולים לבקש פטור או צמצום תנאים למעבר ממשרד השיכון.

ביוני 2019 דווח שרק 5 יישובים אסטרטגיים עברו שלב: אך למעשה רק כפר קאסם הצליח לעבור שלב, בעוד שסכנין, כפר מנדא, טייבה ויפיע נאלצו לבקש פטור מתנאי ב' ואמורים לעבור שלב בחודשים הקרובים.

היישובים האסטרטגיים הם: טייבה, טירה, כפר קאסם, אום אלפאחם, שפרעם, טמרה, באקה אל גרביה, ערערה, ג'דידה-מכר, נצרת, סכנין, עראבה, כפר כנא, כפר מנדא ויפיע.

היישובים הכלולים בתכנית יכולים אף לבקש תקציב תוספתי (ראש שטח) להסדרת תשתיות במסגרת הפרויקטים במהלך שלב השיווק. בשנת 2018, 15 יישובים נכללו בפרויקטים של ראש שטח. היתרונות הינם לחבר בין מרקם ותיק וחדש ולעודד שיווקים.

התקציב עצמו מועבר לרשויות המקומיות אחרי שלב התכנון, ובמסגרת שלב ההרשאות על מנת שיקודם ביצוע בפועל בשטח של הפרויקטים על ידי הרשות המקומית, או על ידי חברות מנהלות.

להלן טבלת תקנות התקציב וסכומם בתחום זה בשנת 2019:

מס' תקנה	שם תקנה	סכום בתקציב 2019 (מלש"ח)
70020301	פיתוח מגזר בדואי, דרוזי וצ'רקסי	35
70020307	פיתוח תשתיות מגזר ערבי	25.5
70020310	סבסוד בקרקע פרטית מגזר ערבי	0
70020330	הסכמים אסטרטגיים ביישובי המיעוטים	16.49

*עשויות להופיע תקנות אחרות בתקציב המדינה

תכנון מתארי ומפורט

תכנון נכון הוא הבסיס לפתרון כל הבעיות ביישובים הערבים. במשך שנים, סבלו היישובים הערבים מאפליה בתחום התכנון, כך שרשויות התכנון הארציות לא קידמו במשך שנים תכניות מתאר ותכניות מפורטות וסטטוטוריות ביישובים הערבים. דבר זה גרם לאזרחים הערבים לבנות קרוב לכ-50,000 מבנים ללא היתר על מנת לספק לעצמם דיור נאות. בעיית התכנון נוגעת גם בבעיה אחרת שסובלות ממנה הרשויות המקומיות והיא אי-הקצאת קרקעות מדינה לטובת היישובים הערבים ואף הפקעת קרקעות נוספות מהם, וזאת למרות שרשות מקרקעי ישראל מנהלת כ-93% מקרקעות המדינה.

התקציב לתכנון מתארי ומפורט לפי החלטת ממשלה מס' 922 הוא 256 מיליון שקלים למשך 5 שנים.

תקנות תקציב רלוונטיות :

מס' תקנה	שם תקנה	תקציב בשנת 2019 (מלש"ח)
54330204	תכנון מתארי-מיעוטים	12
70020328	תכנון מפורט מיעוטים	0
70020326	תכנון סטטוטורי מיעוטים	0

לפי תקנות התקציב, בשנת 2019 משרד השיכון לא תיקצב בכלל תכנון סטטוטורי או מפורט ליישובים הערבים. אך קיים תקציב לתכנון מתארי. בכל מקרה, לא ברור אם במקום הסכומים שהיו אמורים להיות בתקנות אלו, החליט משרד השיכון להעביר אותם לתקנות התכנון הכללי (ולא ספציפית ליישובים הערבים).

על פי משרד השיכון ודיווחי היישובים האסטרטגיים מיוני 2019 : בשנים 2016-2019 קודמו כ-19 תכניות משמעותיות הכוללות כ-25 אלף יחידות דיור שפורסמו להפקדה, כ-5300 יחידות דיור שפורסמו לתוקף וכ-18,400 יחידות דיור בשלבי הכנה שונים לפני דיון. תכנית הבנייה הרוויה (רק ביישובים האסטרטגיים) כוללת בנייה של למעלה מ-5000 יחידות דיור בצפיפות של 8 יחידות דיור ומעלה לדונם.

בעיה נוספת אשר סובלים ממנה היישובים הערבים בתחום התכנון היא המחסור במהנדסים ובאנשי צוות נוספים שיתמכו בפעולותיו של מהנדס המועצה המקומית/אזורית ביישובים הערבים. משרד השיכון אכן דיווח שתקציב למטרה זו יועבר במהלך שנת 2019, אך התוצאות לא נראות בשטח.

המחסור בעתודות קרקע פוגע בבנייה המוסדרת, בתשתיות תחבורה וביוב וגורם לחוסר הניצול בתקציבי הפיתוח שהוזכרו לעיל. באותה עת, הבנייה ללא היתר מכבידה על האזרחים, גורמת להם לסבול מצווי הריסה ומתשלום קנסות בסכומים גבוהים ואף ממאסר בפועל. חוק התכנון והבנייה (תיקון מס' 116 – חוק קמיניץ) שעבר באפריל 2017 החמיר את המצב מבחינת האכיפה על בנייה ללא היתר, וזאת למרות שהממשלה לא מצאה פתרון מידי לצרכי התכנון, הפיתוח ורישום הקרקעות ביישובים הערבים לפני העברת החוק.

לפי נתונים שפורסמו בספטמבר 2019, בסה"כ הוטלו 61 קנסות מאז כניסת החוק לתוקף ו-44 מהם הוטלו ביישובים הערבים.

מוסדות ציבור

משרד השיכון מתכנן הקמת מוסדות ציבור למטרות תרבותיות, קהילתיות וחברתיות בכל יישוב ויישוב. עקב אי-הקמת מבני ציבור ביישובים ערבים במשך שנים רבות, החליטה הממשלה להקצות סכום של 750 מיליון שקלים להקמת מוסדות ציבור למשך 5 שנים ובשנת 2019 התקציב הכללי למוסדות ציבור ביישובים הערבים הכולל גם פיתוח תשתיות הוא כ-107 מיליון שקלים (סעיף 0304).

בישיבות במשרד השיכון, נודע לנו שבעיית אי-ניצול התקציבים נמצאת גם בתחום זה: משרד השיכון מתחיל במטלת הקמת מוסדות הציבור רק אחרי שהרשויות המקומיות מבצעות את התכנון הנדרש. ההרשאות שהועברו בשנת 2018 כמובן לא מיושמות בשטח. לפי המידע מאת משרד השיכון, בשנים 2016-2017 פחות מ-5% מהתקציב הניתן למוסדות ציבור נוצל ביישובים האסטרטגים, וקיים ניצול של רק כ-10% מההרשאות שניתנו ביישובים הממוקדים.

לפי תכנון המשרד, משרד השיכון היה אמור לתת 60% מההרשאות להקמת מוסדות ציבור במרקם ותיק (426 מיליון שקלים), ו-40% להקמת מוסדות ציבור במרקם חדש (284 מיליון שקלים), אך זה לא יצא לפועל. בשנת 2018, 85% מההרשאות ניתנו למרקם הוותיק ורק 15% ניתנו למרקם החדש.

בדצמבר 2018, נודע לנו שמשרד השיכון יפסיק להעביר הרשאות לחברות מנהלות להקמת מוסדות ציבור החל משנת 2019 על מנת לזרז תהליכי תכנון ובינוי על ידי הרשות המקומית.

הוצגה גם תמונת המצב בנוגע למוסדות ציבור שבנייתם הסתיימה. הנתונים נמצאים בטבלה שלהלן:

מוסדות ציבור שהסתיימה בנייתם

שם היישוב	שנת תקציב	תקציב (מלש"ח)	סוג מבנה	חברה מנהלת/רשות	תאריך חניכה	הערות/חסמים
אכסאל	2016	2	אולם ספורט	בביצוע הרשות (משכ"ל)	מאי-18	הסתיים

שם היישוב	שנת תקציב	תקציב (מלש"ח)	סוג מבנה	חברה מנהלת/רשות	תאריך חניכה	הערות/חסמים
טורעאן	2017	2	ספרייה	בביצוע הרשות	מאי-18	הסתיים
אום אלפאחם	2017	2	אולם מופעים	בביצוע הרשות	אפר-18	הסתיים
משהד	2016	1	אולם התעמלות	בביצוע הרשות	מאי-18	הסתיים
משהד	2016	0.5	מתנ"ס	בביצוע הרשות	יול-18	הסתיים
מזרעה	2016	4.5	מבנה רב תכליתי 1,200 מ"ר	בביצוע הרשות	מאי-18	הסתיים
בסמ"ה	2016	4.5	שלוחת מתנ"ס	בביצוע הרשות	מאי-18	הסתיים
כפר קרע	2016/17	6.5	מרכז תרבות	בביצוע הרשות	דצמ-18	הסתיים
נחף	2016	2	השלמת קירוי 2 מגרשי ספורט	בביצוע הרשות (משכ"ל)	מאי-18	הסתיים
ג'ת	2016/17	2	מגרש ספורט משולב מקורה	בביצוע חברת CPM		הסתיים

*מקור: משרד הבינוי והשיכון

עקב אי-ניצול התקציבים בצורה אפקטיבית להקמת מבני ציבור, מרכז מוסאוא קיים ימי עיון בנושא זה על מנת לסייע למהנדסי הרשויות המקומיות הערביות, בנוסף להמשך המעקב אחרי ביצוע התקציבים והעברתם.

בשנת 2018, אושרו 21 תכניות עבודה להקמת מבני ציבור ב-12 יישובים בסכום תקציב של 85 מיליון שקלים. בנוסף לכך, קיימות עוד 8 תכניות בתהליך אישור שתקצבו במסגרת התקציב של שנת 2019 ושווי 78.8 מיליון שקלים.

לפי הדיווח של משרד הבינוי והשיכון מיוני 2019, סכום כולל של 348.7 מיליון שקלים הושקעו בשנים 2016-2018 להקמת מוסדות ציבור ביישובים הערבים, ולא רק במסגרת החלטת הממשלה מס' 922.

תכנון באמצעות הוועדה לתכנון מהיר - ותמ"ל

הוועדה הארצית לתכנון ולבניה של מתחמים מועדפים לדיוור (ותמ"ל) הינה אחד הפתרונות המוצעים על ידי הממשלה מאז 2014 לטיפול במצוקת הדיוור. הוועדה מאשרת תכניות מועדפות לדיוור במקשה אחת כאלטרנטיבה לתהליך הבירוקרטי הארוך שלוקח לאשר תכניות בנייה ודיוור רגילות.

מצוקת הדיוור ביישובים הערביים גם דורשת פתרונות במסגרת הותמ"ל: עד יוני 2019, הוכרז על 31 מתחמים מועדפים לדיוור ביישובים הערבים, מהם 13 תכניות מאושרות והשאר הופקדו או בדיון.

למרות חסמים ומטרדים שהרשויות המקומיות הערביות יכולות להיתקל בהם במהלך עבודת הותמ"ל, הכללתן בתכנית נחשבת לחיובית למדי. לכן, על הממשלה להכליל כמה שיותר יישובים ערבים לפני שיסתיים מנדט התכנית.

להלן רשימת המתחמים המועדפים לדיוור ביישובים הערבים והסטטוס שלהם:

יישוב	שם המתחם	מספר התכנית	שטח (דונם)	מספר יחידות דיור	תאריך הכרזה	סטטוס
טורעאן	טורעאן – מתחם צפוני	1008	383	1005	3.11.2014	אושר – 7.7.2016
ביר אל מכסור	שכונה מערבית	1020	581	1200	13.7.2015	אושר – 8.11.2016
בסמת טבעון	גבעת קושט	1014	285	520	8.6.2015	אושר – 7.12.2016
טייבה	מתחם מערבי	1039	610	2500	22.6.2015	אושר – 24.9.2017
מזרעה	שכונה צפונית	1031	245	600	13.7.2015	אושר – 13.2.2017
טמרה	מתחם מזרחי	1033	478	1500	8.6.2015	אושר – 13.12.2017

סטאטוס	תאריך הכרזה	מספר יחידות דיוור	שטח (דונם)	מספר התכנית	שם המתחם	יישוב
– אושר 4.7.2017	13.7.2015	570	131	1026	שכונה דרום מזרחית	עילוט
– אושר 27.12.2017	19.9.2016	600	238	1065	רובע מערבי	אבו גוש
– אושר 17.5.2018	26.10.2015	1500	1659	1036	שכונה מזרחית	שפרעם
– אושר 28.5.2019	19.9.2016	1550	785	1060	טירה	טירה
– אושר 6.1.2019	19.9.2016	550	174	1063	דיר אלאסד	דיר אלאסד
– אושר 14.5.2018	13.7.2015	560	301	1029	שכונה מערבית	אכסאל
– אושר 13.6.2018	7.3.2016	7500	2229	1044	רהט דרום	רהט
פרסום נוסח ההפקדה על גבי שלט בתחום – התכנית 18.7.2019			-	1084	רהט דרום	רהט
פרסום נוסח ההפקדה על גבי שלט בתחום – התכנית 3.9.2019	10.7.2018	700	-	1092	הרחבה דרום מזרחית	אעבלין

יישוב	שם המתחם	מספר התכנית	שטח (דונם)	מספר יחידות דיור	תאריך הכרזה	סטאטוס
טורעאן	מתחם דרומי	1067	-	1400	22.6.2015	פרסום נוסח ההפקדה על גבי שלט בתחום – התכנית – 25.8.2019
אבו גוש	מתחם צפוני	1052	-	600	22.6.2015	פרסום נוסח ההפקדה על גבי שלט בתחום – התכנית – 22.7.2019
פורידיס	פורידיס	1069	-	1700	22.6.2015	פרסום נוסח ההפקדה על גבי שלט בתחום – התכנית – 24.10.2019
אום אלפאחם	אום אלפאחם מדרון, עארק אל שבאב	1030	-	4500	13.7.2015	החלטה בדיון בהפקדה – 6.5.2019
טמרה	מתחם דרומי	1070	-	4000	13.7.2015	החלטה בדיון בהפקדה – 28.9.2017
עראבה	מתחם צפוני	1043	-	2500	7.3.2016	פרסום להפקדה בעיתונים – 26.7.2019

סטאטוס	תאריך הכרזה	מספר יחידות דיוור	שטח (דונם)	מספר התכנית	שם המתחם	יישוב
התכנית – התקבלה 18.6.2019	23.5.2016	1000	-	1054	מג'ד אלכרום	מג'ד אלכרום
פרסום נוסח ההפקדה על גבי שלט בתחום – התכנית 31.12.2018	19.9.2016	10,000	-	1058/1059	ג'דיידה מכר	ג'דיידה מכר
פרסום נוסח ההפקדה על גבי שלט בתחום – התכנית 18.8.2019	19.9.2016	2800	-	1061	מתחם דרומי	ערערה
-	5.6.2017	7000	-	1077	אום אלפאחם	אום אלפאחם
פרסום לאישור בעיתונים – 5.7.2019	5.6.2017	1300	-	1078	כפר קאסם	כפר קאסם
-	14.8.2017	450	-	1080	ג'יסר א- זרקא	ג'יסר א- זרקא
פרסום לאישור בעיתונים – 19.7.2019	15.1.2018	600	-	1089	כרמי שיבלי	שיבלי
-	7.5.2018	2000	-	1091	שכונה צפון מערבית	סכנין

יישוב	שם המתחם	מספר התכנית	שטח (דונם)	מספר יחידות דיור	תאריך הכרזה	סטטוס
באקה אלגרביה – ג'ת	באקה אלגרביה – ג'ת	1093	-	1150	13.8.2018	-
ירכא	ירכא	1097	-	2500	31.12.2018	-
טמרה	רובע דרומי	1101	-	5300	-	קבלת תכנית – 27.10.2019

דיור ציבורי ותכנית "מחיר למשתכן"

בהקשר של דיור ציבורי, קיים צורך בבנייה ואף בהפעלה ותחזוק של בתי גיל הזהב ביישובים ערבים. משרד השיכון הקצה תקציב בשנת 2019 בסכום של 61.511 מיליון שקלים למטרה זו והמשרד יכול בהחלט להתחיל להשקיע חלק מתקציב זה ביישובים הערבים (תקנות מס' 70050502/70050505).

תכנית "מחיר למשתכן" היא אחד הצעדים שיזם שר האוצר משה כחלון על מנת לפתור את משבר הדיור במדינה, על ידי מתן סיוע לקניית דירה ראשונה בתנאים מועדפים. לפי תקנות התכנית, אזרחים שרוצים להשתתף בהגרלה על מנת לזכות בהטבות במסגרת התכנית, יכולים לעשות זאת על ידי הרשמה באתר האינטרנט של משרד השיכון. לרוב, התכנית נותנת עדיפות לתושבי המקום (לפחות 50%).

התכנית עצמה קיימת רק ב-6 יישובים ערבים (924 דירות) ויש צורך גדול להרחיב אותה ליישובים אחרים. כיוון שהתכנית נחשבת לדרך לפתרון כולל של מצוקת הדיור כמו תכנית הותמ"ל ולא תכנית ייעודית, היישובים הערבים אמורים להיות מעורבים בה בכל מקרה. לשם כך, על משרד השיכון לעודד את שיתוף הפעולה בין היזמים לרשויות המקומיות. למרות הצורך בתכנית, קיימת ציפייה שהתכנית תיעצר עקב קיצוצים בתקציב המדינה בשנים 2019-2022 וזאת בגלל הגירעון בתקציב.

להלן רשימת היישובים הערבים שכלולים בתכנית "מחיר למשתכן" ומספר הדירות הכלולות בכל יישוב:

יישוב	מס' יחידות דיור הכלולות בתכנית
נחף	103
כפר מנדא	67
נצרת	471
סכנין	157

מס' יחידות דיור הכלולות בתכנית	יישוב
21	עראבה
105	ג'סר א-זרקא

מבחינה תקציבית: בתקציב שנת 2019 סכום התקנות הגיע לכ-2.167 מיליארד שקלים.

שיקום שכונות והתחדשות עירונית

בשנת 2019 הוקצה סכום של 2 מיליון שקלים לשיקום שכונות ביישובים ערבים בדואים, וסכום של 3 מיליון שקלים לשיקום שכונות ביישובים ערבים דרוזים (תקנות מס' 70030113/70030114). ביוני 2019, דוח משרד השיכון שהתקציבים ליישובים הערבים מועברים במסגרת פיילוט שיצא לפועל ב-5 יישובים וכולל כרגע את הערים סכנין, טייבה וכפר קאסם והיישוב ערערה.

כיוון שרוב הבנייה הקיימת ביישובים הערבים היא במסגרת מרקם ותיק, על משרד השיכון לקדם הכנסת יישובים ערבים לתכניות התחדשות עירונית והשקעה בפעולות מרקם ותיק.

הקדש לשטחים פתוחים

החלטת ממשלה מס' 922 הקצתה סכום של 133 מיליון שקלים למשך 5 שנים למטרת "פיתוח שטחים פתוחים ביישובי המיעוטים". תקציב הוצאות הקדש לשטחים פתוחים בשנת 2019 התקציב הגיע ל-80 מיליון שקלים (תקנה מס' 98221035).

התקציב המיועד לפיתוח שטחים פתוחים ביישובים הערבים נמצא בחזקת משרד השיכון, אך הוא מנוהל על ידי רשות מקרקעי ישראל (רמ"י).

הקדש לשמירה על שטחים פתוחים (תחת רמ"י) פרסמה קול קורא לרשויות המקומיות בשנת 2019 על מנת לקבל את התקציב. לפי הקול קורא, התקציבים מיועדים לפעולות כגון: "קידום פרויקטים לציבור הרחב, לרבות פרויקטים שעניינם הקמת פארקים גדולים ואזורי נופש מטרופוליטניים, שימור ופיתוח אזורי נחל וסביבתו, הנגשה ושבילים, שימור ושיקום המגוון הביולוגי, מבצעי ניקיון בשטחים הפתוחים ועוד".

רשות מקרקעי ישראל עדיין לא דיווחה על התקדמות העברת התקציבים לפי התכנית.

משרד הפנים והרשויות המקומיות

תקציב ב-2019		סטטוס הקצאה תקציבית להחלטת ממשלה מס' 922 בשנים 2016-2018	
תקציב משרד הפנים	607,925,000	סכום הקצאה בפועל	1,331,000,000
תקציב הוצאות חירום אזרחיות	480,436,000	אחוז הקצאה בפועל	100%
תקציב הרשויות המקומיות	5,002,032,000		
סה"כ התקציב	6,090,393,000		

מענקי האיוון

98% מהרשויות המקומיות הערביות נמצאות בארבעת האשכולות הנמוכים בסולם החברתי-כלכלי לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס).

בעקבות חוסר אזורי תעשייה ומקומות מלאכה ותעסוקה נאותים ביישובים הערבים ומסביבם, קיים פער אדיר בהכנסות הרשויות המקומיות מארנונה עסקית או ארנונה רגילה אם קיימת בעיית אבטלה רצינית ביישובים. מענקי האיוון מוענקים לרשויות כמנת סיוע להמשך פעולתן השוטפת במשילות על היישובים וניהול ענייני היישובים. לכן נושא מענקי האיוון הינו נושא חשוב מאוד לרשויות המקומיות הערביות. מצבן הכלכלי הירוד מביא למצב בו הרשויות המקומיות הערביות מסתמכות לרוב אך ורק על מענקי האיוון כדי להמשיך בפעילותן.

לפי ספר עיקרי התקציב לשנת 2019, בשנת 2017 קיבלה הממשלה החלטה לפיה היא משנה את כללי חלוקת מענקי האיוון בין הרשויות המקומיות. הנוסחה החדשה מחליפה את נוסחת גדיש משנת 2004, וקובעת שהמענקים יחולקו לפי הכנסה לנפש והדירוג הסוציו-אקונומי בו נמצאים היישובים. כך שמ-2017, השיטה החדשה מיטיבה עם יישובים הנמצאים באשכולות הנמוכים בדירוג, שרובם יישובים ערבים.

לפי נתוני שנת 2017 מספר עיקרי התקציב, 184 מתוך 255 הרשויות המקומיות הקיימות (כ-72%) זכאיות לקבל מענקי איוון ממשרד הפנים. בשנת 2019 הסכום הכולל של מענקי איוון שחולקו היה 3.15 מיליארד שקלים.

מענקי הפיתוח

לפי החלטת ממשלה מס' 922, משרד הפנים יקצה מענקי פיתוח (בנוסף למענקים הקיימים) לרשויות המקומיות הערביות בסכום של עד 800 מיליון שקלים ב-5 שנים. מענקי הפיתוח יתנו אפשרות לרשויות המקומיות לתכנן ולהוציא לפועל פרויקטים משמעותיים ליישובים. בשנת 2019 יוקצה תקציב בסכום של 108,716 מיליון שקלים (תקנה מס' 18110180) מתוקף החלטת הממשלה. לפי החישובים, משרד הפנים אמור

להקצות תקציב של 160-200 מיליון שקלים בכל שנה, לכן ייתכן שהמשרד מעלה את התקציב בכל שנה עד סוף תכנית החומש.

לפי דיווח משרד הפנים מיוני 2019, קיימים 585 פרויקטי פיתוח שנתיים ורב-שנתיים שמבוצעים בתקופה זו ברשויות המקומיות הערביות בסכום של 550 מיליון שקלים.

שירותי דת לעדות לא יהודיות

לפי ספר התקציב והתקנות, הדתות הלא יהודיות מקבלות תקציבים ממשלתיים דרך סעיף זה של משרד הפנים ולא משרד הדתות. סעיף זה בשנת 2019 כולל סך תקציב בסכום של 68,459 מיליון שקלים (אחרי קיצוץ) לתמיכה בשירותי דת שוטפים ופיתוח מבני דת.

למען ההשוואה, בשנת 2019 תקציב משרד הדתות (שמתקצב שירותי דת ליהודים בלבד, לפחות לפי ספר התקציב) הינו 736,253 מיליון שקלים, כלומר פי 10 מהתקציב המיועד לשירותי דת לעדות לא יהודיות.

היערכות לחירום

נתוני ההיערכות לשעת החירום ביישובים הערבים קשים. הפגיעה באזרחים הערבים בעת מלחמת לבנון השנייה ב-2006 הייתה קשה ביותר: עקב כך שבכפרים ערביים רבים לא הותקנו מקלטים ואזעקות והתושבים הערבים כמעט שלא התפנו מהיישובים, 43% מהאזרחים ההרוגים במלחמה היו אזרחים ערבים (19 מתוך 44). קיים פער אדיר בין רמת המוגנות וההיערכות לחירום בין יישובים במרכז ובדרום לבין היישובים הערבים שרובם נמצאים קרוב לקו העימות בצפון.

תקציב הוצאות החירום האזרחיות מגיע לסכום של כ-500 מיליון שקלים בשנת 2019 וכולל סעיפים של מיגון אוכלוסייה, התגוננות אזרחית, מיגון מבנים ותקציב רשות חירום לאומית.

החלטת ממשלה מס' 922 מקצה סכום של 50 מיליון שקלים למשך 5 שנים. כמובן שתקציב זה אינו מספיק למימון מיגון בכל היישובים הערבים, או לפחות אלה הקרובים יותר לקו העימות הצפוני. בתקציב של שנת 2019 לא קיים תקציב בכלל למטרה זו והמשרד לא הבהיר את אופן חלוקת התקציב.

למרות זאת ביוני 2019 דיווח משרד הפנים שבשנים 2016-2018 הושקע סכום של 2 מיליון שקלים לעדכון נהלי החירום ב-46 רשויות מקומיות במסגרת "פרויקט נוהלי חירום ופרויקטים ממוקדים ברשויות בסיכון". בנוסף לכך, משרד הפנים טען שהושקע סכום של 46 מיליון שקלים לשיפור תשתיות מרכזי ההפעלה הרשותיים ב-34 רשויות מקומיות.

הקדן לצמצום פערים בין רשויות מקומיות

ממשלת ישראל משלמת ארנונה על נכסיה ומבניה ברשויות המקומיות כמו כל ישות אחרת במדינה, זה כולל קריות ממשלה ומבני ממשלה ומשרדים ממשלתיים הפזורים ברחבי המדינה. לפי ספר עיקרי התקציב לשנת 2019, הממשלה הייתה מקבלת מ-30%-55 אחוזי הנחה בתשלומי ארנונה ממשלתית חוץ מב-"ערי עולים" ששר הפנים

היה מכריז עליהן לפני שנת 2016. בחוק ההסדרים לשנת 2017-2018 בוטל מעמד "ערי העולים" ועקב כך הוחלט שהממשלה תשלם ארנונה מופחתת בכל הרשויות.

חוק ההסדרים גם קבע שמהפרש התשלומים, הממשלה תקים קרן לצמצום פערים בין הרשויות המקומיות שתעניק מענקים לפי קריטריונים סוציו-אקונומיים ופריפריאליים.

הקמת הקרן וקביעת הקריטריונים קובעים שהרשויות הערביות אמורות לקבל מענקים מהקרן עקב הימצאותם באשכולות הנמוכים בדירוג הסוציו-אקונומי ורובם נמצאים בפריפריה. תקציב הקרן לשנת 2019 היה 509.147 מיליון שקלים, (תקנה מס' 18120101).

רשויות מצטיינות

תכנית רשויות מצטיינות נמצאת במסגרת התכנית לפיתוח כלכלי וקידום מצוינות ברשויות מקומיות בחברה הערבית. מטרת התכנית באופן כללי היא לחזק את הרשויות הערביות על מנת שיוכלו להגדיל את הכנסותיהן, להשקיע בפיתוחן הכלכלי ולחזק את ההון האנושי בהן.

הרשויות המקומיות שמשותפות בתכנית הן: אעבלין, באקה אלגרייה, ביר אלמכסור, ג'ת, דיר אלאסד, חורה, טורעאן, טמרה, כפר כנא, כפר מנדא, כפר קאסם, מג'ד אלכרום, נצרת, סכנין, עראבה ורהט.

החלטת ממשלה מס' 922 מקצה תקציב כולל של עד 350 מיליון שקלים לרשויות המצטיינות למשך 5 שנים. בשנת 2019 הוקצה תקציב בסכום של 80.264 מיליון שקלים (תקנה מס' 18110182).

להלן רשימה של הנושאים שתוקצבו בשנים 2016-2018 תחת תחום זה לפי דיווח משרד הפנים מיוני 2019:

נושא	תקציב שהושקע - 2016 2018 (מלש"ח)	אחוז ביצוע תקציבי
פיתוח ארגוני	72	2%
פרויקטים כלכליים	160	3%
תקצוב לפרויקטור, גיבוש תכניות ותחומי ליבה	48	19%
בנוס של 5 מיליון שקלים לכל רשות לפי קריטריונים	0	0%

מיזם "מוארד"

"מוארד" הינו מיזם המקודם על ידי המשרד לשוויון חברתי ביחד עם משרד הפנים והג'וינט. מטרת המיזם היא לקדם העסקה של ממצאי משאבים ואחראי פיתוח כלכלי בתוך 44 רשויות מקומיות ערביות קטנות, בינוניות וגדולות. לפי התכנית, 107 מועמדים אשר עברו את שלבי הקבלה יהיו רשמיים להתמודד במכרזים על תפקיד

זה ברשויות המקומיות הערביות, ואשר בינתיים מתקצב ל-3 שנים על ידי המשרד לשוויון חברתי.

מדובר בצעד חיובי למדי, במיוחד כאשר ממצאי המשאבים יהיו אחראים על מיצוי התקציבים מהמשלה על ידי פיתוח פרויקטים כלכליים ומעקב אחרי יישום החלטות המשלה, ניצול התקציבים על ידי הרשות המקומית ומילוי קולות-קוראים לקבלת תקציבים נוספים מהמשרדים למטרות ספציפיות.

על משרדי המשלה לוודא שלבעל התפקיד יהיה כוח וסמכות לבצע את משימותיו, ולוודא שיהיה אפשרי לתקצב את התקנים גם אחרי 3 שנים, במיוחד אם תוכח ההצלחה מאחורי התפקיד.

להלן רשימת הרשויות המקומיות והאזורים המשתתפות במיזם :

אבו גוש	אום אלפאחם	אכסאל	אלבטוף
בוסתן אלמרג'	בסמ"ה	בסמת טבעון	בעינה נגידאת
בענה	ג'דידה מכר	ג'לג'וליה	ג'סר א-זרקא
ג'ש	דבוריה	דיר חנא	זמר
זרזיר	טובא זנגריה	טייבה	טירה
יפיע	כאבול	כאוכב אלהיג'א	אבו כעביה-טבאש- חג'אג'רה
כפר ברא	כפר יסיף	כפר קרע	מזרעה
מעלה עירון	מעיליא	משהד	נחף
ע'ג'ר	עילבון	עילוט	עין מאהל
ערערה	פורידיס	פסוטה	קלנסווה
ריינה	שיבלי	שעב	שפרעם

משרדי המדע והטכנולוגיה והתרבות והספורט

2019	
295,787,000	תקציב מינהל המדע
1,060,034,000	תקציב מינהל התרבות
691,570,000	תקציב מינהל הספורט
2,047,391,000	סה"כ התקציב

מינהל המדע

תקציב מינהל המדע הינו התקציב הכי קטן מבין תקציבי משרדי המדע והטכנולוגיה והתרבות והספורט. לכן פעילות המינהל מוגבלת למדי, במיוחד כאשר כמעט כל פעילויות המינהל מופנות לאוכלוסייה היהודית ומתעלמות לגמרי מהצרכים של האוכלוסייה הערבית בהקשר זה.

תקנות תקציב מינהל המדע כוללות פעולות כגון צמצום הפער הדיגיטלי, תקצוב ועדות מחקר, תקצוב לסל מדע ומחקרי מדע ותקצוב לסוכנות החלל. אין כל מניעה להכליל משתתפים ערבים בכל הפרויקטים המונהגים על ידי מינהל המדע. דיווחי המשרדים ביוני 2019 על התקצוב ליישובים הערבים לא כללו אפילו צעדים עתידיים לשילוב החברה הערבית ובמיוחד תלמידי בתי הספר בפעילות מינהל המדע.

מרכז מוסאוא דורש לאפשר תקצוב נאות לפחות למטרת הצמחת תשתית מחקר ראויה במכוני מחקר ביישובים הערבים.

מינהל התרבות

התקציב מטעם משרד התרבות המוענק לתרבות הערבית מחולק בין מספר סעיפי תקציב ותקנות: קיימים סעיפי תקציב כלליים אשר כל רשות מקומית או עמותה או מוסד ציבור יכולים לגשת אליהן (תקציבי תמיכות) וסעיפים ייעודיים לחברה הערבית כגון תקנת התרבות הערבית (תקנה מס' 19420233).

במהלך שנים רבות, התקיימה מחאה שקטה על הגודל הזעום של התקציבים המוענקים לתרבות הערבית במסגרת התקציב הכללי של משרד התרבות והספורט ומינהל התרבות במשרד. למעשה סכום התקציב שנמצא בתקנה הערבית הוא הסכום העיקרי שמחולק בין גורמי התרבות השונים בחברה הערבית.

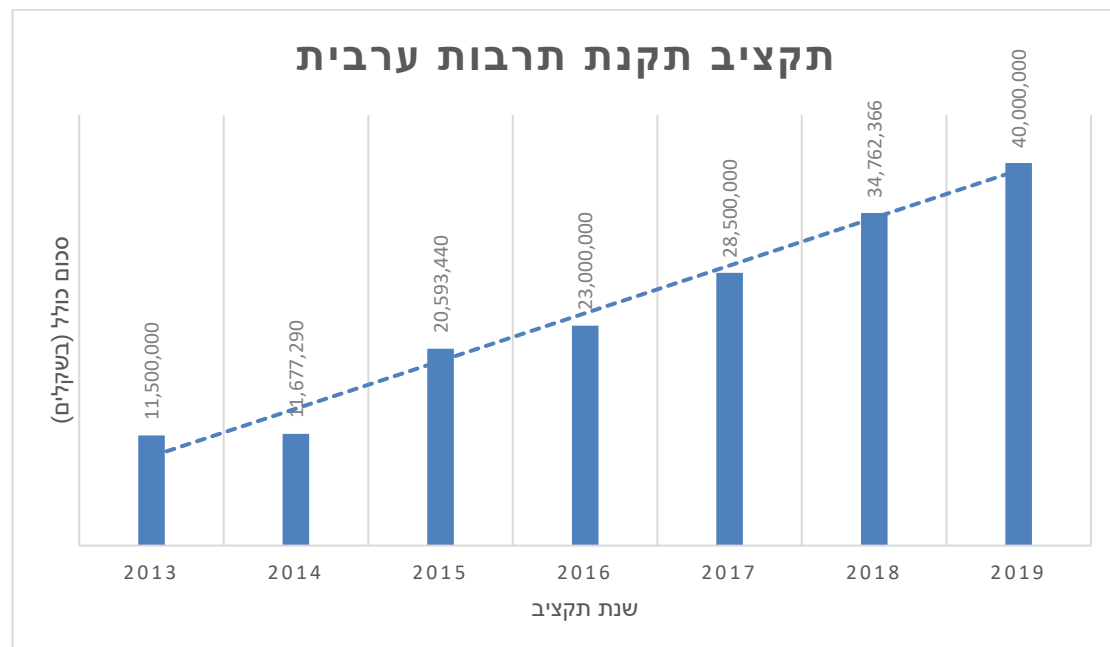
תקנת התרבות הערבית

בשנים 2009-2011 תקציב התקנה הערבית הגיע רק לכ-3% מהתקציב הכולל של משרד התרבות, בהשוואה לחלקם של האזרחים הערבים שמגיעים לכ-20% מאוכלוסיית המדינה. התקציב הכולל שחולק לכל גופי התרבות בשנים אלו היה כ-643 מיליון שקלים והיום התקציב הכולל של מינהל התרבות במשרד התרבות מגיע לסכום של כ-1.06 מיליארד שקלים בשנת 2019.

בשנת 2012 עתר מרכז מוסאוא ביחד עם וועד ראשי הרשויות הערביות נגד משרד התרבות בבית המשפט העליון ודרש שהמשרד יגדיל את התקציב במסגרת התקנה הערבית ושיגיע לחמישית מתקציב משרד התרבות (20%), בהתאם לחלקם של האזרחים הערבים מאוכלוסיית המדינה. זאת בנוסף לדרישות נוספות כגון ייצוג שוויוני בוועדות ובמדורי התרבות של משרד התרבות, עריכת מיפוי לצרכי התרבות בחברה הערבית והעברת התקציבים והתמיכות לפי לוח הזמנים המותאם של המשרד.

העתירה הגיעה אל קצה בספטמבר 2016 כאשר בית המשפט העליון החליט שהוא אינו מוכן להתערב באופן שותף בחלוקת תקציב משרד התרבות. אך בעקבות העתירה עצמה, התחייב משרד התרבות להגדיל את התקציב באופן משמעותי במהלך השנים עד שהגיע לסכום של כ-34.7 מיליון שקלים בשנת 2018 (עלייה של כ-300% מאז שנת 2014, לפי משרד התרבות) וסכום של 40 מיליון שקלים בשנת 2019. לפי דיווח משרד התרבות מיוני 2019, התקציב לתקנת התרבות הערבית ימשיך לגדול בשנים הבאות.

להלן גרף המראה את הגידול בתקציב משנת 2013:

תקנות ייעודיות נוספות בתרבות

בנוסף לתקנת התרבות הערבית ולפי תקנות התקציב של שנת 2019, משרד התרבות מקצה תקציב של 6 מיליון שקלים ל-"פעולות תרבות לדרוזים" תחת תקנה מס' 19420249.

החלטת הממשלה מס' 922 לפיתוח הכלכלי-חברתי ביישובים הערבים בשנים 2016-2020 כללה סעיף אחד בלבד המתייחס לתרבות הערבית ולפיו תבוצע בחינה מערכתית של תקציבי התמיכה במוסדות התרבות הערביות. לא קיימת תקנה בתקציב הכוללת פעילות זו, לכן לא ברור האם משרד התרבות אכן תקצב את הבחינה.

תקנה נוספת הקשורה לתרבות ערבית היא תקנת תקצוב האקדמיה ללשון ערבית שמתוקצבת כל שנה בסכום של 1.45 מיליון שקלים (תקנה מס' 19420243). נודע לנו ממשרד התרבות שנוסף סכום של 250 אלף שקלים לתקציב האקדמיה בשנת 2018 וקיימת דרישה להוספת תקציב נוסף בשנים 2019-2020.

עקב המתקפה של הממשלה נגד השפה הערבית על ידי העברת חוק הלאום בשנת 2018, לא צפוי שהממשלה או שרת התרבות יתערבו על מנת לחזק את האקדמיה ללשון ערבית, שבכל מקרה אינה מצליחה להרחיב את פעולותיה בצורה המתאימה או לתפקד כאקדמיה ללשון ככל האקדמיות, בין אם מודבר על האקדמיה ללשון עברית בארץ או אקדמיות אחרות ברחבי העולם.

מינהל הספורט

השקעה בספורט הערבי ובתלמידים הנמשכים לספורט בגילאים קטנים יכולה להעלות את רמת הספורט במדינה באופן כללי. מספר רב של צעירים ערבים מהיישובים אינם מוצאים מסגרת ספורטיבית מתאימה שממומנת על ידי משרד התרבות והספורט. ספר התקציב של המשרד כולל הרבה סעיפים ותקנות הנוגעות לספורט כללי, אך אין תקנה ייעודית המופנית לציבור הערבי בלבד. עקב כך, קשה לעקוב אחרי השקעת המדינה בספורט הערבי באופן כללי.

בנוסף לכך, קשה באופן כללי לעקוב אחרי יישום התקצוב מהחלטת ממשלה מס' 922 בתחום הספורט שמקצה תקציב בסכום של 50 מיליון שקלים למשך 5 שנים כדי לתגבר הקמה ושיפוץ של מתקני ספורט ביישובים הערבים. המחסור בהשקעה מצד המשרד מתבטא בזה שלא נמצאת השקעה מהמשרד בהקמת קבוצות ספורט חדשות או בתקצובן (במיוחד קבוצות לנשים), אלא הדגש מהמשרד הוא בינתיים רק על הקמת מתקנים ותשתיות לספורט.

הפרטים היחידים שקיבלנו במהלך השנים לגבי פעילות מינהל הספורט היו מדיווח המשרדים מול ראשי הרשויות המקומיות ביוני 2019. בשנים 2016-2018 תקצב משרד התרבות והספורט הקמת תשתיות ספורט בכ-205 מיליון שקלים.

להלן הרשימה שהתקבלה מאת המשרד על התקצוב שהוענק במהלך 2016-2018
ולאילו מטרות:

פעולה	תקציב שניתן בשנים 2016-2018 (מלש"ח)
בניית מגרשים סינטטים (שחבק)	34.8
התקנת תאורה למתקנים	4.5
בניית מגרשי כדורגל חדשים	67
בניית אולמות ספורט חדשים	98.4
סה"כ	204.8

משרד התחבורה והבטיחות בדרכים

תקציב ב-2019		סטטוס הקצאה תקציבית להחלטת ממשלה מס' 922 בשנים 2016-2018	
תקציב התחבורה	משרד	477,717,000	סכום הקצאה בפועל 664,000,000
תקציב התחבורה	פיתוח	20,269,338,000	אחוז הקצאה בפועל 100%
סה"כ התקציב		20,747,055,000	

תקציב הפיתוח של משרד התחבורה הינו אחד מתקציבי הפיתוח הגדולים במדינה והוא כולל פיתוח תחבורה בכל רחבי המדינה, במיוחד בצל מצוקת התחבורה הציבורית והתחבורה הכללית בשנים האחרונות. שר התחבורה לשעבר ישראל כץ מתגאה בהישגי פיתוח התחבורה תחת הנהגתו, אך מסתבר שלמרות שהפרויקטים משרתים את רוב הציבור, רובם מרוכזים רק באזור המרכז או אזור ירושלים ולא באזורי היישובים הערבים שכל כך צמאים לתשתיות תחבורה ראויות. ולמרות הצהרות משרד התחבורה לגבי השקעתו העתידית הגדולה בכבישים בינעירוניים ובתשתיות ביישובים הערבים, ההשקעה מזערית בהשוואה לפערים ולצרכים.

למרות תכניות משרד התחבורה, קיים חשש מהותי מתקיעת התקדמות פרויקטים תחבורתיים ביישובים הערבים או לירידה בתקציבים המועברים עקב המינוי החדש של ח"כ בצלאל סמוטריץ' לשר התחבורה. סמוטריץ' הגזען הצהיר בתחילת כהונתו שהוא יפעל על מנת להעביר כמה שיותר תקציבים לפיתוח התחבורה בהתנחלויות בשטחים הכבושים, מה שיכול להוריד את הסכום המועבר ליישובים הערבים ואפילו ליישובים היהודיים בתוך המדינה.

תחבורה ציבורית (תח"צ)

התחבורה הציבורית הינה אחד הכלים החשובים לפיתוח התעסוקה והכלכלה ביישובים הערבים, לכן מצב התחבורה הציבורית העגום בתוך היישובים הערבים משליך ישירות על מצב האבטלה ביישובים. הפערים בין היישובים היהודים והערבים אדירים ומשרד התחבורה אינו מתאמץ כדי לסגור אותם, גם כאשר מדובר בתקצוב ופיתוח.

לפי ספר עיקרי התקציב לשנת 2019, קיים פער אדיר בין תשתית התחבורה הציבורית בישראל לבין התשתיות במדינות מפותחות אחרות. עקב כך, היות ומצב התשתית של התחבורה הציבורית ביישובים ערבים גרוע בהרבה מזה הקיים ביישובים יהודים, אפשר להסיק בקלות שאי-ההשקעה בתחבורה הציבורית ביישובים הערבים תורמת לפער הכללי המדובר.

תכנית התקציב הרב-שנתית לשנים 2020-2022 כוללת מידע לפיו התקציבים שמיועדים לפיתוח פרויקטים של תחב"צ ולסובסידיות בתחב"צ יגדלו בשנת 2020 בכ- 2.1 מיליארד שקלים, ויכללו גם את תחילת הקמת קו הרכבת הקלה בין נצרת לחיפה.

מבחינה תקציבית, בשנת 2019 התחבורה הציבורית קיבלה סכום של כ-26 מיליון שקלים מתקציב משרד התחבורה כדי לתפעל את רשת התחבורה הציבורית. תקציב פיתוח התחבורה הציבורית הכללית בשנת 2019 הגיע לסכום של כ-4 מיליארד שקלים. מתוך תקציב זה, היישובים הערבים קיבלו תקציב ייעודי בסכום של 80 מיליון שקלים בלבד לפיתוח תשתיות תחבורה ציבורית תחת תקנה מס' 79500277. התקציב הייעודי ליישובים הערבים מהווה רק 2% מתקציב הפיתוח הכללי!

התקציב שניתן לפי החלטת ממשלה מס' 922 שכולל סכום כולל של 1.5 מיליארד שקלים לחמש שנים כסובסידיה לתחבורה ציבורית בהחלט אינו מספיק על מנת לסגור את הפערים בתחבורה הציבורית. על הממשלה להשקיע יותר בפיתוח התשתיות עצמן.

לפי הדיווח של משרד התחבורה מיוני 2019, בשנים 2016-2018 המשרד השקיע כ-303 מיליון שקלים לפיתוח התחבורה הציבורית ביישובים הערבים, מה שהביא לעלייה קלה במספר הנוסעים הערבים, במספר הנסיעות ביישובים הערבים, ובמספר היישובים שבהם מופעלת תחבורה ציבורית. למרות זאת, הפער עדיין גדול ולא תהיה אפשרות לצמצמו אם לא יינתנו תקציבים יותר גדולים לפיתוח תשתיות התחבורה הציבורית ביישובים הערבים. משרד התחבורה אינו יכול להיות גאה בעלייה הקלה במספרים.

חשוב להדגיש שהמחסור בתשתיות תחבורה ביישובים הערבים מקשה על פיתוח תחב"צ, לשם כך על הממשלה להשקיע רבות בפיתוח הכבישים העירוניים והבינעירוניים כדי להקל על פיתוח תשתיות תחב"צ בתוך היישובים. משרד התחבורה גם מתקצב פרויקט להעסקת "אחראי תח"צ" ברשויות המקומיות הערביות במהלך שנת 2019, מה שאמור להקל על התהליך ולקדם את התיאום בין משרד התחבורה לרשויות המקומיות.

קווי רכבת

התקציב הכולל של פיתוח קווי הרכבת במדינה לשנת 2019 היה כ-3 מיליארד שקלים, והממשלה משקיעה משאבים אדירים בתחום זה בשנים האחרונות, כולל פיתוח הקו המהיר בין ירושלים לתל אביב ופרויקטים אחרים. ולפי תכנית התקציב הרב-שנתית לשנים 2020-2022, התקציב לרכבות יגדל במהלך השנים הקרובות.

כאשר מדובר על פיתוח תשתיות קווי רכבת, היישובים הערבים אינם נמצאים על סדר היום כלל. אפילו בקווים חדשים שנחשבים למנוף כלכלי כללי, המדינה מתעלמת לחלוטין מהיישובים הערבים ומהתועלת של הפעלת תחבורה ציבורית בינעירונית יעילה באזוריהם. למשל, קווי הרכבות שהוקמו לבית שאן ועפולה אינם כוללים תחנות מעבר ביישובים הערבים הסמוכים כמו נצרת ואום אלפאחם. כמעט כל התחנות הוקמו ביישובים היהודים וההכנסות מארנונה ושירותים נלווים נותרו ביישובים אלו.

החלטת ממשלה מס' 922 גם מתעלמת מנושא זה ואינה מקדמת הקמת תשתיות רכבת ביישובים הערבים או בסמוך להם. מסיבה זו, לא הוזכרה בכלל חשיבות הקמת קווי רכבת ותחנות בסמוך ליישובים הערבים על מנת שגם האזרחים הערבים יוכלו ליהנות מרשת הרכבת הארצית.

סוגיית קו הרכבת בואדי עארה

בינואר 2019, החליט משרד התחבורה והוועדה המשותפת לתחבורה יבשתית לבטל את הקמת פרויקט "מסילת עירון" שהיה מתוכנן במשך כ-20 שנה. קו מסילת עירון היה אמור לפי התכנון לעבור בואדי ערה, ובכך לחבר את יישובי האזור (ובמיוחד היישובים הערבים) לרשת הרכבות הארצית. כמובן שהקמת קו רכבת זה היה תורם רבות לשיפור המצב הסוציו אקונומי ביישובים הערבים הנמצאים באזור ואדי ערה, שדירוגם הממוצע הינו - 2 בסולם הסוציו- אקונומי. בסופו של דבר, הקמת קו הרכבת עירון היה גם מתמרץ אזורי לצאת לעבודה ובאותו זמן היה מעודד פעילות עסקית ותעשייתית חדשה באזור.

לפי התכנון, מסילת עירון הייתה אמורה לעבור ב- 4 תחנות רכבת ביישובים הערבים באזור כגון אום אלפאחם וערעה ועוד שני יישובים שיוספו בהמשך התכנון, ובכך לשרת את מאות אלפי תושבי האזור. אך משרד התחבורה החליט לקדם קו רכבת חלופי אשר רובו אמור לעבור במנהרות וימנע מתושבים שכה צמאים לתחבורה ציבורית, מלעשות בו שימוש יעיל.

ממשלת ישראל כבר שנים נוקטת בעמדות דומות כאשר מדובר על פיתוח תחבורה ציבורית יעילה בתוך ומסביב ליישובים הערבים.

כבישים עירוניים

קיים צורך בחיבור גרעיני היישובים הערבים לכניסות ליישובים בהם מרוכזים רוב שירותי התחבורה הציבורית. משרד התחבורה מקצה תקציב כולל של 900 מיליון שקלים לפיתוח הכבישים העירוניים, מהם הוקצה בשנת 2019 תקציב של 170 מיליון שקלים לפיתוח הכבישים ביישובים הערבים (תקנה מס' 79510205).

לפי החלטת ממשלה מס' 922, משרד התחבורה אמור להקצות תקציב של 1.1 מיליארד שקלים בחמש שנים לפיתוח כבישים עירוניים מטרופוליניים. לפי דיווח משרד התחבורה מיוני 2019, בשנים 2016-2018 המשרד השקיע תקציב של כ-343 מיליון שקלים לפיתוח 59 פרויקטים של כבישים עירוניים ביישובים הערבים. במהלך שנים אלו, הושלמו 14 פרויקטים וקיימים עוד 45 פרויקטים בביצוע או לקראת תחילת ביצוע.

הפרויקטים של משרד התחבורה מבוצעים על ידי 3 חברות: נתיבי איילון (בצפון), CPM וחברת ח.פ.ת (במרכז ובדרום) וקיימות הרבה סוגיות עם חברות אלו שמקשות על הפיתוח האפקטיבי של הכבישים ביישובים הערבים, בין אם מדובר על קשיים בתקשורת בין החברות לרשויות המקומיות הערביות או על עיכוב בביצוע הפרויקטים המאושרים בשל העברת התקציבים רק בסוף השנה.

בעיה נוספת נעוצה בשיטת התעדוף לפרויקטים של משרד התחבורה: משרד התחבורה מודע לצרכים בכל יישוב ומחליט מתי לתקצב פרויקטים לפי קריטריונים מסוימים כגון מס' התושבים ביישובים, כך שההעדפה תהיה להעביר תקציבים ליישובים הגדולים קודם. האפליה בשיטה הזו קובעת שיעברו שנים רבות עד שמשרד התחבורה יחליט לתקצב פרויקט ביישוב קטן וזאת למרות שהרבה פרויקטים כבר

מאושרים על ידי המשרד ורק מחכים לביצוע. חייב להיות תהליך של תיקון עיוותים בנושא זה לפי דרישת ועד ראשי הרשויות המקומיות הערביות.

כבישים בינעירוניים וחוצי יישובים

אפשר לראות בבירור את הפער בהשקעה בכבישים בינעירוניים בין יישובים יהודיים ויישובים ערבים. אי-ההשקעה המספקת בכבישים באזורי היישובים הערבים תורמת לריבוי תאונות דרכים באזורים אלו שלרוב עולות בחיי אדם.

רוב התקציבים המוקצים למטרה זו אינם מספיקים כדי לסגור את הפער, כמו בכל תחום. התקציב הכולל של פיתוח כבישים בינעירוניים לשנת 2019 היה כ-4.5 מיליארד שקלים. הממשלה התחייבה להשקיע סכום של 200 מיליון שקלים בחמש שנים לפי החלטת ממשלה מס' 922. בכל זאת לא ברור בדיוק באיזה כבישים בינעירוניים הממשלה תשקיע את התקציבים הללו, במיוחד לאור העובדה שמשרד התחבורה לא פירסם פרטים אודות הפרויקטים הבינעירוניים.

בטיחות בדרכים

פעולות הבטיחות בדרכים נעשות על ידי הרשות הלאומית לבטיחות בדרכים ותקציבה בא מתקציב משרד התחבורה ותקציב הפיתוח של המשרד.

החלטת ממשלה מס' 922 מקצה סכום של 20 מיליון שקלים בחמש שנים מתקציב ההסברה לבטיחות בדרכים. תקנה ייעודית בהתאם להחלטה לא הופיעה בתקציב שנת 2019, לכן לא ידוע כמה מהתקציב הוקצה לחברה הערבית מהתקציב הכולל של ההסברה (10.6 מיליון שקלים, תקנות מס' 40530106/40530107). משרד התחבורה דיווח ביוני 2019 שבשנים 2016-2018 הושקע תקציב בסך של 18.2 מיליון שקלים להסברה על בטיחות בדרכים ביישובים הערבים.

משרד הבריאות

תקציב ב-2019		סטטוס הקצאה תקציבית להחלטת ממשלה מס' 922 בשנים 2016-2018
תקציב משרד הבריאות	37,984,845,000	תחום הבריאות אינו כלול בהחלטת הממשלה
תקציב פיתוח הבריאות	683,141,000	
תקציב בתי החולים הממשלתיים	11,140,502	
סה"כ התקציב	38,679,126,502	

במשך שנים, הציבור הערבי במדינה סובל מאפליה סיסטמית בכל התחומים ובמיוחד בתחום הבריאות. תחום הבריאות מושפע גם מהאפליה בתחומים אחרים (בעיקר העוני ומצב הרווחה) כיוון שהוא התחום החברתי הכי חשוב לחיי כל קהילה באופן כללי.

משרד הבריאות מודע היטב לפערים שנוצרו במערכת הבריאות במהלך השנים, עקב כך המשרד מפרסם בכל שנה דו"ח המפרט סוגיות הקשורות לפערים בבריאות ומציג את התקדמות תהליך צמצום הפערים במערכת הבריאות באופן כללי. הבעיה העיקרית היא שהממשלה אינה עושה די על מנת לסגור פערים אלו. החלטת ממשלה מס' 922 אינה כוללת תקציבים לצמצום פערים בבריאות, אי אפשר להבין כיצד הממשלה החליטה להפקיר תחום כל כך חשוב לחיי כל אדם.

הפערים בבריאות די ברורים כאשר משווים בין הנתונים בקרב האוכלוסייה היהודית והאוכלוסייה הערבית. כמעט בכל התחומים קיים פער גדול במספרים לרעת האוכלוסייה הערבית. להלן רשימה של נתונים אודות מצב הבריאות בשתי האוכלוסיות ואשר פורסמו על ידי מינהל תכנון אסטרטגי וכלכלי במשרד הבריאות ביוני 2019 (בנוסף לנתונים שמוזכרים בהמשך הפרק). מהנתונים אפשר להסיק בבירור לגבי מצב הבריאות העגום בקרב האוכלוסייה הערבית ביישובים הערבים.

תחום	מדד	יהודים		ערבים	
		נשים	גברים	נשים	גברים
תחלואה	סכרת סוג 1 ל-100 תושבים		13.7		14
	סכרת סוג 2 גילאי 55-64	12%	16%	32%	30%
	סכרת סוג 2 גילאי 65+	19%	36%	40%	27%
	שיעורי תמותה מסרטן השד	18%		25%	

תחום	מדד	יהודים			ערבים		
		נשים	גברים	סה"כ	נשים	גברים	סה"כ
גורמי סיכון	שיעור המעשנים מעל גיל 21	17%	23%	23%	7%	38%	20%
	שיעור עודף משקל והשמנה מגיל 20			46%			54%
	שיעור סובלים מעודף משקל (כיתה ז')			28%			37%
רפואה מונעת	אחוז בני 40 ומעלה שעברו בדיקת קולונוסקופיה			41%			26%
	אחוז הנשים מגיל 40 ומעלה שעברו בדיקת ממוגרפיה	77%			54%		
	אחוז נשים בנות 25 ומעלה שעברו אי-פעם בדיקת משטח צוואר הרחם	67%			27%		
	שיעור תמותת ילדים בגילאים 0-4 מסיבות חיצוניות			3%			9%
	שיעור תמותת ילדים ונער מהיפגעות בלתי מכוונת (ל-100 אלף מקרים)			2.8			11.4
	שיעור הפנייה למיון ילדים (ל-10 אלפים ילדים ונער)			743			969

תוחלת חיים ושיעורי תמותה

שיעורי התמותה הגבוהים מושפעים מגורמים חברתיים-כלכליים, וניתנים לצמצום במידה ניכרת על ידי שימוש ברפואה מונעת, שינוי בסגנון חיים ובתנאים הסביבתיים. לשם כך, אחת מדרישות מרכז מוסאוא היא לתקצב תקנים לתפקיד מקדמי בריאות בכל הרשויות המקומיות הערביות, ובמיוחד אלו עם שיעורי תמותה גבוהים.

לפי דו"ח האי-שוויון בבריאות לשנת 2018 : בשנת 2017, תוחלת החיים הממוצעת אצל גברים בישראל הייתה 80.7 שנים, ואצל נשים הייתה 84.6 שנים (עלייה משנת 2016). לעומת זאת, תוחלת החיים אצל גברים ערבים היא 77.5 שנים ואצל נשים ערביות היא 82 שנים (עלייה משנים שעברו). בהשוואה לתוחלת החיים הממוצעת של גברים יהודים ונשים יהודיות אפשר להסיק בבירור שישנו פער ניכר בשירותי הבריאות שמקבל הציבור הערבי לעומת שירותי הבריאות הכלליים במדינה וזאת למרות העלייה בתחולת החיים בשנה האחרונה.

מבחינת שיעורי תמותה, הפער שוב נראה בבירור : בשנת 2016 שיעור התמותה אצל גברים יהודים עמד על 5.3 ואצל נשים יהודיות עמד על 4.0 ל-1000 תושבים (ירידה מ-2015). בקרב גברים ערבים, שיעור התמותה היה 7.3 ואצל נשים עמד על 5.3 ל-1000 תושבים. שיעור התמותה ירד בשיעור די דומה בשתי האוכלוסיות במהלך השנה, אך הפער בנתונים בין שתי האוכלוסיות עדיין גבוה וברור. על משרד הבריאות להשקיע כמה שיותר משאבים על מנת להביא לשיפור במצב הבריאות בחברה הערבית.

לפי הממוצע בשנים 2013-2017, 12 מתוך 21 היישובים בעלי שיעורי התמותה הגבוהים ביותר הם יישובים ערבים עם ג'סר א-זרקא בראשית הרשימה, לפי הנתונים הבאים :

שיעור תמותה (ממוצע 2013-2017)	יישוב
9.3	ג'סר א-זרקא
7.5	לקיה
6.9	תל שבע
6.9	אכסאל
6.8	פורדיס
6.7	טייבה
6.7	כפר קאסם
6.6	גידידה מכר
6.4	טירה
6.4	ערערה בנגב
6.2	באקה אלגרביה
6.1	אום אלפאחם

תמותת תינוקות

שיעור תמותת התינוקות בישראל עומד על 3.1 לאלף לידות חי. בקרב יהודים השיעור עומד על 2.3 ובקרב הערבים על 5.9. שיעור תמותת התינוקות ירד בשתי האוכלוסיות בשנים האחרונות, אך עדיין קיים פער גדול.

הסיבה העיקרית לשיעור תמותת התינוקות הגבוה בקרב ערבים היא מומים מולדים, שניתן לגלות בבדיקות גנטיות. מרכז מוסאוא עתר נגד החלטת משרד הבריאות לצמצם את הבדיקות במיוחד ביישובים הערבים. בעקבות העתירה, בית המשפט העליון פסק שעל משרד הבריאות לשנות את תקנות הבדיקות הגנטיות ובכך להפוך את תהליך הבדיקה ליותר פשוט עבור המשפחות.

מחלות ייחודיות – סכרת וקדחת מלטה

האוכלוסייה הערבית עדיין סובלת משיעור גבוה של חולי סכרת (לפי הנתונים לעיל), והסיבה העיקרית לכך היא מחסור במודעות לבריאות וחוסר במקדמי בריאות ברשויות המקומיות הערביות. באותה עת, ביישובים הערבים קיימת בעיה ייחודית של צריכת מוצרי חלב מעדרים שלא נמצאים בפקוח. עקב כך, בכל שנה נרשמים מקרים רבים של מחלת קדחת מלטה. חוסר המודעות למחלה ולדרכי מניעתה דורשת טיפול מיוחד ממשרד הבריאות.

עירוניות בריאות

משרד הבריאות מפעיל מספר רב של תכניות במסגרת "עירוניות בריאות" שמקודמות בעיקר ברמה העירונית והיישובית ותלויות באתגרים הבריאותיים בכל יישוב. המטרה מאחורי המיזם היא להתחיל לעבוד מול הרשויות המקומיות ולא רק דרך קופות החולים, קיים היום גם שיתוף פעולה מתקדם עם משרד הפנים בנושא זה.

לפי משרד הבריאות, פורסמו קולות קוראים לכ-30 יישובים בסכום של 7 מיליון שקלים להקמת תכניות אסטרטגיות על ידי הרשויות המקומיות וקידומן. המשרד יתחיל לפעול בראשונה עם 16 הרשויות המקומיות המצטיינות בחברה הערבית ועם כמה יישובים ערבים בנגב.

תחום בריאות הנפש והמחסור בפסיכולוגים

קיים מחסור אדיר בפסיכולוגים ערבים במדינה. מצב זה בעייתי במיוחד כאשר מאות ואלפי אזרחים ערבים מבקשים לקבל טיפול ולווי פסיכולוגי מפסיכולוגים שמדברים את שפתם ובאים מאותו רקע חברתי ותרבותי. לפי נתוני משרד הבריאות, מהשיעור הכולל של בעלי רישיון עיסוק בפסיכולוגיה, 93% הם יהודים ורק 6% הם ערבים. בקרב המומחים בפסיכיאטריה: 97% הם יהודים ורק 2% הם ערבים.

בשנת 2019 משרד הבריאות הקצה תקציב בסך של כ-32.7 מיליון שקלים להכשרת מתמחים בפסיכולוגיה (תקנה מס' 24040912). לא ברור כמה המשרד יקצה לפעולה זו בקרב מתמחים ערבים, למרות שנושא זה נמצא על סדר היום של המשרד כאשר מדובר על גיבוש התכנית הרב-שנתית החדשה. לפי משרד הבריאות, בשנת 2019 יצא קול קורא לליווי סטודנטים לפסיכולוגיה ב-10 מוסדות להשכלה גבוהה.

רפואה מונעת

רפואה מונעת כשמה מונעת מחלות בעתיד, ובכך מונעת תשלומים עתידיים עקב תחלואה וחוסכת כספים למשפחות החולים ובמיוחד למדינה. משרד הבריאות הקצה סכום כולל של כמיליארד שקלים לתחום זה בשנת 2019. התחום כולל פעולות כגון בטיחות ילדים, שירותי בריאות לחסרי ביטוח, שירותי מזון וגנטיקה. בגלל הפערים הגדולים בבריאות, על משרד הבריאות לתעדף תקצוב פעולות אלו ביישובים הערבים.

טיפות החלב גם כלולות בתחום זה. בשנת 2019 משרד הבריאות הקצה תקציב בסכום של כ-7.8 מיליון שקלים לבינוי מרכזים חדשים ביישובים הערבים (תקנה מס' 67250208).

תכנית הוליסטית רב-שנתית לבריאות החברה הערבית

בשנים האחרונות, משרד הבריאות גיבש תכנית רב-שנתית לצמצום פערים בבריאות בשיתוף עם ארגוני חברה אזרחית ערביים כולל מרכז מוסאוא. התכנית מופנית בעיקר לחברה הערבית ומנסה לטפל בבעיות היוצרות את אי-השוויון. בספטמבר 2018 התקיימה ישיבת ועדת ההיגוי האחרונה לפני גיבוש הסכמי התקציב עם אגף התקציבים במשרד האוצר.

התקציב הדרוש למימוש התכנית הוא 1 מיליארד שקלים (בתכנית חומש) אבל העיקר של התכנית מסתכם בכ-700-600 מיליון שקלים. התקצוב יכול להיות חלק מהגידול המתוכנן בתקציב משרד הבריאות בשנת 2020 (גידול של 300 מיליון שקלים לפי תכנית התקציב הרב-שנתית לשנים 2020-2022).

לפי ספר התקציב לשנת 2019, משרד הבריאות הקצה סכום של 354 אלף שקלים לתכנית כמקדמה (תקנה מס' 67250207). בנוסף לכך, חלק מהתכנית כבר תוקצב תחת הקטגוריה של "פעולות מניעה" בשנת 2019.

מרכז מוסאוא דורש מאגף התקציבים לתקצב את התכנית במלואה כפי שגובשה (במסגרת החלטת ממשלה) על מנת להוציא אותה לפועל כמה שיותר מהר, כדי להתחיל ולצמצם פערים בבריאות.

המלצות נוספות לעתיד

בנוסף לתכנית הרב-שנתית לחברה הערבית, מרכז מוסאוא דורש ממשרד הבריאות לשים דגש על נושאים אלו בתחום הבריאות כאשר מדובר באוכלוסייה הערבית:

- הרחבת שירותי מרפאות מומחים ביישובים הערבים
- הקמת בתי חולים ומרכזי אשפוז יום ביישובים ערבים גדולים
- העמקת הנגישות לשירותי רפואת חירום בשכונות השונות
- תגבור תקציב המודעות ותכניות מניעה בשפה הערבית
- הקמת מרפאות מונגשות תרבותית ולשונית לנשים בהריון ולאנשים עם צרכים מיוחדים ביישובים מוכי תחלואה
- פריסת אמבולנסים וניידות טיפול נמרץ, הקמת מרפאות טיפת חלב ביישובים הלא-מוכרים בנגב. בנוסף, תגבור צוותי רפואה בנגב
- הנגשת שירותי בריאות ביישובים ערבים קטנים

משרד החקלאות ופיתוח הכפר

סטטוס הקצאה תקציבית להחלטת ממשלה מס' 922 בשנים 2016-2018	תקציב ב-2019	
תחום החקלאות אינו כלול בהחלטת הממשלה	66,811,000	תקציב הרשות לפיתוח והתיישבות הבדואים בנגב
	7,220,000	תקציב היחידה לשילוב האוכלוסייה הבדואית בנגב
	1,910,183,000	סה"כ התקציב

משרד החקלאות בראשות השר אורי אריאל (הבית היהודי) (שהתפטר רק לאחרונה) נמנע ככל האפשר מתמיכה בחקלאות הערבית ובפיתוחה, בעצם הוא מבטא בצורה המושלמת את האפליה המערכתית נגד הציבור הערבי. השר אריאל עשה כרצונו במשרד החקלאות מבלי שתהיה ביקורת נאותה, ומבחינה טכנית המשרד יכול להיחשב לכלי להעברת כספים כרצון השר. האחריות על החטיבה להתיישבות בשטחים הכבושים הועברה ממשרד ראש הממשלה למשרד החקלאות, ומאז פעולותיה מוסדרות על ידי המשרד. כחלק ממדיניות השר, משרד החקלאות לא השקיע משאבים בפיתוח החקלאות הערבית ובסופו של דבר, החקלאות הערבית קיבלה פחות מ-1% מתקציב המשרד הכללי. בנוסף לכך, תחום החקלאות אינו מוזכר בכלל בהחלטת ממשלה מס' 922, ובכך החמיצה הממשלה את ההזדמנות להשתמש בפוטנציאל הטמון בחקלאות הערבית.

תמיכות בחקלאות

לפי ספר עיקרי התקציב לשנת 2019, משרד החקלאות מקדם תמיכות תקציביות ישירות בחקלאים וגם תמיכות עקיפות באמצעות מכסות ומכסות מגן. תקציב תמיכות המשרד מסתכם בסכום של כמיליארד שקלים, שמעט מאוד ממנו ניתן לחקלאים ערבים. התכנית האחרונה לפיתוח החקלאות ביישובים הערבים הסתיימה בשנת 2004 ולא חודשה מאז.

מרכז מוסאוא דורש לגבש תכנית רב-שנתית חדשה לפיתוח החקלאות הערבית בשיתוף חקלאים ומומחים ערבים לכלכלה ולחקלאות. התכנית תביא לפיתוח החקלאות הערבית ובכך לפיתוח ענף החקלאות במדינה באופן כללי, והיא תכסה פרויקטים בחקלאות, מכסות, העתקות דירים, תכנון ושיקום תשתיות חקלאיות.

הנגב והכפרים הלא-מוכרים

משרד החקלאות אחראי על הרשות לפיתוח והתיישבות הבדואים בנגב, אותה רשות שאמורה לקדם את היישובים בנגב ולהביא בסופו של דבר להכרה בהם, דווקא מקדמת הריסת בתים והפקעת קרקעות מהבדואים הערבים שחיים בנגב כבר מאות שנים. מנכ"ל הרשות יאיר מעיין יעדיף לגרש את הבדואים על מנת לבנות יישובים ליהודים בלבד כפי שהציע לעשות עם הכפר אום אלחיראן.

הרשות גם אמורה לפקח על ולהוציא לפועל את תכנית החומש לבדואים בנגב החל משנת 2016, שעיקר תקציביה מיועדים ליישובים המוכרים בנגב תוך התעלמות מוחלטת מהאוכלוסייה הגרה ביישובים הלא-מוכרים. תושבי הכפרים אינם מקבלים את הזכויות הכי בסיסיות כגון הזכות לדיור הולם והזכות לתשתיות בסיסיות שכוללות את תחומי הבריאות, הפרנסה והפיתוח הכלכלי.

הנהגת הציבור הערבי דורשת כבר שנים מהממשלה להקים מועצה אזורית ליישובים הערבים ללא כל צורך בפינויים מאדמתם ההיסטורית, כך הכפרים יהפכו ליישובים מוכרים בהתאם לכל הקריטריונים, ותושביהם יוכלו סוף סוף לחיות את חייהם ללא איום ההריסה המתמשך.

משרד המשפטים

2019	
3,766,297,000	תקציב משרד המשפטים
93,305,000	תקציב פיתוח משפטים ובתי משפט
3,859,602,000	סה"כ תקציב משרד המשפטים

רישום מקרקעין ונכסים

ביישובים הערבים, רוב האדמות עוברות בירושה מאב לבן וגם קיימות הרבה אדמות משותפות, ורישום הקרקעות לעתים קרובות לא מתבצע כראוי או לא מתבצע בכלל. באופן כללי, אי-רישום הקרקעות באמצעות משרד המשפטים יכול לגרום להרבה קשיים בתחום התכנוני ותחום קבלת אשראי ומשכנתא לקניית דירות ביישובים.

היעדר הסדרת הזכויות על קרקעות ונכסים נחשב לחסם משמעותי מול שוק הדיור ביישובים הערבים. אזרחים לא יוכלו לקבל משכנתאות או הלוואות דיור בלי הסדרה ורישום, וזאת בנוסף לאי-בהירות שהיעדר הסדרה יכול ליצור כאשר מדובר על ניהול הקרקעות ביישובים הערבים במסגרת פרויקטים של בנייה של משרד השיכון ושל המועצות המקומיות.

סעיף 5' תחת תחום הדיור בהחלטת הממשלה מס' 922 קובע שהממשלה אמורה לקדם: "תקצוב תכנית יחידת הרישום במשרד המשפטים ומפ"י לביצוע הסדר ביישובי המיעוטים – 5 מלש"ח".

משרד המשפטים הוא האמון על יישום סעיף זה ולפי הנתונים, בוצע רישום והסדר של כ-6900 חלקות קרקע בשנתיים האחרונות מתוך כ-67,000 דונם ביישובים הערבים (מאז כינון הלשכה הארצית לרישום תשתיות לאומיות ופרצלציות במשרד המשפטים). הלשכה גם מדווחת שעד יוני 2019, היא עמדה ב-67% מהיעד שהציבה לעצמה בשנת 2018 וב-14% מתוך היעד הכללי שהוצב עד סוף שנת 2021.

דו"ח מבקר המדינה 2019 קובע שמשרד המשפטים אישר תכנית עבודה בספטמבר 2015 להסדרת 335 גושי הסדר ב-65 יישובים ערבים שמהווים כ-67,000 דונם. התכנית המקורית הייתה לסיים את רישום המקרקעין עד 2020. בשנת 2016 הוקצה סכום של 3.5 מיליון שקלים לתכנית, והמשרד לא ניצל את התקציב באותה שנה כי חיכה לאיש את תקני כוח האדם המבוקשים.

רשם המקרקעין ביצע פעולות הסברה חלקיות ברשויות המקומיות ובקרב התושבים. לכן מבקר המדינה ציווה להתחיל בפעולות הסברה גם לעורכי דין, וזאת על מנת להגביר את שיתוף הפעולה עם הרשם ביישובים.

לפי רשם המקרקעין, בתחילת שנת 2018 הוכנסו לתכנית העבודה של אותה שנה כ- 140 גושים לביצוע הליכי הסדר ותיקוני הסדר.

משרד ראש הממשלה והמשרד לשוויון חברתי

2019	
22,383,000	תקציב הרשות לפיתוח כלכלי במגזר המיעוטים
436,264,000	תקציב המשרד לשוויון חברתי
2,440,926,000	סה"כ תקציב משרד ראש הממשלה

*תקציב המשרד אמור לגדול בכ-200 מיליון שקלים בשנת 2020 לפי תכנית התקציב הרב-שנתית לשנים 2020-2022.

המשרד לשוויון חברתי הוא המשרד הממשלתי האמון על פרויקטים ותכניות לשוויון במדינה באופן כללי, לשם כך מתקצב המשרד פרויקטים לאוכלוסייה הערבית, אוכלוסיית העולים, אוכלוסיית האזרחים הוותיקים ואוכלוסיות אחרות. מבחינה טכנית ותקציבית, המשרד לשוויון חברתי תחת השרה גילה גמליאל נמצא תחת אחריות משרד ראש הממשלה, האחראי על משרדים קטנים נוספים. לפיכך, תקציב המשרד לשוויון חברתי נגזר מתקציב משרד ראש הממשלה.

הרשות לפיתוח כלכלי במגזר המיעוטים

הרשות הוקמה במשרד ראש הממשלה בשנת 2007 והועברה אחר כך למשרד לשוויון חברתי. הרשות אמורה להציע מדיניות לממשלה בכל הנוגע לפיתוח כלכלי של האוכלוסייה הערבית, לקדם תכניות ופרויקטים ולעקוב אחרי יישום החלטות הממשלה הנוגעות לנושא (כולל החלטות הממשלה 922, 1480 ו-3780).

במשך 11 שנה, ניהל את הרשות איימן סייף שהקפיד על כך שהרשות תעשה את עבודתה בצורה הכי טובה כאשר הוא מחבר בין כל הגורמים האחראים על פיתוח כלכלי בחברה הערבית, כולל הנהגת הציבור הערבי וגופי החברה האזרחית.

למרות פרישתו של איימן סייף באפריל 2018 אחרי כל כך הרבה שנים בתפקיד, המשרד לשוויון חברתי נמנע כבר כשנה וחצי מלמנות לו מחליף שימשיך את עבודת הרשות עם אותה אפקטיביות, במיוחד על מנת לוודא שתקציב החלטת ממשלה מס' 922 מנוהל כראוי ושתהיה אפשרות לתחילת החלטת ממשלה חדשה אחריה.

מכרז למינוי מחליף פורסם לפני כשנתיים אך השרה גילה גמליאל הודיעה כי לא מצאה מחליף מתאים ופסלה את מועמדותם של עשרות המגישים למשרה, וביניהם גם עובדים ערבים במשרדי הממשלה. נציבות שירות המדינה הודיעה לכל המועמדים כי הם לא נבחרו, אך לא פרסמה הודעה מסודרת כי המכרז נגזר.

עקב אי הבהירות בה מתנהלת הרשות ללא מנהל, נודע לנו שמספר עובדים ברשות החליטו לסיים את תפקידם, במיוחד אחרי ההכרזה על קיצוץ של כ-2.3 מיליון שקלים מתקציב הרשות כפי שמופיע בתקציב המדינה לשנת 2019.

מרכז מוסאוא דורש למנות מנהל ערבי לתפקיד בהקדם כדי למנוע את העמקת האפליה הכלכלית חברתית כלפי הציבור הערבי, בתקציב המדינה ובמדיניות הממשלה. ובנוסף ועל מנת לא להיתקל במקרים דומים בעתיד, מרכז מוסאוא דורש להפוך את הרשות לפיתוח כלכלי לגוף סטטוטורי רשמי של המדינה בעל תקציב מוגדל.

קרן אל-בואדר

קרן אל-בואדר היא הקרן הראשונה מסוגה שהוקמה אך ורק למען עידוד הייצור, מתן השירותים ופיתוח הטכנולוגיה על ידי יזמים וחברות ערביות פרטיות במדינה. לפיכך, מול ציבור היזמים הערבים יש הזדמנות להציג את חזונם ואת רעיונם מול משקיעי הקרן על מנת לקבל מענק פיתוח לחברות. מנדט הקרן הינו גם להרחיב את התעשייה הערבית וליצר מקומות עבודה ובכך להביא לצמצום פערים בין הסקטור הערבי והיהודי. הממשלה התחייבה לתקצב את הקרן שתנוהל על ידי גורם פרטי בסכום של 80 מיליון שקלים בשנה.

אל-בואדר יצאה לדרך כשבקופתה התחייבות ממשלתית וממשקיעים בסך 177 מיליון שקלים ובהתחלה ראשי הקרן הצהירו שיתמכו ב-20-30 חברות ערביות. למרות זאת, הקרן התחילה להיתקל בקשיים ולא הגיעה ליעד המבוקש. בסופו של דבר במרץ 2015 הסתיימה תקופת ההשקעות, והתברר שאל-בואדר השקיעה ב-8 חברות בלבד והסכום שהושקע היה רק 50 מיליון שקלים.

עקב אי המשכיות של התכנית אחרי כישלונה, קמו קרנות פרטיות אחרות שפעלו ללא מימון וללא ערבות מהממשלה שהיא הרגולטור שאמור להיות אמון על פעילות קרנות אלו. לאור הניסיון והצורך, יש לבצע בדיקה מעמיקה סביב סיבות כישלון קרן אל-בואדר ולעדכן בנוגע לעתידה ובנוגע לתכניות עבודה חדשות להשקעה ביישובים הערבים ובחברות ערביות.

בכל מקרה, קרן אל-בואדר אינה מופיעה עוד בתקציב המדינה ובשל כך, לא ידוע אם הממשלה עדיין מתכוונת להמשיך בהפעלתה בעתיד.

המשרד לפיתוח הפריפריה, הנגב והגליל

2019	
454,219,000	תקציב פיתוח הנגב והגליל
497,697,000	סה"כ תקציב המשרד לפיתוח הנגב והגליל
2,440,926,000	סה"כ תקציב משרד ראש הממשלה

המשרד לפיתוח הנגב והגליל גם נמצא בתחום אחריותו של משרד ראש הממשלה ופועל תחתיו מבחינה אופרטיבית. אך באופן כללי, המשרד אמון על פיתוח פרויקטים ספציפיים ורוחביים באזורי הנגב והגליל כאזורים פריפריאליים גם מבחינה חברתית. לפי ספר התקציב של שנת 2019, המשרד לפיתוח הנגב והגליל פועל במסגרת 17 תקנות תקציב בלבד! כך שממילא קשה לעקוב אחרי פעילות המשרד ואופן הקצאת המשאבים מטעמו.

פעילות המשרד יוצאת לפועל על ידי הרשויות לפיתוח הנגב והגליל, תפעול תכנית הצפון, אירועי תרבות ומוסדות ציבור. לפי ספר עיקרי התקציב לשנת 2019, תקציב המשרד גדל משמעותית בגלל התווספות תחום הפריפריה החברתית.

באותה עת, המשרד הקצה סכום של 20 מיליון שקלים בשנת 2019 (תקנה מס' 04630318) לפיתוח תעשייתי בפריפריה. אין פירוט בספר התקציב לגבי איפה פיתוח זה יהיה ואם אכן הכספים מופנים גם ליישובים הערבים.

החלטת ממשלה מס' 922 כוללת תקציב כולל של כ-188 מיליון שקלים לאוכלוסייה הערבית ב-5 שנים. פירוט סעיף זה בהחלטה אומר שהתקציב לא יפחת משיעור הערבים בגליל ובנגב. כחצי מתושבי הגליל והנגב הם ערבים, כך שהאוכלוסייה הערבית אמורה לקבל בשנת 2019 סכום של כ-227 מיליון שקלים (מחצית מתקציב פיתוח הנגב והגליל בשנה זו) ולא הסכום שניתן לפי החלטת הממשלה שמסתכם בכ-30 מיליון שקלים בשנה בלבד.

באופן כללי ועל מנת לקבל את כל התקציבים שמגיעים לרשויות המקומיות הערביות מהמשרד, על הממשלה לוודא שקיים תקצוב לתקן ברשויות המקומיות שיעקוב אחרי וימלא קולות קוראים בעיקר מהמשרד לפיתוח הנגב והגליל.

המשרד לביטחון פנים

2019	
533,575,000	תקציב פיתוח המשרד לביטחון פנים
1,311,071,000	תקציב הכבאות וההצלה
12,666,652,000	תקציב משטרת ישראל
14,511,298,000	סה"כ תקציב המשרד לביטחון פנים

אחת הסוגיות העיקריות שהאוכלוסייה הערבית מתמודדת איתן היא סוגיית הפשיעה והימצאות הנשק הלא חוקי בכמויות גדולות ביישובים הערבים (כ-200,000 במספר).

נכון לנובמבר 2019, נרצחו כ-1385 אזרחים ערבים משנת 2000 – כ-100 רציחות קרו בחברה הערבית מאז אוקטובר 2018.

באוגוסט 2018, פורסם דו"ח מבקר המדינה תחת הכותרת "התמודדות המשטרה עם החזקת אמצעי לחימה לא חוקיים ואירועי ירי ביישובים ערביים בין 2014-2016". על פי הדו"ח:

- 95% מעבירות הירי באזורי מגורים בשנת 2016 קרו ביישובים ערביים
- ישנה עלייה ניכרת בהיקף השימוש באמל"ח ביישובים הערבים
- אזרחים ערבים מעורבים ב-40% מעבירות האלימות וב-60% מתיקי הרצח

נתונים אלו מראים בבירור את התמונה העגומה של מצב הפשיעה ביישובים הערבים, בנוסף לנתונים אחרים מטעם המשטרה שהראו שישנה עלייה של 9% במספר מעצרי השווא של ערבים רק בשל היותם ערבים בהשוואה לירידה במספר מעצרי השווא של יהודים. אותם נתונים הראו גם ש-48% מהחשודים שנעצרים לתקופה קצרה של עד 24 שעות הם ערבים.

המשטרה אינה עושה די כדי להשתלט על המצב המעורער של הביטחון ביישובים הערבים, ואף מחמירה עוד יותר את המצב בשל גזענות מושרשת נגד ערבים בארגון. המשטרה נכשלת במכוון בהתמודדות עם הפשיעה, כך שהיא מקבלת תקציבים של מיליארדים אך מצליחה להגיש כתבי אישום רק ב-3.4% מהמקרים.

דו"ח מבקר המדינה שם דגש גם על העובדה שקיים חוסר אמון של הציבור הערבי כלפי המשטרה. ניתוח של מרכז מוסאוא מראה שחוסר האמון נובע בעיקר מההסתה המתמשכת של ראש הממשלה בנימין נתניהו והשר לביטחון פנים גלעד ארדן נגד הציבור הערבי ומנהיגיו. בנוסף לאלימות המשטרתית הגוברת נגד הציבור הערבי והיד

הקלה על ההדק בצל ההסתה הממשלתית. המשטרה והשב"כ אמורים לקחת אחריות עקב אי רצונם לבלוס את הברחת האמל"ח מהצבא לחברה הערבית.

בסופו של דבר, דו"ח המבקר גם מצביע על הפערים ביישום התכניות הממשלתיות למאבק באלימות ביישובים הערבים ובמיוחד כאשר מדובר בתכנית "עיר ללא אלימות" שמונהגת רק ברבע מהיישובים.

מבחינה תקציבית ולפי החלטת ממשלה מס' 922, המשרד לביטחון פנים אמור להנהיג תכנית לחיזוק תחושת הביטחון ביישובים הערבים שתתקצב בסכום כולל של כ-550 מיליון שקלים בחמש שנים. בפועל, התקנה היחידה בתקציב 2019 שמתייחסת לנושא היא תקנה מס' 52500105 שמתקצבת בסכום של 41 מיליון שקלים. תכנית התקציב הרב-שנתית לשנים 2020-2022 אפילו מוסיפה סכום כללי של כ-200 מיליון שקלים בשנת 2020 למשרד לביטחון פנים.

לפי דיווח המשרד לביטחון פנים מיוני 2019, המשטרה הקימה 11 תחנות משטרה חדשות ותיגברה שתיים בנוסף להפעלת תכנית שיטור עירוני בכמה יישובים ערבים.

באוקטובר 2019 פרץ גל של מחאות של מאות אלפי מוחים ביישובים הערבים שמחו נגד התפשטות האלימות והפשעה בחברה הערבית. כדי להוסיף שמן למדורה, השר גלעד ארדן שוב התבטא בגזענות נגד האוכלוסייה הערבית כאשר הכריז שהאלימות בחברה הערבית היא תוצר של התרבות בחברה.

הסקירה הכללית מראה שהמשטרה לא אפקטיבית כאשר מדובר במלחמה בפשיעה ביישובים הערבים. לכן מרכז מוסאוא דורש לקחת בחזרה את התקציבים שמושקעים באופן לא אפקטיבי במשטרה, ולהשקיעם במערכת החינוך הערבית שתביא שינוי אמיתי בשטח - במקום לבנות בתי כלא, אפשר לבנות בתי ספר.

משרד התיירות

תקציב ב-2019		סטטוס הקצאה תקציבית להחלטת ממשלה מס' 922 בשנים 2016-2018	
תקציב משרד התיירות	351,833,000	סכום הקצאה בפועל	101,000,000
תקציב פיתוח התיירות	297,351,000	אחוז הקצאה בפועל	35%
סה"כ התקציב	649,184,000		

החלטת הממשלה מס' 922 מתעלמת לחלוטין מהפוטנציאל התיירותי הטמון ביישובים הערבים בניגוד לתחזיות ההכנסות שיכולות להיות מתיירות ביישובים. פיתוח התיירות ביישובים יכול בהחלט להביא להורדת שיעורי האבטלה ולהגברת הפעילות המסחרית ביישובים ובכך לתרום באופן כללי לפיתוח כלכלי במדינה.

תקציב המדינה אינו מכיל תקציבים ייעודיים לפיתוח התיירות ביישובים הערבים: אפילו תקנה מס' 780104 שאמורה לכלול תקציב לפיתוח התיירות בנצרת אינה מתוקצבת כלל בתקציב 2019.

לפי דיווח משרד התיירות ביוני 2019, המשרד השקיע כ-101 מיליון שקלים לבניית תכנית תיירות לבניין הסרטיא בנצרת בנוסף להקמת תכנית אסטרטגית לעיר. המשרד מתכנן בעתיד הקרוב לבחור גוף ביצוע והגשת פרויקטים לוועדת הצת"פ (צוות תקצוב פרויקטים) במשרד התיירות. לפי המשתמע, המדינה אינה מעוניינת להשקיע בתיירות שאינה קשורה למורשת יהודית, ובהתאם לכך פעלו כל שרי התיירות שנכנסו למשרד ושהציגו עמדה קיצונית לגבי מעמד התיירות ביישובים הערבים.

הדרך בה עובד משרד התיירות עצמו היא מאוד שונה, המשרד מפתח אתרי תיירות בעזרת אחת מ-3 החברות במדינה (החברה הממשלתית לתיירות, החברה לפיתוח עכו וחברה לפיתוח ים המלח), ועל הרשות המקומית לטפח את המקום, לנקות אותו ולוודא שהוא שמור ונקי. אין תכניות ייעודיות לחברה הערבית ואין מחוזות במשרד, הפיתוח הוא פר אתר ולא משקיעים ברשויות מקומיות אם כשקיים חשש שלא תהיה תחזוקה.

כאשר מדובר על פיתוח התיירות באופן כללי, המניעים של משרד התיירות הם כלכליים גרידא, הם מסתכלים על אורך החופשה ועל הכדאיות הכלכלית לפיתוח אתרי תרבות במקומות מסוימים.

תחומי ההשקעה הדרושים בענף זה:

1) פיתוח תשתיות תיירות ביישובים בעלי פוטנציאל כמו נצרת, כפר כנא, ג'סר א-זרקא, דיר חנא, אום אלפאחם, סכנין, כאוכב אבו אלהיג'א, דליית אל-כרמל, עוספייה, לקייה, פסוטה ורהט.

- (2) הפעלת מערך סיוע להקמת עסקים בתחום התיירות.
- (3) השקעה בשיווק הישובים הערביים והפיכתם לאטרקציה תיירותית, הן לתיירות פנים והן לתיירות חוץ.
- (4) מימון תכניות הכשרה, בעיקר לנשים, לפיתוח עסקי תיירות.
- (5) הקמת תכנית ייעודית רב שנתית לפיתוח מיזמים ותשתיות של תיירות לפי אזור בגליל ובנגב, תוך הכללת היישובים הערבים כחלק אינטגרלי בתכנית.

הרשות הממשלתית למים ולביוב ומשק המים

2019	
124,127,000	תקציב הרשות הממשלתית למים ולביוב
884,058,000	תקציב מפעלי המים
1,008,185,000	סה"כ התקציב למשק המים

שני האתגרים המשמעותיים במשק המים והביוב באוכלוסייה הערבית הם סיום תהליך התיאגוד והנחת תשתיות ביוב, וחיבור למפעלי השבת מי קולחין.

תאגידי המים והביוב

לתיאגוד הרשויות הערביות חשיבות עצומה בפיתוח משק המים והביוב. במסגרת תקציב ייעול מבנה תאגידי המים והביוב, עיקר הפעילות תתמקד בהמשך תמיכה בצירוף רשויות מקומיות לתאגידי המים והביוב.

הבעיה העיקרית בתחום זה היא שקיימים מקרים בהם תאגידי המים מסרבים לקבל יישובים מסוימים, למשל כמו המקרה של ג'סר א-זרקא. על מנת להביא להצטרפות כל הרשויות המקומיות לתאגידים, על הממשלה להכריח את התאגידים לכלול את כל היישובים ללא הבחנה.

רשות המים דיווחה ביוני 2019, שהשלימה את תהליך התיאגוד של טייבה וששלושה תהליכים של תיאגוד עדיין לא הסתיימו במקרים של היישובים ג'סר א-זרקא, בוסתן אלמרג' ומעיליא. בנוסף לכך, נודע לנו ששלוש רשויות מסרבות להתאגד והן אל-בטוף, דאליית אל כרמל ועוספייה, ודווח שאין צפי להתאגדות קלנסווה.

תמוה בעינינו שרשות המים אינה מסבירה את הסיבה מאחורי ההתקדמות האיטית ואי-ההתקדמות (במקרה של קלנסווה) בתהליכי התיאגוד של יישובים אלו. על הרשות להסביר את המקרים ולנסות לקדם פתרונות מול הרשויות המקומיות בהתאם להשקפתם.

הקמה ושדרוג של מערכות מים וביוב

עיקר הסיוע לתאגידי המים מועבר להקמת תשתיות ביוב ביישובים שמדורגים בדירוג סוציו-אקונומי 1-4, שרובם יישובים ערבים. החלטת הממשלה מס' 922 מקצה תקציב של 750 מיליון שקלים במשך חמש שנים להקמה ושדרוג של מערכות ביוב. דיווח רשות המים הראה שהרשות השקיעה תקציב של 381.7 מיליון שקלים בשנים 2016-2018.

סכום זה עדיין אינו מספק את הצרכים של יישובים ספציפיים הזקוקים לשירותים
אלו כמו ג'יסר א-זרקא, פרידיס והכפרים הלא-מוכרים בנגב.

מקורות

- "מחיר הבחירות : 2019 כבר אבודה, 2020 מתנדנדת" – דה-מרקר, 1.6.2019.
- "הבחירות יביאו לדחיית תקציב 2020 בשלושה חודשים לפחות" – דה-מרקר, 30.5.2019.
- תוכנית התקציב הרב-שנתית לשנים 2020-2022 – משרד האוצר, יוני 2019.
- "אומדן ראשון לביצוע התקציב וגירעון הממשלה ומימונו : אוגוסט 2019" – חטיבת מאקרו ואגף החשב הכללי במשרד האוצר, אוגוסט 2019.
- "הגירעון בתקציב המדינה נשאר יציב וגבוה באוגוסט – 3.8%" – דה-מרקר, 3.9.2019.
- "מיליארד שקל היו רק ההתחלה : האוצר מתכנן קיצוץ נוסף של 2.5 מיליארד שקל" – דה-מרקר, 11.7.2019.
- "הגרף המדאיג על מצבה של ישראל מול הכלכלות המובילות – וההמלצות של OECD-דה-מרקר, 13.7.2019.
- סיכום כלכלי של השבוע – מרכז מוסאוא, 17.6.2019.
- החלטת ממשלה מס' 4614
- "הממשלה אישרה הקיצוץ הרחבי ; נתניהו : "זה מה שנדרש"" – ואללה ניוז, 24.6.2019.
- החלטת ממשלה מס' 2397
- החלטת ממשלה מס' 922
- החלטת ממשלה מס' 1480
- החלטת ממשלה מס' 959
- "קידום תהליך היישום : החלטת ממשלה מספר 922 (פיתוח כלכלי באוכלוסיית המיעוטים בשנים 2016-2020), ועדת היגוי בין משרדית מס' 7 מיום 26.6.2019" – המשרד לשוויון חברתי
- "דו"ח ה-OECD ישראל משקיעה יותר בחינוך – אבל כל תלמיד עדיין מקבל פחות" – Ynet, 10.9.2019.
- "דו"ח OECD חושף : מורה בישראל מרוויח אלפי שקלים פחות מבמדינות המפותחות" – דה-מרקר, 10.9.2019.
- "מערכת החינוך לשנת הלימודים תש"ף" – נתוני משרד החינוך, אוגוסט 2019.
- "בפעם הרביעית ברציפות : התיכון הדרוזי בירכא הוא המצטיין בישראל" – דה-מרקר, 14.7.2019.
- "נתוני הזכאות לבגרות : אלקנה מובילה, בית ג'אן יורדת למקום ה-12" – מעריב, 14.7.2019.
- "החילונים נותרו מאחור : תלמידים דתיים מקבלים תקציב גבוה ב-30%" – דה-מרקר, 14.7.2019.

- "החינוך הערבי: צרכים, חסמים ודרישות" - מצגת שהוצגה מול משרד האוצר מאת הוועדה המלווה לענייני חינוך של הוועד הארצי לראשי הרשויות הערביות, 18.6.2019.
- "רפורמות מרכזיות במערכת החינוך בזמן כהונת הכנסת ה-20" – מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 28.7.2019.
- "דו"ח התחייבויות בחתכים שונים – בינוי כיתות בבתי"ס 2019" – משרד החינוך, הופק ב-9.7.2019.
- "דו"ח התחייבויות בחתכים שונים – בינוי גני ילדים 2019" – משרד החינוך, הופק ב-9.7.2019.
- דיווח על תכנית "אתגרים" לחינוך הבלתי-פורמלי ביישובים הערבים, אגף חברה ונוער במשרד החינוך, 14.2.2019.
- "לימודי חוץ: המרכז האקדמי הפופולרי של ערביי ישראל – בג'נין" – דה-מרקר, 22.7.2019.
- מחקר מכון אהרן למדיניות כלכלית (המרכז הבינתחומי הרצליה) ואגף הכלכלן הראשי במשרד האוצר – השכלה גבוהה בקרב האזרחים הערבים בישראל (עד אוקטובר 2019 לא נמצא המקור הראשוני)
- "סוף לחלום האוניברסיטה הראשונה ביישוב ערבי בישראל" – דה-מרקר, 4.7.2019.
- פסק דין בג"ץ בתיק מס' 8879/17 (מרכז מוסאוא – לזכויות האזרחים הערבים בישראל נ' המועצה להשכלה גבוהה), ניתן ב-5.8.2019.
- "המדינה ביטלה תוכנית שהעניקה השכלה למאות נשים וגברים בדואים" – הארץ, 12.8.2019.
- הוראת מנכ"ל 4.20 - התכנית לשילוב מתמחים מהאוכלוסייה הערבית בתעשייה עתירת הידע (משרד הכלכלה והתעשייה)
- הוראת מנכ"ל 4.1 - תכנית להגדלת תעסוקה - אזור תעשייה נע"מ (משרד הכלכלה והתעשייה)
- הוראת מנכ"ל 4.49 - מסלול למשיכת מפעלים תעשייתיים ליישובי הבדואים בנגב (משרד הכלכלה והתעשייה)
- דברי בכירי משרדי הממשלה בכנס ראשי הרשויות המקומיות הערביות – יוני 2019
- ישיבות מרכז מוסאוא עם משרדי הממשלה
- "תכנית עבודה להמשך פיתוח אזורי תעשייה במסגרת החלטת ממשלה 922 – מגזר מיעוטים 2018-2019" – משרד הכלכלה והתעשייה
- "תכנית השלמה להחלטת ממשלה מס' 922" – משרד הכלכלה והתעשייה, 21.3.2017.
- "מסמך מסגרת לקראת התקנת תקנות הפיקוח על מעונות יום - להיוועצות עם הציבור" – משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, אוקטובר 2019.

- "באים אלי מועמדים עם 4-5 הצעות עבודה": כך זינק מספר ההיי-טקיסטים הערבים" – דה מרקר, 12.9.2019.
- החלטת ממשלה מס' 3780
- דו"ח העוני 2017 – המוסד לביטוח לאומי
- "משרד השיכון והבינוי: התקציבים המיועדים ליישובים הערבים בתחום התכנון-הדיור ומוסדות הציבור" – מרכז מוסאוא, יוני 2019.
- "המושבים: חוק "שנועד לערבים" מופעל נגדנו – כלכליסט, 5.9.2019.
- המסמכים הרשמיים של מיזם "מוארד"
- התייעצויות עם חברי וחברות מועצות מקומיות ערביות
- "אי-שוויון בבריאות והתמודדות עימו 2018" – משרד הבריאות, ינואר 2019.
- השוואה בין נתונים בריאותיים של האוכלוסייה היהודית והאוכלוסייה הערבית, מינהל תכנון אסטרטגי וכלכלי במשרד הבריאות, יוני 2019.
- " האלימות במגזר הערבי: "החברה הישראלית בעיצומה של מלחמת אזרחים"" – מעריב, 20.10.2019.
- תקנות תקציב המדינה לשנת 2019
- תכנית רב שנתית לפיתוח כלכלי ביישובים הערבים בישראל – הוועד הארצי לראשי הרשויות המקומיות הערביות בישראל
- עתירה 15/4321 – מרכז מוסאוא, עו"ד אורי ענבר, מוראד עמאש ואח' נ' משרד הבריאות
- מערכת המידע של מרכז מוסאוא בתחומי החינוך, רווחה, דיור ותכנון.
- נייר עמדה – אזורי תעשייה ביישובים הערביים, מרכז מוסאוא
- חוק ההתייעלות הכלכלית (תיקוני חקיקה להשגת יעדי התקציב לשנת התקציב 2019), התשע"ח 2018
- חוק התקציב לשנת הכספים 2019
- חוק לקידום הבנייה במתחמים מועדפים לדיור (הוראת שעה), תשע"ד – 2014
- "התקציבים המיועדים לאוכלוסייה הערבית מתקציב המדינה לשנת 2019" – מרכז מוסאוא, אוקטובר 2018.
- התכנית לפיתוח כלכלי וקידום מצוינות ברשויות מקומיות בחברה הערבית – משרד הפנים
- החלטת ממשלה מס' 1052
- החלטת ממשלה מס' 1295
- החלטת ממשלה מס' 1539
- החלטת ממשלה מס' 4136
- החלטת ממשלה מס' 4137
- החלטת ממשלה מס' 4139
- החלטת ממשלה מס' 4140
- אתרי האינטרנט של משרדי הממשלה

- "תכנית השלמה להחלטת ממשלה מס' 922" – מאת משרד הכלכלה והתעשייה, 21.3.2017.
- "תכנית מערכתית לשיפור במצב הבריאות בחברה הערבית ולצמצום אי-שוויון בבריאות ובשירותי בריאות" – משרד הבריאות
- אומדן תקציבי החלטת ממשלה מס' 922 לעניין פיתוח כלכלי של אוכלוסיית המיעוטים – המשרד לשוויון חברתי
- "תכניות מועדפות לדיור (תמ"ל) – פתרון פלא או משחק סכום אפס" – דו"ח מאת המרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי
- "חיסול הרשות לפיתוח כלכלי בחברה הערבית יפגע בכולנו" – דה-מרקר
- "התמודדות המשטרה עם החזקת אמצעי לחימה לא חוקיים ואירועי ירי ביישובים ערביים בין 2014-2016" – דו"ח מבקר המדינה, אוגוסט 2018
- "דו"ח מבקר המדינה: בעיית תיאום ומחסור בכוח אדם מביאים לטיפול כושל בעבירות נשק בחברה הערבית" – הארץ
- חוק הרשויות המקומיות (יועצת לקידום מעמד האישה), תש"ס-2000
- מסקנות משולחן היועצות על דרישות הנשים הערביות מתקציב המדינה לשנת 2020 שאורגן על ידי מרכז מוסאוא ועמותת נשים נגד אלימות, 6.11.2019.
- מסקנות משולחן היועצות על החינוך הערבי בערים המעורבות שאורגן על ידי מרכז מוסאוא וועדת המעקב לענייני החינוך הערבי וקרן פרדריך אברט, 16.10.2019.

כ"ג אדר תשע"ז
21 מרץ 2017
2017-0004-40

לכבוד
מר **אבי כהן**, מנכ"ל המשרד לשוויון חברתי
מר **איימן סייף**, מנכ"ל הרשות לפיתוח כלכלי

שלום רב,

הנדון: תוכנית השלמה להחלטת ממשלה מס' 922

תוכניות החומש במגזר המיעוטים החלטות ממשלה 1539, 2861 הסתיימו בשנת 2014. תוכנית טרכטנברג החלטת ממשלה 4193 הסתיימה בשנת 2016. **תוכניות אלו קידמו משמעותית את אזורי התעשייה במגזר זה ויצרו מאות מקומות עבודה.** (עדיין מתבצעות עבודות על יתרות תקציבים אלו).

מתבקשת כיום תוכנית המשך, שתשלים את החלטות הממשלה ותשמור על העקרון "התחלת – סיימת" ושמשמעותה בשטח ביצוע של תוכניות התב"ע שהושלמו/או לפני השלמה.

פלח מתכנית טרכטנברג 4193 (תוכנית פינוי מטרדים בכ- 10 ישובים בהיקף של 30 מל"ש) מטופל כיום באופן נפרד וימומש בתוכנית המוצעת למסמך זה. לאחר סיום תכנון זה, הנחת העבודה כי יבוצע קדם פיתוח של אזורי המטרה בהיקף של 100 דונם נטו בממוצע בכל אזור. (ראה פירוט בטבלה הרצ"ב).

הנחות יסוד

להלן הנחות העבודה בבניית התוכנית המוצעת לעיל:

- תיקצוב אזורי תעשייה אשר טופלו במסגרת החלטות הממשלה ופיתוחם טרם הסתיים, כולל שדרוג.
- התוכנית כוללת את הצרכים התקציביים הנאמדים לצורך סיום הפיתוח של אזורי תעשייה.
- במקרים של אזור גדול מומלץ לתקצב פיתוח, מתחילתו ועד סופו של מתחם ראשון של כ-100 דונם (ראה פירוט בטבלה).
- יתוקצב פיתוח של אזורי תעשייה בהליכי תכנון, ובתנאי שהצפי לקבלת מתן תוקף לתב"ע יהיה עד שנת 2018.

משרד הכלכלה והתעשייה
מינהל אזורי תעשייה

ה. באזורי התעשייה החדשים נדרש תכנון מפורט לביצוע (כ-שנה) כך שתחילת העבודות בהם תהיה לא לפני שנת 2019.

ו. אין פתיחה/התחלה של אזור חדש שלא תוכנן בהחלטות ממשלה קודמות.

נושאים לבחינה

1. אומדני הפיתוח הכוללים חושבו בהתאם להנחת עבודה של עלות פיתוח בגובה 450,000/350,000 ₪ לדונם בהתאם למיקום אזור התעשייה ולטופוגרפיה.
2. מתווה תכנית זו לכשיאושר מחייב עבודת מטה נוספת לבחינת המשמעויות בעיקר בכל הקשור לקרקעות פרטיות שכלקח מהחלטות הממשלה הקודמות, יצר חסמים ושיבש במידה רבה את הציפיות לקצב הביצוע וזמניו הריאליים.
3. בקרקע פרטית – לא יחלו עבודות על שטחים שהרשות לא ביצעה הפקעות/פינויים בהתאם.
4. משרד הכלכלה והתעשייה יפעל רק לאחר קבלת סמכות לפתח את הקרקע בשמה של הרשות שבתחומה נמצא אזור התעשייה ולאחר חתימת הסכם בין הרשות למשרד שיסדיר את יחסי העבודה בין הרשות למשרד וקבלת אחריות של הרשות על אזור התעשייה והמשך אחזקתו ופיתוחו.
5. כל עבודות התשתית כגון כבישי גישה, מים וביוב, ניקוז ימומנו בנפרד על ידי הגורמים המפתחים. בכל החלטה יש לחייב את רשות הניקוז בעלויות פיתוח ושקום הנחלים הנמצאים בתוך אזורי התעשייה או הסמוכים להם ואת המשרד להגנת הסביבה בעלויות פינוי פסולת או העברת תחנות מעבר קיימות בתוך התב"ע של אזור למקום אחר.
6. תכנית הפריסה התקציבית המפורטת תעשה בהמשך במסגרת עבודת המטה.

בברכה,

יגאל צרפתי
מנהל מינהל אזורי תעשייה

העתק: מר עמית לנג, מנכ"ל משרד הכלכלה והתעשייה

נספח: טבלה מס' 1 פירוט האזורים ותקציבים מומלצים

משרד הכלכלה והתעשייה
מינהל אזורי תעשייה

נספח: טבלה מס' 1 – פירוט האזורים והתקציבים המומלצים

מס'	אז'ית	אזור בארץ	שטח דונם נטו	בעלות קרקע	סטטוס	אומדן כולל במלש"ח	דונם לפיתוח בחומש	תקציב מומלץ לחומש (מלש"ח)
1	עראבה (אז'ית חדש מתוך תכנית 1539)	צפון	180	(פרטי 50% רמ"י 50%)	2017 מתן תוקף תב"ע במסגרת ותמ"ל	72	100	45
2	כפר כנא (א', ב', ג')	צפון	100	רמ"י		20	השלמות פיתוח	20 (כולל 1.5 מלש"ח למינהלת)
3	טירה (המשך ה.מ. 1539 - חדש)	מרכז	382	(פרטי 85% רמ"י 15%) ¹	2017 מתן תוקף לתב"ע	153	100	35
4	שפרעם (המשך ה.מ. 1539 - חדש)	צפון	155	פרטי	2018 מתן תוקף לתב"ע	70	תכנון מפורט לביצוע 50 דונם	5 20
	שפרעם - מחצבה	צפון	350	רמ"י	הופקדה למתן תוקף	140	תכנון מפורט לביצוע	5 (מותנה בסיום העבודות במחצבה ע"י רמ"י)
5	טייבה (המשך תקצוב השדרוג מה.מ. 4193 ו-1298) הכנת תב"ע להרחבה	מרכז	300 300	פרטי	בהליכי שדרוג			20 5

¹ הנחה – מתבסס על הערכה.

משרד הכלכלה והתעשייה
מינהל אזורי תעשייה

מס'	אז"ת	אזור בארץ	שטח דונם נטו	בעלות קרקע	סטטוס	אומדן כולל במלש"ח	דונם לפיתוח בחומש	תקציב מומלץ לחומש (מלש"ח)
6	קלנסוואה (המשך ה.מ. 1539 ו-2635 שדרוג)	מרכז	246	פרטי	לפני ביצוע	42	246	42
7	נצרת – ציפורי (המשך ה.מ. 1539, 4193 (2635)	צפון	כ-120	פרטי /רמ"י	בביצוע	25	120	25
8	אזורי תעשייה לפינוי מטרדים בהתאם לתוכנית 4193 (כאבול, טורעאן, אעבלין, ריינה, מגיד אל כרום, יפיע, טמרה, כפר מנדא, משהד, גיל'וליה)	כל הארץ	כ-800	פרטי /רמ"י	בתכנון	320	250	100
9	קידום אזורי תעשייה (10) בישובים שלא נכנסו להחלטות ממשלה בעבר (מזרעה, פסוטה, מעיליה, כאוכב אל היגיא, עין מאהל, דיר אל אסאד, כפר יאסיף, כפר ברא, נחף. גיסר אל זרקא (חוף הכרמל)	כל הארץ		פרטי /רמ"י	סקרים /תכנון	50	ביצוע סקרים והכנת תב"עות	50

למידע ופרטים נוספים:

מרכז מוסאוא – לזכויות האזרחים הערבים בישראל

04-8555-901

Advocacy@mossawa.org

Office@mossawa.org

**FRIEDRICH
EBERT**
STIFTUNG

مركز مساواة
מרכז מוסאווה
Mossawa Center